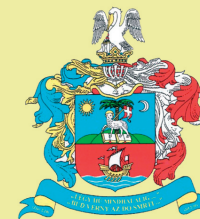

A SELYE JÁNOS EGYETEM
REFORMÁTUS TEOLÓGIAI KARA
ÉS A CALVIN J. TEOLÓGIAI AKADÉMIA
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

VII. ÉVFOLYAM

2. SZÁM

2/2013

Teológiai Fórum

Teológiai Fórum 2013/2.
reg. sz. / reg. č.: MK SR 3804/2007
ISSN 1337-6519
2,- €

TEOLÓGIAI FÓRUM 2013/2.

TARTALOM

Karasszon István:	Királyi nők az ókori Izráelben
Hermán M. János:	Barth nagyváradi prédikációja és ítélete a bolsevizmusról meg fasizmusról 1936-ban
Rákos Loránt:	A „gyászévtized” kritikuma
Duray Miklós:	Európát ma nem elrabolják...
Szénási Szilárd:	Vallás, Hit, Istenkép. A „hitben való növekedés” pszichológiai aspektusai
Literáty Zoltán:	A Jézus és korának orális kultúrája. Pillanatképek az „első ígehirdetésekből”.

A SELYE JÁNOS EGYETEM
REFORMÁTUS TEOLÓGIAI KARA
és a
CALVIN J. TEOLÓGIAI AKADÉMIA
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

Teológiai Fórum

VII. évfolyam 2. szám

2013

VII. évfolyam 2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Főszerkesztő:

Mgr. Lévai Attila, PhD,
a SJE RTK dékánja

Felelős szerkesztő:

ThDr. Somogyi Alfréd, PhD

Szerkesztőbizottsági

tagok:

Mgr. Görözdí Zsolt, Th.D.
Prof. ThDr. Karasszon István, PhD
Doc. PhDr. Molnár János
Mgr. Pólya Katalin, PhD

Szerkesztőség levélcíme:

P.O.Box 54.
945 01 Komárno 1.
somogyia@mail.t-com.sk

Nyomja:

Rubiconprint kft.
Somorja - Tejfalu

Egy lapszám ára:

2,- €

Bejegyzés – regisztráció:

MK SR 3804/2007

ISSN 1337-6519

Tartalom

Karasszon István: Királyi nők az ókori Izráelben.....	4
Hermán M. János: Barth nagyváradai prédikációja és ítélete a bolsevizmusról meg fasizmusról 1936-ban.....	17
Rákos Loránt: A „gyászévtized” kritikuma, protestáns prédikátorok az 1674. évi pozsonyi delegatum iudicium előtt.....	60
Duray Miklós: Európát ma nem elrabolják.....	72
Szénási Szilárd: Vallás, Hit, Istenkép. A „hitben való növekedés” (Fil 1,25) pszichológiai aspektusai.....	83
Literáty Zoltán: A Jézus és korának orális kultúrája. Pillanatképek az „első igehirdetésekből”.....	100

Karasszon István: Királyi nők az ókori Izraelben

Az ókori Izrael patriarchális társadalom volt.¹ Nyilvánvaló, hogy a hatalom gyakorlása is elsősorban férfikézben volt, s a leszármazást is leginkább férfiágon tartották nyilván. Ez utóbbi azonban nyilván mutatja azt is, hogy az általános szabály alól kivételek is voltak: már Ábrahám gyermekei közül is csak a Sárától származó Izsák lehet Izrael ősatya; Jákób gyermekei közül is megkülönböztetik a Leától és Ráhel-től származókat, de még inkább a nem ősanától, hanem szolgálótól születetteket; Dávid sokat emlegeti Cerújá fiait – és még hosszan sorolhatnánk a kivételek példáit. A nőknek ugyan általában nincs meghatározó szerepük a hatalom gyakorlásában, viszont azt sem mondhatnánk, hogy mizogyn az ókori Izrael társadalma: ha a nők előtt tornyosuló társadalmi akadályokat sikerült leküzdeni, vagy ha valamilyen speciális helyzet állt elő, úgy maga a társadalom egy percig sem vonakodott elfogadni a női tekintélyt. A nemek közötti munkamegosztás talán más volt, mint a mai (és tegnapi) Európában; mégis érdemes egy oldalpillantást vetni azokra a helyzetekre, amelyek kétségtelenül speciális veszélyhelyzetek – nyilván azonban éppen ilyen helyzetekben nyilvánul meg leginkább a társadalom tényleges vivőereje.

Királynő nem volt Izraelben – a patrilineáris leszármazás igen erősen érvényre jutott. Egyetlen kivétel van: Ataljá, aki a Kr.e. IX. sz. közepén, bő fél évtizedig ült Júda trónján Jeruzsálemben. Ő maga ugyan nem volt dávidi leszármazású: Áháb lánya (a kronológia alapján lehet nővére is) volt, de férje legitim dávidi király volt: Jórám végre baráti kapcsolatot tartott fenn az északi országrésszel. Arról nem értesülünk, hogy más felesége is lett volna (júdai) Jórámnak, de ha így is volt, Ataljá volt a főfeleség, hiszen ő adott életet a következő királynak: Ahazjának. Ahazjá rö-

vid ideig uralkodott: ő volt az a júdai király, akit megöltek Jéhu lázadása idején; ez idő alatt Atalja funkciója bizonyos a *g^ebír*a, anyakirálynő volt. Jéhu lázadása után azonban valóban vész helyzetbe került a déli dinasztia is – Ataljá ekkor ragadja magához a hatalmat. Nem tudjuk másként értelmezni mindezt, mint egy önmaga vállalta *pragmatica sanctió*t, hiszen korábban semmilyen jelét nem láthattuk annak, hogy Ataljá hatalomra tört volna, s szándékában állt volna *g^ebír*ából *malká*vá lenni.² Hogy mégis olyan negatív a megítélése a Bibliában, az nyilván azzal függ össze, hogy Omri házából való volt, s Omri háza a maga egészében elítélés érdemel a deuteronomiumi történész részéről. Azok a szemrehányások, amelyeket a Bibliában olvasunk egyébként Ataljá uralkodásáról, a deuteronomiumi kultikus eltévelyedések kategóriájába tartoznak, amelyek igazak is lehetnek, de ha így van, akkor sem Ataljá saját döntését reprezentálják, hiszen ugyanilyen elítélés ér más királyokat is (így Ataljá férjét, a júdai Jórámot is). Egy szemrehányást azonban különböztessünk meg ettől: a 2Kir 11,1 határozottan állítja, hogy Ataljá kiirtotta a királyi családot. Ez nyilván ellentmondásban van a 10,13-14 verseivel, ahol arról olvasunk, hogy Jéhu Ahazjá negyvenkét testvérét ölte meg – ki maradt akkor Ataljá vérengzésének?³ A 11,1 egész nyilvánvalóan úgy akarja beállítani Atalját, mint aki a dávidi királyság elpusztítására tört – ez lehet deuteronomista előtti nézet a szövegben! Ezzel együtt itt is óvatosságra int minket a józan ész: Jójádá elrejt a gyermek Jóást Ataljá elől. Ez elképzelhető: Jóás anyja nem Ataljá volt, hanem a beérsebai Cibjá. Ugyanakkor

² Az anyakirálynő (*g^ebír*a) szerepe nem egészen érthető a mai ember számára, hiszen monogám házassághoz szoktunk. A királynak nyilván több felesége volt; főfeleségnek szokás nevezni azt a feleséget, akit leginkább származása, de a trónörökös világra hozatala mindenképpen, megkülönböztetett a többitől. Funkciója nem adminisztratív, inkább tanácsosi jellegű lehetett, legalábbis erre következtethetünk az 1Kir 2 elbeszéléséből: Adónijjá Betsabé közvetítését kéri, hogy feleségül vehesse a súnembeli Abiságot. Betsabé fel is keresi ebben az ügyben fiát, az uralkodó királyt: Salamont, hogy azonban inkább javasolja a királynak Adónijjá kiiktatását, vagy ténylegesen közbenjár érdekében, azt a szöveg összefüggéséből nem tudjuk eldönteni. Igaz, jelen összefüggésünkben ez nem is föltétlenül döntő kérdés.

³ Csupán röviden magáról a szövegről: fenti megjegyzésünk nyilván mutatta, hogy a 2Kir 10 és 11 nem töretlenül követi egymást. Bizonyos más forrásból származik a két fejezet! A 2Kir 11 pedig önmagában sem egységes (már ha csak arra tekintünk, hogy Ataljá kétszer hal meg a fejezet során, akkor sem!) W. Rudolph már több

¹ Tanulmányunkat nem valamilyen mai eszmei áramlat (pl. feminizmus, vagy akár annak az ellenzése) vezeti, hanem inkább az óizraeli társadalom történetéhez szeretnénk hozzájárulást adni. Ilyen vonatkozásban korábbi tanulmányunk folytatásaként érthető az alábbi sorok. Lásd: *The Role of Patriarchalism in the Hebrew Bible, Könyv és Könyvtár XX* (2008), Debrecen, 2010, 12–18. p.

Ahazjá révén mégis csak az unokáról van szó, ami – tudjuk – ugyan nem zárja ki a véres leszámolást a királyi házon belül, mégis az ilyen tett külön indoklást érdemelne a szöveg összefüggéséből. Inkább arról van szó, hogy a szükséghelyzetben trónra lépő Atalját a jeruzsálemi papság nem ismerte el, s mihelyt tehetette, igazi dávidi leszármazottat rakott puccsal Ataljá helyére. Kevésbé tűnik életszerűnek, hogy a nagymama unokája életére tör, miként az is, hogy ha ez a nagymama királynő, akkor tervét ne tudná végrehajtani!⁴ Végső bizonyosságot nem tudunk mondani, de nagyon valószínűnek látszik, hogy inkább egy tragikus sorsú királynőről

mint fél évszázada felhívta erre a figyelmet tanulmányában: Die Einheitlichkeit der Erzählung vom Sturz der Atalja, in: W. Baumgartner/O. Eißfeldt/K. Elliger/L. Rost (Hrsg.), *Festschrift für Alfred Bertholet zum 80. Geburtstag*, Tübingen: J. C. B. Mohr (P. Siebeck), 1950, 473–478. p. Szerinte a szöveget olyan értelmű átdolgozás érintette, hogy az Ataljá elleni lázadást nem csak a főpap, hanem az *‘am háárec* = vidéki nemesség is támogatta. Ez bizonyos deuteronomista nézet: ugyanazt föltételezi, amit olvasunk Jósias királlyá választásáról, hiszen ott sem a királyi udvar (*‘abdé ‘amón* = Ámón szolgálói), hanem a vidéki nemesség szava volt meghatározó. A deuteronomista átdolgozás tényét fogadja el T. R. Hobbs (*2 Kings*, Waco: Word Books, 1985, 145), valamint M. Cogan és H. Tadmor közös kommentárja is (*II Kings*, New Haven-London: Yale University Press, 1988, 124–124. p). E. Würthwein kommentárja mindazáltal inkább C. Levin analizésére alapul: *Der Sturz der Königin Atalja. Ein Kapitel zur Geschichte Judas im 9. Jh. v. Chr.*, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1982. Eszerint nem is egy, hanem két deuteronomista átdolgozás érte a szöveget, mert azok a kultikus vádak, amelyeket a 2Sám 11 Ataljá ellen felhoz, tipikus deuteronomista invektívák: Baal-kultusz, bálványimádás. Lásd: E. Würthwein, *Die Bücher der Könige, 1Kön 17–2Kön 25*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984, 344–346. p. Az eredeti, deuteronomista előtti elbeszélés tehát egyszerűen beszámoló volt arról, ahogy a főpapi vonal az anyakirálynő vonalát kiiktatta a júdai királyok sorából.

⁴ H. Donner, *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen* 2, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986, 252. lapján összefoglalja a történész kérdéseit. „Man muß versuchen, sich das vorzustellen! Der Tempel Jahwes war dem Königspalast unmittelbar benachbart; die Distanz betrug weniger als 200m. Ließ Athalja keine Nachforschungen nach ihrem Enkel anstellen? Wußte sie am Ende gar nicht, daß es ihn gab? Und war es im Ernste möglich, ein kleines Kind gewissermaßen unter den Fenstern der blutdürstigen Großmutter aufwachsen zu lassen, ohne daß es auffiel? Man sieht: die Umstände müssen komplizierter gewesen sein als es das kleine Geschichtswerk in novellistischer Verkürzung darstellt. Aber eines ist jedenfalls ganz deutlich: daß dies alles – wie immer es sich mit den Einzelheiten verhalte – nicht hätte gelingen können, wenn Athaljas Staatsstreich in den Kreisen der Jerusalemer Priester und Notabeln auf Sympathie und Unterstützung gestoßen wäre.”

van szó, aki egy nagy szükséghelyzetben Júda segítségére volt – de rá is érvényes: a mór megtette kötelességét, a mór mehet!⁵

Egészen más a helyzet Mikkal, Saul lányával, aki Dávid felesége lett: úgy tűnik, ott kevésbé aktív hölgyet láthatunk (akinek sorsa szintén tragikus lett), aki inkább pozíciója által vált fontossá a politikában – gondolhatta sokat magában, hogy bár ne királynak született volna!⁶ A bibliai hagyomány sajátos módon két nagy részre oszlik Mikkal története kapcsán: az egyik Dávid és Mikkal szerelmét tárgyalja, a másik pedig azt, ahogy a már Dávid király erővel elveszi a már házasságban élő Mikkal férjétől, Paltiótól. (2Sám 3,12-16) Általában egyetértés van atekintetben, hogy a két elbeszélés nem azonos súlyú.⁷ Dávid és Saul családjának az elbeszélései a legfiatalabb réteg Dávid fölemelkedésének történetében, s ilyen szempontból viszonylag csekély történeti hitelességre tarthatnak igényt.⁸ Ez a réteg azt tartja szem előtt, hogy Dávid Júda és Izrael legitim királya, s ezért bemutatja Dávid történetét Saul udvarában; ennek során hangsúlyos, hogy Saul udvarában mindenki szereti Dávidot, kivéve Sault magát, akinek gyűlölete érthetetlen – már amennyire a féltékenység érthetetlen szokott lenni.

⁵ Nem csodálom, hogy a magyar nyelvű exegetikai irodalom nem tudott sokat kezdeni Ataljá személyével! A problémára mégis felhívja a figyelmet Karasszon Dezső tanulmánya: Ataljá királyné – Ataljá királynő, *Lelkészeiület* 54 (2008/1), 15–17. p

⁶ Mikkal alakja ugyancsak megtermékenyítette a tudósok gondolkodását, úgyhogy a témával foglalkozó irodalom felsorolhatatlanul gazdag. Jó áttekintést nyújt a véleményekről D. J. A. Clines és Tamara C. Eskenazi által kiadott kötet: *Telling Queen Michal's Story. An Experiment in Comparative Interpretation*, JSOTS 119, Sheffield: Academic Press, 1991.

⁷ Volt tanárom véleményét követem, ami mindmáig meggyőzően hangzik: H.-J. Stoebe, David und Mikal. Überlegungen zur Jugendgeschichte Davids, in: *Von Ugarit nach Qumran* (FS O. Eißfeldt), BZAW 77, Berlin: A. Töpelmann, 1961, 224–243. p. A tételnek annak idején M. Noth helyeselt, S. Herrmann óvatosan csak valószínűnek tartotta, az újabb teóriák közül azonban sok figyelmen kívül hagyja, hogy „szinkron” olvasatban még jobban kiemelhesse az általa fontosnak tartott elemeket.

⁸ A szövevényes, redakciók sokaságát felmutató fejezetek között az eligazodás valóban nem egyszerű! A téma legszakavatottabb ismerője, W. Dietrich azonban megfogalmazásában is sikeres: „Michal rettet David das Leben, wird dann aber zum Prestige- und Streitobjekt im Kampf zweier Königslinien um die Macht, wobei sie selbst unter die Räder kommt...” (*Die frühe Königszeit in Israel. 10. Jahrhundert*

A másik történet sokkal inkább igényt tarthat történeti forrásként való kezelésre. Eszerint Saul halála után Dávid és Abnér (Ísbaal seregének vezére) paktumot köt, hogy Saul királyságát Abnér Dávid kezére játssza át. A paktum része a 2Sám 3 szerint, hogy Saul lányát Abnér átadja Dávidnak. Abnér tehát elveszi Míkalt Paltióltól, aki feleségét Bahúrimig siratja, s átadja Dávidnak. Mivel több motiválatlan név is szerepel az elbeszélésben, ezért történeti értékét bizonytalanul tekinthetjük. Csak arról nem értesülünk, hogy Míkálnak mi volt minderről a véleménye. Dávid mindazáltal nem gyengéd női társra vágyott Míkal személyében: kettejüknek nem is lett gyermekük, amit a 2Sám 6 azzal indokol, hogy Míkal gúnyolta Dávidot, amikor a király táncolt a Szent Láda előtt.⁹ Akárhogyan értékeljük ki ezt a történetet, házastársi erőszaknak sem egyik, sem másik részről nyoma sincs az elbeszélésben! Úgy tűnik, Míkal egyrészt legitimációs céllal került a jeruzsálemi udvarba, hiszen így Dávid jogosan tarthat igényt északon is a trónra. Ugyanakkor pedig hangsúlyos, hogy Míkálnak nem lehet gyermeke (ekkor már valószínűleg volt ugyan, de később gondoskodott róla Dávid, hogy azok meghaljanak¹⁰), tehát Saul háza kihál. Ataljá kényszerűségből szállt be a hatalmi harcba; Míkal

v. Chr., Stuttgart: Kohlhammer, 1997, 179. p). A mondat két fele, természetesen, a két réteget jelzi, úgyhogy meg is jegyzi a szerző: nem biztos, hogy ténylegesen minden így történt; ezzel együtt biztos, hogy Dávid uralkodásáról valami jellemzőt tud elmondani a szöveg!

⁹ W. Brueggemann magyarázata egészen rendkívüli: *First and Second Samuel*, Louisville: John Knox Press, 1990, 251–253. p; D. J. A. Clines/T.C. Eskenazi (eds.), i. m., 121–123. p. A szöveg ugyanazt akarja elmondani, hogy miért lehet Míkaltól gyermeke Dávidnak, de felépítésében azt sugallja, hogy Míkálnak hasonló joga lenne arra a trónra, amelyet most Dávid foglal el. Valóban: ez volt a probléma!

¹⁰ Meglehet, hogy a 2Sám 21,8 tévesen írja itt Míkal nevét, hiszen azt olvassuk, hogy az öt fiúgyermek Adrieltől, a mehólai Barzillaj fiától származik. Az 1Sám 18,19 szerint azonban Saul Mérobot adja Adriélnek, annak ellenére, hogy először Dávidnak ígéri. Legalábbis így dönt D. J. A. Clines is tanulmányában: *The Story of Michal, Wife of David, in its Sequential Unfolding*, in: D. J. A. Clines/T. C. Eskenazi (eds.), i. m., 129–144. p. Ez ugyan plauzibilis, ám mégsem egyértelmű döntés: ismeretségi köreimben T. Veijola (*David und Meribaal, Revue Biblique* 85 [1978], 338–361. p), irodalomkritikai okoknál fogva szintén így dönt, míg H.-J. Stoebe (i. m., 229. p) történeti okoknál fogva ellenkezőleg. A mi szempontunk szerint talán kevésbé érdekes; a lényeg: Dávid irgalmatlanul kiirtja Saul leszármazottjait, hogy ebből a családból trónigény ne jelentkezhessen. A királylány szava mit sem ér!

azonban a hatalmi mérkőzésen az a „pingpong labda”, aki nehéz sorsát aligha kerülhette el!¹¹

Hasonlókat mondhatunk Saul másodfeleségéről, Ricpáról, akinek példája talán azt vázolja elénk, hogy mi a sorsa annak az asszonynak, aki egy bukott monarcha felesége volt. Ricpá nem volt *g^ebírá*: Ísbaal nem az ő fia. Viszont Saul felesége, akinek gyermekei Ísbaal után esélyesek a trónra. Már Abnér és Ísbaal viszálja is azzal kezdődött, hogy a hadsereg parancsnoka (aki a gyenge Ísbaal mellett, ekkor a ténylegesen erős ember északon) bemegy hozzá (2Sám 3,6–11). Hogy itt tényleges trónigényről van-e szó, mint ahogy Ísbaal feltételezi, nem tudjuk; maga Abnér *úwó*nnak, bűnnek nevezi ezt a lépését, ami talán arra enged következtetni, hogy inkább csak megkívánta Saul volt feleségét a vezér, de távolabbi tervei nem voltak. Csak azt nem tudjuk meg, hogy Ricpá minderről mit gondolt. Egy halott király felesége mindenki prédája? Az özvegy királyné megpróbáltatásainak azonban nincs még vége: a 2Sám 21 a gibeóniak kiengesztelését írja le. Nem kell cinikus európainak lennünk ahhoz, hogy meglássuk az elbeszélés mögött: *cui bono*? Dávid boldogan felajánlja áldozatul Saul gyermekeit, kettőt Ricpától, ötöt pedig Míkaltól (esetleg Mérabtól). A királylány és az özvegy természetesen tehetetlenül nézi fiaik kivégzését. Tehetetlenül? A történet legérdekesebb része, hogy az áldozat eltemetése ugyan meg volt tiltva, de Ricpá nem engedi, hogy a mezei vadak szaggassák szét az áldozatok holttestét, hanem a gyász jelül és védelemül zsákruhával borítja be őket. Nyilvánvaló, hogy az anya kétségbeesett gyásza annyira megindítja a korabeli nyilvánosságot, hogy Dávid meghátrál: ekkor temetik el Saul, Jónátán és a most kivégzett hét gyermek holttestét. Csupán irodalomkritikai megjegyzés gyanánt: meglepő, hogy Dávid – akinek Jónátánnal való barátságát oly szépen ábrázolja az 1Sám, s akiért az Íj-dal is zengett – csak most temeti el kebel-

¹¹ Természetesen olvastam J. Cheryl Exum magyarázatát is: a „Michal: The Whole Story” című fejezetet a *Fragmented Women. Feminist (Sub)versions of Biblical Narratives*, JSOTS 163, Sheffield: Academic Press, 1993, 42–60. p. Őszintén szólva, azonban inkább esztétikai tanulmányt látok benne, semmint tudományos analízist. Valóban érdekes, ha Jonatán és Míkalt szembeállítja a szerző: az előző érdekes módon ellenkezés nélkül elfogadja, hogy az elvetett királyi család tagjaként maga is részese az elvetetésnek. Míkal ezzel szemben – így Exum – ellenkezik, és „megírja saját történetét”. Érdekes, csak hát mindez inkább a fikció szintjén mozog.

barátját, akinek oly sokat köszönhetett... Nyilván ez a szöveg korábbi, mint azok, amelyek Dávid és Jónátán barátságáról szövegtak.

Az elbeszélések áttekintése mindenestre eligazító értékű lehet jelen vizsgálatunkban. Sem a királylány, sem pedig a bukott monarcha özvegye nem rendelkezett semmilyen adminisztratív hatalommal; Dávid úgy gyakorolja hatalmát, ahogy akarja, s az említett asszonyok kénytelenek ezt eltűrni. Ugyanakkor azonban mégis fontos ezeknek az asszonyoknak is a szerepe, s olyan tekintéllyel bírnak a társadalom szemében, hogy adott esetben még Dávidnak is meg kell hajolnia e tekintély előtt. Ricpá mindenképpen erkölcsi győzelmet aratott Dávid felett, amit Dávid is kénytelen volt elismerni! Ugyanakkor pedig az is bizonyos ezekben az elbeszélésekben, hogy a királyi dinasztiahoz hozzátartoznak a királyi asszonyok is, akik szenvednek vagy uralkodnak, ellentétben vagy harmóniában vannak a monarchával, de a rendszer elengedhetetlen részei!

Ha erről beszélünk, akkor néhány szót Betsabéről is kell szólni, bár féltő, hogy túl sokat nem tudunk mondani történetének mikéntjéről és hogyanjáról. A királyné története is két részre oszlik: az egyik a 2Sám 11-12, a másik pedig a trónutódlás története, az 1Kir 1-2. Ez azért fontos, mert a két részben két különböző Betsabé-kép szerepel, ám egyik sem egyértelmű, így tényleges karakterét nehezen tudjuk megállapítani. Az első részben arról értesülünk, hogy hogyan lesz Betsabé Uriás feleségéből királynévá, de nagyon nehéz megmondani, hogy mi volt a történetek mozgatója: egy csábító nő, vagy egy áldozat bemutatását olvassuk? W. Dietrich úgy gondolja, hogy az elbeszélés szándékosan hagyja nyitva ezt a kérdést, G. Ahlström pedig nem hiszi el, hogy Betsabé passzív szereplő lett volna.¹² Ez lehet, de az elbeszélés semmiként sem

¹² G. W. Ahlström, *The History of Ancient Palestine*, Sheffield: Academic Press, 1993, 486. p. ill. Dietrich, *Die frühe Königszeit in Israel*, 72. p. Természetesen csak annyit illusztrálunk ezzel, hogy a paletta milyen széles, sőt színes lehet a két vélemény között. Jóllehet egyáltalán nem szélsőséges, hanem tudományosan megalapozott vélemény Ahlström és Dietrich vélekedése is! Magam részéről mindazáltal kitarok mellett, hogy itt történetírásról van szó, s nem belletrisztikai gyakorlatról: a szerző célja az események leírása volt (még ha interpretált formában is). Az viszont nincs kizárva, hogy ő maga sem tudott dönteni a két lehetőség között. Ezzel szemben viszont M. Sternberg jól mutatta ki, hogy pl. az Uriás-történetekben az ambiguitás irodalmi eszköz: a szerző szándékosan játszik azzal a gondolattal, hogy

róla szól, hanem a királyról, akinek először gonosz tettét örökíti meg a hagyomány, de egy redakció mindenképpen enyhíteni kívánja ezt a szükségszerűen rossz képet Dávidról: a bűnbánó király, ill. a meghalt gyermek szerepeltetése az elbeszélésben már a teológiailag is legitimált trónutódlás felé mutat. Nem tudjuk tehát eldönteni, hogy *bon gré* vagy *mal gré*, de Betsabéból királyné lett. A másik elbeszélés már azt mutatja, hogy a királynéból hogyan lett *g^bbírá*. Ehhez nyilván az kellett, hogy fia legyen a trónörökös, majd pedig a király, jóllehet a sorban nem ő, hanem Adónijjá következik, aki azonban nem Betsabé, hanem Haggít fia. Egy igazi palotai intrika történetét olvashatjuk az 1Kir 1-2-ben, amelynek a végén nem Adónijjá, hanem Salamon lesz a király: Betsabé célba ért. Sajnos azonban aligha tudjuk eldönteni, hogy Betsabé eszköz, avagy maga az intrikus.¹³ Ugyan az elbeszélés azt sugallja, hogy inkább Nátán a mozgató, de az nem derül ki, hogy Nátánnak miért lenne jobb utód Salamon mint Adónijjá. Ha ismét azt kérdezzük, ki profitált az események ilyen alakulásából, akkor azért inkább Betsabéra kell gondolnunk. A *g^bbírá* mindenesetre teljes pompájában látható előttünk, amikor az új királyt elismerő Adónijjá Betsabé támogatását kéri ahhoz, hogy megkaphassa a súnembeli Abiság kezét. Ismét jó lenne tudnunk, hogy valóban egyszerűen szerelmes volt-e Adónijjá ebbe a fiatal lányba, vagy trónigényét akarta egy házasság révén érvényesíteni? Még érdekesebb

vajon tudott-e Uriás a házasságtörésről, de akár Dávid gyilkos szándékáról is, és esetleg önmaga elfogadta a sorsát. Inkább meghal, semhogy látnia kelljen szegyénet! Lásd *The Poetics of Biblical Narrative. Ideological Literature and the Drama of Reading*, Bloomington: Indiana University Press, 1985, 201-209.p. Sternberg szerint az is érdekes, hogy Dávid mit gondolt: tudja, vagy nem tudja Uriás, hogy mi történt Jeruzsálemben?

¹³ A kérdés mind irodalmilag, mind történetileg rendkívül összetett. Részletesen lásd korábbi tanulmányomat (további szakirodalommal): Dávid trónutódlásának története – létezik? In: „Tisztán tisztát”. *Ünnepi kötet Dr. Márkus Mihály püspök-professzor 60. születésnapja tiszteletére*, Pápa: PRITA, 2003, 37–62. p.; *Az Ószövetség varázsa*, Budapest: Új Mandátum, 2004, 145–179. p. Csupán sajnálni tudom, hogy az azóta megjelent igen alapos redakciókritikai tanulmány, T.A. Rudnig, *Davids Thron. Redaktionsgeschichtliche Studien zur Geschichte von der Thronnachfolge Davids*, BZAW 358, Berlin-New York: W. de Gruyter, 2006, pont ezzel a két fejezettel nem foglalkozik, hiszen a trónutódlás történetét egyebütt nagymértékben pontosította!

kérdés azonban az, hogy amikor Betsabé ténylegesen Salamon elé járul, s kéri Abiság kezét Adónijjá számára, akkor már eleve tudta-e, hogy ezzel a lépéssel Adónijjá maga idéz halált saját maga fejére? A király és a *g^e bírá* párbeszéde értelmezhető úgy is, mint *sub rosa* megbeszélés: most lehetőség van végérvényesen megszabadulni a konkurenciától! Hogy ki mit gondolt az események kapcsán, az soha nem fog már kiderülni! Az elbeszélés mindenestre mutatja, hogy milyen lehetőségei voltak a korabeli Izraelben egy nőnek a királyi udvarban – a lehetőségek háttáraival együtt. Mindenképpen férfiakra volt szükség ahhoz, hogy ilyen nagy befolyású lehessen egy asszony: egyrészt egy férjre, másrészt egy fiúra, tehát olyan férfiakra, akiket családjában tudhat. Sem Mata Hari, sem pedig Mme Pompadour nem ment volna sokra Izraelben! Ugyanakkor azonban, ha ez adva volt, egy asszony kezében is összpontosulhatott maximális hatalom, s lehetett nő is ura életnek és halálnak. Erre Betsabé jó példa!

Jezábelt említhetné még valaki, a példa azonban azért nem igazán jó, mert Jezábel képét meglehetősen radikálisan átformálta a királyok könyvének redakciója. Az „átdolgozta” szó talán nem is lenne igazán helyénvaló, mert ha igen és redakciót feltételezünk, akkor ez oly alapos kellett legyen, hogy a történeti Jezábel képe már egyáltalán nem fedhető fel.¹⁴ Bizonyosnak csupán annyit fogadhat el a történész, hogy Jezábel

¹⁴ Nagyjából D. Pruiin kutatására alapulnak az alábbi sorok: *Geschichten und Geschichte. Isebel als literarische und historische Gestalt*, OBO 222, Göttingen/Freiburg: Vandenhoeck & Ruprecht/Universitätsverlag, 2006, valamint tanulmányára: What Is a Text? – Searching for Jezebel, in: L.L. Grabbe (ed.), *Ahab Agonistes. The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, Library of Hebrew Bible = Old Testament Studies 421, London-New York: T. T. Clark, 2007, 208-235. p. Pruiin szerint irodalmi elsőseget mindenképpen a Jéhu lázadásáról szóló elbeszélésnek kell tulajdonítanunk, 2Kör 9-10 (természetesen már átdolgozott formában), hiszen az új dinasztia legitimitációját találhatjuk benne. Már itt is szerepel Jezábel alakja: a megölt király felesége méltósággal és gúnyval nyilatkozik a trónbitorlóval kapcsolatban. Éppen ezt akarja a csúfos halállal ellensúlyozni az elbeszélés. Természetesen a Nábót szőlőjével való kapcsolatot később iktatták be az elbeszélésbe. Kicsit későbbi, de még a Kr.e. VIII. századba tartozik a Nábót szőlőjéről szóló elbeszélés, de ekkor még Jezábel nélkül. Hasonlóképpen a VIII. századra datálhatók olyan tradícióelemek is, amelyek Illést esőcsináló karizmatikus prófétaként ábrázolták, de még hiányzott belőle a Baal elleni vallási polémia. Az egyes elbeszélések elbeszélés-koszorúvá történő

tíruszi királylány volt, akit Áháb feleségül vett.¹⁵ A jelenlegi elbeszélés azonban gyakorlatilag Áháb minden gonosztettét Jezábelre vezet vissza: *cherche la femme!* Áháb az elbeszélés szerint az a gyenge férfi, aki enged felesége pressziójának, s ezért alakul úgy Nábót története, vagy Illés története, ahogy alakul. Az elbeszélés jó illusztrációja lehet az omridák külpolitikájának, amelyben bizonyos fontos szerepet játszott a szomszédokkal ápoló jó kapcsolat, s a politikai házasság is jól beleillik ebbe a képbe. Feltételezték némelyek, talán nem is ok nélkül, hogy az elbeszélés fényt vethet az izraeli és tíruszi (esetleg általánosan kánaáni?) szokások közötti különbségre. A „mindentudó” elbeszélő (narratív teológiai fordulat¹⁶) azonban arról is tud, hogy mit beszélt Áháb és Jezábel

összedolgozása éppen a vallási polémia, az istenitélet beiktatásával kezdődött el. Ekkor nyerte el Jezábel is azt a negatív megítélést, ami őt (idegen asszonyként) az idegen istennel kapcsolta össze. Feltűnő, hogy ez a vonás Jezábel ábrázolásában mennyire független magától a királytól, Áhábtól: Jezábel egyedül is képes üldözni Illést! Ezután azonban, már csak egy lépés, hogy tovább folytatva ezt a vonalat, a királyt megrontó, rossz útra csábító nő legyen Jezábel a Nábót-történetekben! Pruiin analízisének ez az igen rövid összefoglalása talán nem tűnik első látásra túl attraktívnak. Mindenképpen az eredeti művek átdolgozására buzdítjuk az olvasót, hiszen a lényeg: az irodalomkritikai analízis meggyőzőnek látszik a könyvben és a cikkben is. Ezzel együtt figyelmeztetnünk is kell az olvasót: nem „történelemről”, hanem „irodalomról” van szó, ha Jezábelről olvasunk a Bibliában. Következésképp nem azt állítjuk, hogy mi történt meg, hanem azt kutatjuk, hogy mi volt egyáltalán elképzelhető a Biblia szerzőinek és első olvasóinak gondolkodásában.

¹⁵ *Izrael története* c. könyvemnek egyik kevésbé elmés recenzense szóvá tette, hogy miért említünk egyszerre tíruszi, majd szidóni királyt, ha Ittobaalról beszélünk? „Kevésbé elmés”, hiszen bizonyos a mai országok és államok rendjét föltételezi, jogilag meghatározott territórium és hatáskör hozzárendelésével. Pontosítsuk: az 1Kör 16,31 Ebaal szidóni királyról beszél. Josephus Flavius *A zsidók története* című művében (VIII. kötet) *Ithóbalosz* tíruszi királyt említi (tehát valószínűleg a név helyes formáját írja). Ám mindketten a föníciai partvidék urára gondoltak, minden további pontosítás nélkül. Az egyik újabb történetírás, M. Liverani, *Israel's History and the History of Israel*, London: Equinox, 2006, 110kk lapjain föníciait olvasunk, de itt sem az országra, inkább a területre gondolunk!

¹⁶ Példaként említsük az egyik kiemelkedő könyvet a narratív írásmagyarázat beláthatatlan tengeréből! Shimon Bar-Efrat a magyar Meir Weiss (Debrecenben: Weiss Pál) tanítványa volt, s kitűnő könyvet írt: *Narrative Art in the Bible*, Sheffield: Almond Press, 1989. A könyv héber eredetije 1979-ből származik, de az angol kiadás nagy sikerére utal, hogy a Sheffield Academic Press 1992-ben és 1997-ben

négyszemközt odahaza, s pontosan tudja, hogy az idegen királyné preszcionálta a királyt. Igen gyanús az a motívum azonban, hogy az idegen asszony csak rosszat hozhat az izraeli király férjére, s inkább irodalmi eszközt kell, hogy lássunk sok mindenben, ami az elbeszélés része. Ezzel együtt: a történeti hitelesség kérdése itt most teljesen másodlagos; ha abból az extrém helyzetből indulunk ki, hogy az említett minimumon kívül semmi sem áll meg történetileg az elbeszélésben, akkor is érdekes, hogy csak olyan mértékig lehetett torzítani az eseményeket, hogy azok hihetők legyenek az olvasó számára. Az olvasó tehát elhiheti, hogy a királyné irányítja a királyt; elhiheti, hogy a királyné vérszomjas, és hűségese izraelieket, főként JHWH-hívőket üldöz. Miként azt is elhiheti, hogy női eszközeivel egy királyné vegye át az irányítást az udvarban. Végző soron már Betsabé esetében is hasonlót láttunk! Egy nő tehető mindennek az okává az ország vezetésében, és most ennek a pozitív oldalát nézzük: lehet olyan potenciálja, amivel megrontja az országos politikát. Nyilván, persze, ha ilyen potenciál van, akkor meg is jobbíthatja; ez most nem érdekes. De az Illés-történetek szerint egy királyné van olyan fontos személy, hogy ellenpárja lehessen egy prófétának, s kijelentéseit koránt sem depolitizálták „női szeszélyként”.

Természetesen még sok olyan női alakról beszélhetnénk, akiknek valamilyen tekintélyük volt az izraeli társadalomban: akár politikai, akár erkölcsi. Itt csupán a királyi hatalommal kapcsolatban álló nőkről szoltunk, ami bizonyosan csak a jéghegy csúcsa. Viszont mindenképpen fel kell, hogy tűnjön, hogy közvetlenül a fogság után az ilyen hatalom közelében lévő nők nem találhatók meg.¹⁷ Ennek csak formális oldala

is újra kiadta az angol művet. A 17. lapon így ír az elbeszélő „mindentudásról”: „Omniscience involves omnipresence. God know everything because He is everywhere all the time. An author is like Go din many respects, creating a world and fashioning people, examining the inner workings of characters and knowing the outcome of the things at the outset, but the author cannot be everywhere at the same time. This is not because of being mere flesh and blood but because of the limitations of the medium, language.” Bár meghökkentő, mégis igaz: semmi nem akadályozza az elbeszélőt, majd hohogynem isten ő az olvasó szemében. Kizárólag a nyelv képez egyrészt médiumot, másrészt pedig akadályt is!

¹⁷ Ha patriarchalizmussal és patrilinearitással kezdtük, fejezzük is be azzal: feltűnő, hogy bár alapvetően férficentrikus a leszármazás számítása Izraelben, ez mégsem

az, hogy nincs és nem is lehet király ekkor Izraelben; a hatalomgyakorlás formája nyilván átalakul, de az új formában éppúgy szerepelhetnének nők, mint korábban. Nyilván a főpapi funkció nem tesz lehetővé női szereplőt, de hát királynőként se sokat láttunk korábban. A főpap feleségének, vagy lányának azonban soha nem lett akkora szerepe, mint a királynénak vagy a királylánynak. Közvetlen a fogság után nem látunk nőt a bibliai történetek fő szereplői között. Később, persze, megjelennek a nők is Izrael vallásos irodalmában. Egy Ruth, egy Eszter, vagy még később egy Judit alakja nagyon fontos, tekintéllyel bír és országos ügyeket dönt el. Ugyanakkor azonban ezek a női szerepek, jellegüket tekintve, már egészen mások, mint korábbi társaik, s ezért egy másik alkalommal kellene tárgyalnunk őket!

IRODALOM

1. G. W. AHLSTRÖM: *The History of Ancient Palestine*, Sheffield: Academic Press, 1993.
2. SH. BAR-EFRAT: *Narrative Art in the Bible*, Sheffield: Almond Press, 1989.
3. D. BODI: *The Michal Affair. From Zimri-Lim to the Rabbis*, Sheffield: Phoenix, 2005.
4. W. BRUEGGEMANN: *First and Second Samuel*, Louisville: John Knox Press, 1990.
5. D.J.A. CLINES/Tamara C. ESKENAZI, eds.: *Telling Queen Michal's Story. An Experiment in Comparative Interpretation*, JSOTS 119, Sheffield: Academic Press, 1991.
6. D.J.A. CLINES: *The Story of Michal, Wife of David, in its Sequential Unfolding*, In: D.J.A. Clines/T.C. Eskenazi (eds.), *Telling Queen Michal's Story. An Experiment in Comparative Interpretation*, JSOTS 119, Sheffield: Academic Press, 1991, 129–144.
7. M. COGAN/H. TADMOR: *II Kings*, New Haven-London: Yale University Press, 1988.
8. W. DIETRICH: *Die frühe Königszeit in Israel. 10. Jahrhundert v. Chr.*, Stuttgart: Kohlhammer, 1997.
9. H. DONNER: *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen 2*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986.
10. J. Cheryl EXUM: *Fragmented Women. Feminist (Sub)versions of Biblical Narratives*, JSOTS 163, Sheffield: Academic Press, 1993.

jelentette azt, hogy nőknek ne lett volna helyük a genealógiában (Cerúját, Dávid nővérét említettük bevezetőnkben példaként). A fogság előtti genealógiákra mind ez áll, de így van ez a Krónikás történeti művében is. Érdekes viszont, hogy néhány évtizeddel a Krónikás előtt, Ezdrás és Nehemiás művében nők nem szerepelnek a genealógiákban, maximum pontosításként (pl. Ezsd 2,61). E tény magyarázata még meg nem oldott feladat az ószövetségi tudományban.

11. T.R. HOBBS: *2 Kings*, Waco: Word Books, 1985.
12. KARASSZON Dezső: Ataljáhu királyné – Ataljáhu királynő, In: *Lelkészegyesület* 54. (2008/1), 15–17.
13. KARASSZON István: Dávid trónutódlásának története – létezik? In: „*Tisztán tisztát*”. Ünnepi kötet Dr. Márkus Mihály püspök-professzor 60. születésnapja tiszteletére, Pápa: PRTA, 2003, 37–62.
14. KARASSZON István: The Role of Patriarchalism in the Hebrew Bible, *Könyv és Könyvtár* XX (2008), Debrecen, 2010, 12–18.
15. C. LEVIN: *Der Sturz der Königin Atalja. Ein Kapitel zur Geschichte Judas im 9. Jh. v. Chr.*, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1982.
16. M. Liverani: *Israel's History and the History of Israel*, London: Equinox, 2006.
17. D. PRUIN: *Geschichten und Geschichte. Isebel als literarische und historische Gestalt*, OBO 222, Göttingen/Freiburg: Vandenhoeck & Ruprecht/Universitätsverlag, 2006.
18. D. PRUIN: What Is a Text? – Searching for Jezebel, In: L.L. Grabbe (ed.), *Ahab Agonistes. The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, Library of Hebrew Bible = Old Testament Studies 421, London-New York: T. T. Clark, 2007, 208–235.
19. T.A. RUDNIG: *David's Thron. Redaktionsgeschichtliche Studien zur Geschichte von der Thronnachfolge Davids*, BZAW 358, Berlin-New York: W. de Gruyter, 2006.
20. W. Rudolph: Die Einheitlichkeit der Erzählung vom Sturz der Atalja, In: W. Baumgartner/O. Eißfeldt/K. Elliger/L. Rost (Hrsg.), *Festschrift für Alfred Bertholet zum 80. Geburtstag*, Tübingen: J.C.B. Mohr (P. Siebeck), 1950, 473–478.
21. M. Sternberg: *The Poetics of Biblical Narrative. Ideological Literature and the Drama of Reading*, Bloomington: Indiana University Press, 1985.
22. H.-J. STOEBE: *David und Mikal. Überlegungen zur Jugendgeschichte Davids*, In: *Von Ugarit nach Qumran* (FS O. Eißfeldt), BZAW 77, Berlin: A. Töpelmann, 1961, 224–243.
23. T. VEIJOLA: *David und Meribaal*, In: *Revue Biblique* 85 (1978), 338–361.
24. E. Würthwein: *Die Bücher der Könige, 1Kön 17–2Kön 25*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984.

Hermán M. János:

Barth nagyváradai prédikációja és ítélete a bolsevizmusról meg fasizmusról 1936-ban

Dr. Biró Mózes emlékének¹ (Kolozsvár-hídlevélvi lelkipásztor, szül. Miklósfalva, 1902 szept. 12 – megh. 1971 júl. 21-én) adózunk ezzel a tanulmánnyal.

Barth nagyváradai fogadtatásáról

Karl Barth² hetvenhét évvel ezelőtt,³ október 7-én érkezett Nagyváradra, ahol a Királyhágómelléki Református Egyházkerület vezetői és hívei testvéri szeretettel fogadták. Jóllehet ennek az eseménynek a jelentősége a román nacionalkommunizmus idején elkendőztetett, mára pedig

¹ Biró Mózes gyülekezetszervező és építő lelkész, az újreformátori teológia képviselője, aki Genfben és Zürichben is tanulmányokat folytatott. Barthot, kolozsvári látogatása alkalmával elkísérte a református kórház megtekintésére. Az 1951-es esztendőben az orvosi diplomát is megszerezte. Légátusként szolgáltam mellette, megajándékozott egy hozzá kötődő kiadvány példányával: Dr. Brunner Emil: A mi hitünk. Fordította Biró Mózes lelkipásztor. Utószót írt hozzá dr. Ravasz László püspök. A fordítást dr. Thaly Loránt igazgató-főorvos nézte át. Zsoltároskerti Füzetek Kollégiuma, Kolozsvár, 1935. Lásd még: Tulogdi József: Egy igaz ember emlékezete. Dr. Biró Mózes lelkipásztor, orvos élete és munkássága. Kolozsvár, 2011.

² Karl Barth (1886–1968) a Római leveléhez írott kommentárjával (1919) indította el a dialektikus teológiát. Ő a XX. század legnagyobb hatású református teológusa. Biró Mózes és a lutheránus Járosi Andor voltak azok, akik 1921-ben, marburgi tanulmányi útjuk során megvásárolták a *Römerbrief* példányát és azt Kolozsvárra küldték a fiatal teológiai professzoroknak. Lásd: Deák Ödön: Emlémem Barth kolozsvári látogatásáról. In: Református Szemle, 1986/4, 384.old.

³ Erről az eseményről 2011-ben Nagyváradon nem történt megemlékezés, az egyházközségi és az egyházkerületi levéltárban eddig semmilyen nyomát nem találtuk ennek a látogatásnak, kivéve a korabeli írott sajtó híradását. Az újságcikkek, illetve a nagyváradai igehirdetés németországi megjelenésének a felkutatásáért ezen a helyen köszönetet mondok Kupán Árpád, Horváth István és Téglásy Sándor atyámfiaiainak. Astridnak és Dánielnek mondok köszönetet a Barth interjú németre való fordításáért.

kiesett az emlékezetből,⁴ mégis van időszerű európai nyoma: 2010-ben a Németországi Református Szövetség a Jn 14,1-et választotta évi vezérigéjének, és a meghirdetők többek között Barthnak a Nagyváradon elhangzott igehirdetéséből is közöltek idézetet a textus ismertetése alkalmával.⁵

A jeles egyházi és teológiai-kapcsolattörténeti eseményről hajdanán így tudósított az egyik nagyváradai újság: „Nagynevű vendége érkezett tegnap Oradeára a világ protestánsainak Barth Károly bázeli teológiai tanár személyében. Barth Károly a világháború kitörése előtt egy kis svájci faluban volt lelkész, s a protestánsokra a páratlan befolyással kiható munkásságát a háború kitörésekor az a csalódás indította el benne, hogy sem a szocializmus, sem az egyház semmit sem tesz az embertelen vérengzés megakadályozására, hanem az egyik meghajol a nyers erő előtt, a másik pedig megáldja a fegyvereket. Sokévi magábavonulás és töprengés után, 1919-ben megírja „Römerbrief” című, hallatlan sikerű könyvét, melyben szenvedélyes kritikával fordul a teológia és az egyház ellen, mely szerinte csak itt a földön kíván nagyokat alkotni, de alapjában véve beteg és egyik betegágyból a másikba fekszik.

Barth Römerbriefje, valamint más harcos megnyilvánulásai indítják 1921-ben a német kultuskormányt arra, hogy meghívják a göttingeni egyetem teológiai tanszékére. A svájci származású fiatal professzor ezt követően tanít Németországban: Münsterben, Marburgban, Bonnban, míg végül a német kormány, büntető eljárás megindítása mellett, 1934 decemberében elbocsátja egyetemi tanári állásából, mert tanóráit nem hajlandó politikai közöntséssel kezdeni. Azóta Barth a bázeli egyetem hittudora. Sűrűn járja különösen dél-kelet Európát. Jelenleg Ardealban, Clujon tartott igen nagyhatású előadásokat, melyekre jellemző, hogy a cluji teológia emlékfát ültetett el tiszteletére.

⁴ Annak ellenére, hogy dr. Molnár János egyháztörténész kiemelten hívta fel erre a figyelmet az 1936-os év jeles eseményei közepette. Lásd: Molnár János: A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920–1942. Nagyvárad, 1999, 173. old.

⁵ Karl Barth zu Johannes 14,1: „Ach, nicht wahr, wie armselig stehen wir immer noch da gegenüber diesem Wort! Wie wenig wissen wir immer noch damit anzufangen! So wollen wir es uns denn gerade in dieser Armseligkeit gesagt sein lassen, damit es etwas mit uns anfangen: Euer Herz erschrecke nicht!” aus einer Predigt am 7. Oktober 1936, Reformierte Stadtkirche Großwardein, Oradea.

Barth Károly, a bázeli református teológia világhírű tanára, kétnapos cluji tartózkodásáról, ahol sorozatos előadásokat tartott a református papság és a világi intelligencia számára, szerdán délben érkezett meg az oradeai vasúti állomásra titkárnőjével és egyik kísérőjével. A kiváló professzort az állomáson Csernák Béla lelkész, kerületi főjegyzővel az élén, az egyházkerület nagyszámú tisztelő csoportja fogadta. Barth Károly frissen, mosolyogva szállt ki a vasúti kocsiból és kedvesen kezét fogott a megjelentekkel, majd a Park Szállodában lévő lakosztályába hajtattatott. Délben fél kettőkor a Kék Macska külön termében közös ebédre gyűltek össze a nagy tudós tisztelői. Az ebéden Sulyok István püspök és dr. Thury Kálmán köszöntötték a vendég-tudóst, aki halás szavakkal köszönte meg az üdvözléseket. Délután Barth Károly megtekintette az egyházi intézményeket.⁶

Az előkészületekről egy négy nappal korábban megjelent rövid cikk tájékoztatta az érdekelteket, de a találkozás nyilvános alkalmairól pontos dátumot még nem közöltek.⁷

A királyhágómelléki református sajtóban megjelent összefoglalóból⁸ is érdemes idézni: „...az újvárosi templomban délután vallásos ünnepség keretében ígét hirdetett Barth Károly. Püspök úr üdvözölte a világhírű professzort, kiemelte működésének és teológiájának reformátori jellegét. Csernák Béla egyházkerületi főjegyző úr bibliaolvasása és magasan szárnyaló imádsága nyitotta meg az ünnepély istentiszteleti részét, majd Barth professzor, vállán a magyar református lelkipásztorok palástjával,

⁶ A lap főszerkesztője Hegedűs Nándor. A beszámolót nem jelzi a szerző neve, címe: „A borsevizmusnak épp úgy vissza kell vonulni a hit elől, mint a fasizmusnak...” Barth Károly, a bázeli egyetem tanára Oradeán. In: Szabadság, LXVI évf. okt. 8, 2. old.

⁷ A hírt azzal vezeti be, hogy hivatkozik a Kolozsváron megjelenő modern egyházi folyóírra, a Kiáltó Szó címűre, amely részletesen ismerteti Barth életét és munkásságát. Szól a nemzetközi események alatti (sic!) állásfoglalásáról, méltatja bátor küzdelméért, amelyet a keresztyén egyház szabadságáért vív. „Városunkban ez alkalommal az egész Egyházkerületből fognak érkezni érdeklődők, hogy a predestinációról szóló előadásának és az „Egyház szabadsága” című beszédének hallgatói legyenek”. In: Szabadság, LXVI évf. okt. 4, 3. old.

⁸ M. K. (Molnár Károly): Dr. Barth Károly látogatása. In: Reformátusok Lapja, 1936. nov. 1., 389. old.

Molnár Károly tileagd-i lelkésszel együtt felment a szószékben s megtartotta nagykoncepciójú igehirdetését Ján. XIV.1. alapján: „Ne nyugtalanodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek bennem.”

Már a témaválasztásban kitűnik a nagy igehirdető, aki az ő sajátos előadói modorában hirdette úgy az Igét, hogy abban az általa inaugurált teológiai irányzatnak, az úgynevezett, dialektikai teológiának minden jellegzetessége megcsillámlott.

A három részben előadott beszéd tolmácsolása gördülékeny, szép magyarosságú, valóságos bravúros teljesítmény volt. Istentisztelet után, a környékről nagyszámban összegyűlt lelkipásztorok, valamint az oradeai egyház és az egyházkerület vezető egyéniségei előtt a tanácsteremben tartott nagyon értékes előadást. Utána a vendégeket este a Püspök úr látta vacsorán.⁹ Csütörtökön délelőtt Barth megtekintette az árvaházat is, majd tovább utaztak Pápára,¹⁰ s csak azután tér haza Bázelbe.”

A novemberi közgyűlésen Sulyok püspök tömör fogalmazással tekintett vissza az általa is világhíresnek tartott professzor örökké emlékezetes, elragadtató szolgálatára. „Hétköznap este volt, szinte ömlött az eső, de azért színültig megtelt a nagytemplom hívekkel, akik szinte visszafojtott lélekzettel (sic!) hallgatták meg a nagy ember fejtegetéseit – akik németül tudtak, ennek a nyelvnek nagy művészettel kezelt formájában, a többiek pedig Molnár Károly nagyváradi-újvárosi segédlelkész elismerésre méltó tolmácsolása útján.”¹¹

A nagyváradi „Szabadság” említett, október 4-i beharangozó cikke tudni vélte, hogy az istentiszteleten Vitályos Ilonka vezérletével fellép

⁹ A püspöki vacsorán jelenlévő vendégek, a Barth kísérlete mellett, dr. Thury Kálmán főgondnok és felesége, Csernák Béla főjegyző, Soós István ügyvéd, Vargha László és felesége. Ez az egyetlen kiegészítés, amelyet Gálffy Zoltán: Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon című közleményében találtunk. Csupán öt mondatnál intézi el a nagyváradi látogatást. Lásd: Református Szemle, 1986/4 sz., 341. old.

¹⁰ Az információ nem pontos, előadások tartására előbb Budapestre utaztak, azután Pápa megjárása után Győrig kísérte őket Vasady Béla. Lásd: Vasady Béla: Az Ige útján sántikálva. Debrecen, 1993, 84. és 96. old.

¹¹ „A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Nagyváradon 1936. november 25-én, a Református Egyház Kultúrpalotájában tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve.” Az Egyházkerület hivatalos kiadványa. Nyomatott Deutsch testvérek könyvnyomdájában Resitán, 1937, 21. old.

a Kálvin énekkar és hogy Vásárhelyi Sándor orgonista vezeti a gyülekezeti éneklést.

Az idézett forrásokon kívül még számos hazai dokumentum lapanghat ennek a kiemelkedő váradi eseménynek a leírásáról, hiszen lehetetlen, hogy ilyen nagy horderejű látogatásról, annak részleteiről és visszhangjairól csak a nagy példányszámú hivatalos közlemények őrizték volna meg az amúgy sem kimerítően értelmezhető adatokat.¹²

Barth magyarországi és erdélyi látogatásának előkészítéséről és az út céljáról

Olvasmányaink alapján arra következtetünk, hogy Barth magyarországi és erdélyi látogatásáról már 1930-ban komoly előkészítő beszélgetések folytak. Erről Mindszenti Nagy Ottó 1930-as bonni naplófeljegyzései tanúskodnak. Négy magyar diák kereste fel őt május 3-án a lakásában, ahol tisztázódott: „Nem megy hozzánk, mert Dogmatikáját kell megír-

¹² Búthi püspök egy tanulmányában említi a Barthtal való korai találkozását, de részletekről nem ír: „Azóta, hogy 1936-ban közöttünk járt, csak 1959-ben, otthonában találkoztam vele. Feledhetetlen és egy életre érvényes tanítás marad számomra mindig mosolygó reménykedése és szavaiban a hit csodálatos felragyogása. A hitnek azt az emberét hallgattam, aki „tudja a magasságosnak a tudományát, és aki látja a mindenhatóan látását, leborulva és nyitott szemekkel” (IV. Mózes 24:16). A több mint egy óráig tartó beszélgetés folyamán értettem meg igazán, hogy miért utasít el Istenről szóló tanításában és életében minden rezignációt és szkepszt.” In: Református Szemle, LIX. évf., Kolozsvár, 1966, szept.-dec., 5–6. sz., 309. old.; Búthi Sándor teológiai irányultságának „fejlődéséről” tanúskodnak a korábbi, hivatalosan szintén elfogadható hozzáállású megnyilatkozásai. Lásd: Molnár János: A Nagyváradi (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989. Nagyvárad, 2001, 134. old.: „Búthi hivatkozási alapja, mint majd minden szocializmust pártoló kortársáé, a dialektikai teológia. Kedvence másokkal ellentétben nem Barth, hanem Thurneysen. Ardayhoz és Vásárhelyihez hasonlóan öngazolásul gyakran idézi a magyarországi ref. egyház hangadóit, elsősorban Bereczky Albertet. A fenti álláspontot képviselte már az ötvenes évek elején is, karrierje nyilván nem a véletlen műve. Vö. Búthi S.: Időszerű igehirdetésünk kérdései. Református Szemle, 1951. május.”; Püspöki vizitációi alkalmával Búthi az 1960-as évek közepén a Barth-féle Kis Dogmatika egyik idézetével győzködte a világbéke iránt pesszimista atyafiakat: „az egyházat nem szabad összetéveszteni céljával...” Lásd: Molnár János: A Nagyváradi (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989. Nagyvárad, 2001, 160. old.

nia.” Az 1930. június 4-i bejegyzés: „Barthnál már voltam is, beszéltem vele egyházunkról. Kedves, kicsit ügyetlen, kitérdelt nadrágú, rosszul öltözködő ember. Arca barna, de világoskék szemekkel. Sokat pipázik. Könyveket kértem tőle, s ő megígérte, hogy megadja, amire csak szükségem lesz, ha megvan neki.”¹³

Kétségtelen, hogy dr. Vasady Béla volt az a felkészült és kijelölt személy, aki végül sikeresen hívta meg Barthot a magyar református egyháztestek meglátogatására és előadások tartására. Ő volt az 1936-os körút főszervezője. Teológiai önéletrajzában, amelynek angol változata 1985-ben látott napvilágot, nem mulasztja el az első találkozásuk körülményeinek a leírását. „1935 nyarán feleségemmel nyugat-európai körútra mentem. Németországi és franciaországi lelkész és professzor barátaink meglátogatása után, utunk legfontosabb állomásai Svájcban voltak. Genfben résztvettünk a Keller Adolf által vezetett ökumenikus szeminárium programjában. Majd pedig Brunner Emil¹⁴ és Barth Károlyt látogattuk meg. Abban az időben nagyon kiéleződött a feszültség e két kiváló teológus között. Mindkettőt nyaralóhelyén kerestük fel, de egyikőjükkel sem közöltük azt, hogy a másikat is meglátogattuk.

Barthtal Zürich mellett, Bergliben tölthettünk egy egész napot, jó barátjának és mecénásának, Pestalozzinak a nyaralójában. Azelőtt pár hónappal volt kénytelen németországi tanszékétől megválni, s nagy lelkesedéssel beszélt a német hitvalló egyház küzdelméről és az abban való részvételéről. Örömmel fogadta el meghívásunkat egy 1936. évre tervezett magyarországi és erdélyi körútra.

Érdeklődésére, miről tartson előadást, az eleveelrendelésről és az egyház szabadságáról (az államhoz való viszonyáról) szóló témákat javasoltam. A második téma időszerűségét azonnal átlátta, az eleveelrendelésről azonban megkérdezte: „miért?” Mikor megtudta, hogy a török hódoltság korából származó határok következtében Magyarországon még most is vannak, akik a predestinációs hitet egyszerűen a fatalizmus-

¹³ M. Nagy Ottó: Feljegyzések Barthról. In: Református Szemle. 1986/4, 386. old.

¹⁴ Brunner erdélyi (Marosvásárhely, 1935. márc. 13–16.) és magyarországi látogatása egy évvel megelőzte Barth körútját. Brunner a *Natur und Gnade: zum Gespräch mit Karl Barth* (1934) c. művében kifejti, hogy az ember nem vesztette el teljesen az „istenképét”, és így a keresztyén hitnek mindig maradt egy kapcsolódási pontja. Barth gyors reakciója: *Nein! Antwort an Emil Brunner* (1934).

sal azonosítják, szemei felragyogtak, s megígérte, hogy debreceni és kolozsvári nagy előadássorozatot „Isten kegyelmi kiválasztásáról” („Gottes Gnadenwahl”) fogja tartani.”¹⁵

Eszterdő múltán, Vasady Béla arról vall, hogy azért vállalt részt Barth magyarországi, délvidéki¹⁶ és erdélyi körútjának előkészítésében, mert Barth személyében és életében a reformátori kiválasztottság és a megtartás tudatának kiváló képviselőjét látta, „aki igehirdetésében és teológiai munkásságában mindenkor arra a valóságos szent ügyre mutatott, amelynek szolgálatában áll.”¹⁷

Itt kell megemlítenünk, hogy Karl Barth eredeti, autóhasználatlalt eltervezett programja szerint, a délvidéki magyar egyházlátogatás helyszíne Feketics (Szerbia) lett volna, ahol szintén a „Népegyház – szabad egyház – hitvalló egyház” címmel tartott volna előadást.¹⁸ Ismeretes, hogy Nagyszebenbe is kívánczolt, de Viktor Glondys, az egyháza „semlegességét” féltő szebeni szász lutheránus püspök, elutasította a Barth ezirányú kérését, sőt a fennhatósága alá tartozó lelkészeknek még azt is megtiltotta, hogy részt vegyenek a Barth kolozsvári előadásain.¹⁹ Az utazás állomáshelyeinek a sorrendje végülis a következőképpen alakult: Debrecen, Sárospatak, Kolozsvár,²⁰ Nagyvárad, Budapest és Pápa.

¹⁵ Vasady Béla: Az Ige útján sántikálva. Debrecen, 1993. 83–84. old.

¹⁶ A délvidéki látogatás valamilyen oknál fogva elmaradt.

¹⁷ Debreceni Protestáns Lapok. 1936/10.szám, 184. old.

¹⁸ Busch, Eberhard: Karl Barth's Lebenslauf. Chr. Kaiser Verlag, 1976. 292. old.

¹⁹ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. Úti beszámoló Karl Barth 1936-os és 1948-as magyarországi látogatásáról. Karl Barth és Vassady Béla levelezése. Debrecen, 2007. 50. old.; Erről bibliográfia Ferencz Árpád nyomán: 1.) Ulrich Andreas Wien: Briefwechsel zwischen Karl Barth und siebenbürgischen Pfarrern in den Jahren 1930–1947. In: Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde, 18. szám, 1995. 147–172. old.; 2.) Hans Beyer: Karl Barth und der Kirchenkampf in Siebenbürgen. In: „Die Spur”. Vierteljahresschrift für evangelische Lehrer in Deutschland, Nr.3., 1963. 119–125. old.; 3.) Árpád Ferencz: Der Einfluss der Theologie Karl Barths auf die Reformierte Kirche Rumäniens. Zürich, 2005.

²⁰ Barth kolozsvári látogatását a Kolozsvári Református Teológiai Fakultás tanárai szervezték, ennek első nyoma az 1936. jún. 11-én tartott ülés jegyzőkönyve, amely arról tanúskodik, hogy okt. 5–6. napjaira előadások tartására hívják meg, erről értesítik a szász lutheránus egyházat is, hogy alkalomadtán ők is meghívassák Barthot Nagyszebenbe. Továbbá vállalták, hogy a határtól Kolozsvárig és vissza, megtérítik az utiköltségét. Lásd: Gálfy Zoltán: Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon. i.m. 339. old.

Dr. Ferencz Árpád nyomán²¹ foglaljuk össze és értelmezzük Vasady professzornak azt a kilenc pontos válaszát, amely megvilágítja, hogy miért kérték fel Barthot a magyarországi és erdélyi körútra. Az indoklások felsorolása azzal kezdődik, hogy Barthot azért hívták meg, mert igaz teológusként iratkozott be a Szentírás és a Szentlélek iskolájába, Barth a kijelentéseit az Ige mértéke alá helyezi, teológiájában Kálvin tanítványának bizonyul, Kálvinhoz hasonlóan csak „egyházi tanító” akar lenni, és a magyar teológusok közötti személyes jelenléte, (akárcsak Hollandiában vagy Skóciában) a teológiai továbbképzés szükséges voltát húzza alá. Jelenléte révén a rendezők számíthatnak a barthi teológiával való megtermékenyítő vitára. (Az előadásokat követően ezt mindenütt lehetővé is tették). Barth előadásai révén remélik, hogy a magyar reformátusokkal való eszmecseréje és a magyar egyházi életről szóló híradás bekerülhet a világ protestantizmusának az érdeklődési körébe. Mivel Barth fontosnak tartotta a nemzeti öntudat keresztyén megítélését, így ezt a kérdést is személyesen hozza közel a trianoni traumát átélt magyarsághoz.

Úgy látjuk, hogy Barth érzékeny rezdülésű, magyar teológus társai szintén felismerték azt, hogy a terjeszkedő parancsuralmi államigények korszakában az egyházban lelki erő kell találtassék ahhoz, hogy a lelkiismereti szabadság mentsvárává legyen. Mivel Barth confessorként lépett fel az akkor már totalitáriussá vált német állam egyházellenességével szemben, így már a pusztá jelenléte is tüntető volt a német birodalmi egyház ellenében. Példázta a keresztyén szabadság szerinti döntést, lelki ellenállásban nem maradt néma, és ezért hiteles volt Magyarországon és Erdélyben. „Ilyen hitvallónak lenni az egyetlen, Istennek is tetsző keresztyén politika.”²² Meghívóinak váradalmát igazolva, minden alkalmat megragadott arra nézve, hogy kétségbe vonja a nemzeti szocializmus erkölcsi legitimitását.

Amellett, hogy két hét leforgása alatt Barth bepillantást nyerhetett a magyarországi²³, illetve a romániai életbe, ő mindenütt bizonyosságot

²¹ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m. 10. old.; Ferencz Árpád kifejtéseinek forrása a Vasady Béla által szerkesztett Igazság és Élet című, Debrecenben 1935-től megjelenő folyóirat 1936/II., 393. oldalán található.

²² Igazság és Élet. 1936. 394. old.

²³ Josef Hromadka, cseh teológus hívta meg Prágába és kísérte el Barthot 1935 augusztusában először Budapestre. Kíséretében volt von Kirschbaum kisasszony és Pestalozzi Rudolf.

tett arról, hogy egyetlen célja az Ige szolgálata, és azt akarta, hogy őt csak ezért a szolgálataért szeressék.²⁴ Romániai hallgatóival, akik 1935-ben tanultak Bázselben (Farkas Jenő, Horváth István, Horváth Jenő, Kiss Árpád) a lakásán találkozott, és arra kérte őket, hogy adják át otthon az üzenetét: fogadtatása szerény legyen!²⁵

Végezetül a korabeli sajtóhírek, Vasady Béla és von Kirschbaum kisasszony útibeszámolója alapján a következőképpen áll össze előttünk Karl Barth nagyváradi nyilvános programja: október 7-én. kora délután érkeztek Nagyváradra, este hat órakor az újavárosi református egyházközségben prédikált, istentisztelet után az eleve elrendelés tanárol tartott előadást a tanácsteremben. Másnap, október 8-án pedig elutazás előtt megtekintették az árvaházat.

A látogatásról fennmaradt benyomások

Jelen dolgozat az elérhető források alapján összegezi a Barth bő huszonnégy órás Nagyváradi szolgálatának az emlékét és teológiai hozadékát. Legszívesebben a Barth saját maga által feljegyzett élményeit szeretnénk feleleveníteni, de mostani ismereteink alapján ez igen kevés. Tudunk a zsebnaptára bejegyzéseiről és a levelezésében fennmaradt utalásait is megemlíthetjük az 1936-os utazás kapcsán, de ezekből sem áll össze a körút nyoma. Segítségünkre szolgál azonban Charlotte von Kirschbaum írása, amelyben világunkat illető reflexiókat találunk. Az 1936 decemberében kelt utibeszámoló egy igen-igen fontos dokumentum, címe: Levél keleti őszi utazásainkról. Megszólítása: Kedves barátaim Északon, Keleten, Nyugaton és Délen!²⁶

Barth titkárnoje mindkettőjük nevében írja: „Az örömteljes szeretet és boldog várakozás, mellyel mindenütt, Debrecenben, Sárospatakon, Kolozsváron, Nagyváradon, Budapesten és Pápán bennünket fogadtak, újra és újra felélesztette szolgálatra való készségünket. Talán egyetlen eu-

²⁴ Vasady: Az Ige útján sántikálva. i. m., 85. old.

²⁵ Lásd Gálfy Zoltán: Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon. i. m. 339. old.

²⁶ A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Charlotte von Kirschbaum: Brief über unsere Herbstreise in den Osten (Ungarn und Siebenbürgen 1936). Eingeleitet und erläutert von Árpád Ferencz. Im Eigenverlag der Karl Barth-Gesellschaft e. V., 2000.

rópai nemzet sem gyakorolja oly mesterien a vendégszeretet művészetét, mint éppen a magyar.” Éleslátására vall, hogy kísérőjük segítségével általában érzékeli az optimális vendéglátás hagyománya és az életszínvonal körüli különbségeket: „Megeshet, hogy ez a fénylő, ragyogó arckifejezéssel párosuló kedvesség, ez a valóban túlradó és mindent elborító vendégszeretet azt a veszélyt is magában hordozhatja, hogy a vendég tévedésbe esik, s ott is jólétet és bőséget feltételez, ahol máskor és egyébként a szegénység az úr. Ha Vasady professzor személyében nem egy olyan emberrel találkoztunk volna, aki nekünk nem őszintén és kertelés nélkül mondott volna el mindent e népről, minden bizonnyal nagyon gyakran és érthetetlenül csóváltuk volna a fejünket a nyilvánvaló ellentmondások láttán. De így nem volt okunk rá.”²⁷

A továbbiakban Kirschbaum kiasasszony meleg hangú, elemző leírásának néhány olyan észrevételét és megállapítását emeljük ki, amelyeket ő – véleményünk szerint – néha a keresztyéndemokrata és vallásos szocialista szemüvegén keresztül észlelt a társadalmi helyzet, a történelemhez való viszonyulás és a magyarok jellemzésére. Kategorizálásait azért kritikusan kell olvasni és értékelni, legalább annyira, mint amennyire ő próbálta tiszteletreméltóan áttekinteni a feszültségekkel terhes kelet-európai helyzetet. Becsületére váljon, hogy az olvasót figyelmezteti is arra, hogy Karl Barhtal együtt nem láthatnak mindig a dolgok mélyére. Mindenképpen jelentős számunkra annak a lehető feltérképezése, hogy a helyszínen milyen tapasztalatokat szereztek a magyar egyházi életéről. Közben ne felejtjük el, hogy alkalmi történelemtanáraik akadémita lelkipászorok voltak...

– „Hallottuk e nép forró, szerető szívének a dobogását, és iránta való mély együttérzéssel tanultuk megérteni azt, hogy e nemzet, heroikus multjába kapaszkodva, féktelen hatalomvágygal terhelve, miként viseli el fogsikorgatva a „jelent”, mely önkény és elnyomás, s amely persze évszázadok óta tart.”

– „A magyar nép vállán a Habsburg-uralom terheit – melyet a török hódítók kegyetlen pusztítása előzött meg – a trianoni békeszerződés még súlyosabb terhei váltották fel. De saját nagyságukba vetett szenvedélyes hitüket senki és semmi sem volt képes kioltani. Sőt ellenkezőleg. Minél

²⁷ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 32. old.

elviselhetetlenebbé lett az elnyomatás, annál szenvedélyesebben, patetikusabban emelte fel a fejét a magyar ember. Figyelemre méltó, hogy a nemzeti pátosz tekintetében is különbséget lehet tenni az erősebb és a kevésbé erős hitelesség, szavahihetőség fokozatai között.”

– „Talán az sem jelentéktelen, hogy itteni utazásaink során a pátosznak egy olyan sajátosan magyar megjelenési formájával is találkoztunk, mely sokkal elsöprőbb erejű és sokkal szükségszerűbben tör fel a felszínre, mint a pátosznak általunk eddig ismert összes formái. Talán azért, mert itt az élethez való ragaszkodás, az élet igenlésének töretlen naivitása minden reflexiót elutasít és megvet, így az ideológiai keretek között jelentkező nagyfokú gonoszságot és embertelenséget is.”

– „Üdítő gyermeki lelkület és nyíltság párosul az önabrázolás, a jó értelemben vett önmutogatás ellenállhatatlan kényszerével. Erre utalnak az itteni református teológiai akadémiák dísztermei is, melyeknek még hátsó falai is dicső ősök és neves kortársak olajfestményeivel vannak teleaggatva. Mindez az idegent, ha nem is szándékosan, de egyértelműen annak a népnek a méltóságára és jelentőségére emlékeztetni, melynek most éppen ő a megtisztelt vendége.”

– „Annyira megindító volt számunkra a magyar lét és lelkület énekben és éneklésben is jelentkező sajátossága, akár az egyetemisták körében, akár az egyházi rendezvények során, így például az egyetem ünnepi évnnyitója alkalmával a debreceni templomban. Csatadalként hangzottak fel a korálok, eredetiségükben, súlyukban, valamint sajátosan magyaros idegenségükben igazán mély benyomást gyakoroltak reánk.”²⁸

– „Így lett számunkra egyre érthetőbbé, ez alkalommal is, Magyarországnak a szomszéd európai népek közötti izoláltsága, melyen éppen a velük szemben táplált előítélettel és megvetéssel próbált úrrá lenni. Lenézte és gyűlölte őket, hiszen egyformán gyarapodtak és gazdagodtak a magyarság kárára, északon a csehszlovákok, keleten a románok, délen a jugoszlávok.”

– „E vitális és egyben oly arisztokrata nép között él a szigorúan kálvinista karakterű református egyház. Világos, hogy ez a szembenállás és egymásnak feszülés problémákat is hordoz magában. A nehézség abban

²⁸ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 33. old.

áll, hogy a szó igazi értelmében egyáltalán szabad-e, lehet-e egy ilyen szembenállásról beszélni?”²⁹

Amint látjuk, Barth titkárnöje fontosnak tartotta egyfajta okfeltáró, megértést elősegítő elemzésnek a készítését, amiért csak hálásak lehetünk az utazásuk lefolyásának és az ismereteink kiértékelésének a szempontjából.

A magyar-román határ átlépésének megtapasztalásakor támadt érzéseiket szintén idézzük: „Minél közelebb kerültünk a román határhoz, láthatóan annál idegesebb lett Vasady professzor. Ezen az útszakaszon az embernek feltétlenül egy magyarral kell együtt utaznia, hogy valóban láthassa és megtapasztalhassa, hogy mit is jelent az, hogy Erdély, valamint a közte és a magyar határ között elterülő egykori magyar terület, a Partium széles sávja immár román uralom alatt áll. A világháború óta mi nyugat-európaiak is abban a hitben élünk, hogy magunk is sok mindent tudunk a nemzetek gyűlölködéséről és a „határok” démoni mivoltáról. De eddig még sohasem találkoztunk azzal a jéghideg gyűlölettel és mély megvetéssel egyik részről, és azzal az ostoba és brutális provokációval a másik részről, mely ott feszül e két ország, Magyarország és Románia között.

A Nagyváradhoz egészen közeli kicsi határállomáson alighogy kiszáll az ember a vonatból, s belép a vámterületre, nyomban román katonák veszik körül, akik feltűnő, régi porosz sisakot viselve, meztelen szuronyal állnak el minden kijáratot. Jaj, ha valakinek nincs rendben az útlevele, vagy a kofferjében tiltott árut rejteget! Természetesen minket már előre felkészítettek arra, hogy néha az útlevél nincsen rendben, illetőleg a csomagnak kell gyanúsnak lennie, hogy a szolgálatban lévő tisztviselő némi nyereséghez jusson. Gúnyos mosollyal gyakran meséltek nekünk ilyen és ehhez hasonló történeteket a románok ravaszágáról és megvesztegethetőségéről. Mi nem látunk igazán a dolgok mélyére, csak azt látjuk, hogy a szenvedés, a fájdalmakat okozó ellenségeskedés és elnyomás kiapadhatatlan forrása maga a két nemzet különbözősége. Fogcsikorgatva túrjuk az itt élő magyarok az idegen uralmat, s minden biztonnyal a románok is tanácstalanul és felkészületlenül állnak egy olyan feladat előtt, melyhez még nem nőttek fel, s így mást nem is tehetnek,

²⁹ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 34. old.

mint hogy fényes szuronyaik alá menekülnek! Mi nem beszélünk egyetlen románnal sem, de mégis belénk vésődött az érzés, hogy e két szomszédos ország puszkaporról tele hordót rejt magában, mely egy napon talán mindkét ország katasztrófáját okozhatja.”³⁰

Charlotte von Kirschbaum 1936 karácsonyára írta meg az útibeszámolóját, amelyben plasztikus leírását olvashatjuk a Barth kolozsvári fellépésének, kalotaszegi látogatásuknak és nagyváradi jelenlétüknek, amelyre még visszatérünk. Az utazás céljának is számítható tudományos- missziói felderítés sikeres volt. A lelkes munkatárs tollából származó visszatekintés, feladatként jelöli ki az egyház egységének újrafelismeréséért való könyörgést. Látomásosan beszél Isten megújító kegyelméről, amelynek munkája nyomán a szétszakítottság ellenére az utókor itt merni fogja az egység hirdetését. Keleti meghívóik hazájáról és egyházáról szóló, teológiai is megfogalmazott testvéri méltatása a levél zárószóiban így hangzik: „A magyarok egyháza a mi egyházunk is, mi is hozzá tartozunk, miként mi is az övéik vagyunk, és ők is hozzánk tartóznak. Az egyház számára csak egy átmeneti, beteges állapot lehet az, ha még mindig fájdalmas elszakítottságban és tudatlanságban kell egymás mellett élnie, ha népek és nemzetek egymástól való elkülönülését és elszakítottságát a sajátjaként kell megélnie és elfogadnia. Az egyház egységének a megvallása nem jelenti a teremts sokrétűségének figyelmen kívüli hagyását, a kettő nem azonos. Majd eljön az idő, amikor jót tesz, azaz hatásos lesz, és jól esik erről a sokrétűségről beszélni. Ma minden jel arra mutat, hogy alapos okunk van könyörögni ennek az egységnek az újrafelismeréséért, melynek birtokában majd új szavakkal és kifejezésekkel megajándékozottan hirdethetjük ezt az egységet.”³¹

Barth nagyváradi szolgálatának hozadékai

Mindenekelőtt a Barth prédikációját tekintjük maradandó értéknek, továbbá a „Szabadság” napilapban közölt rövid interjú és a von Kirschbaum kisasszony által két oldalban leírt váradi tapasztalatokat. Bizonyára a Nagyvárad-újvárosi gyülekezet tanácstermében került sor arra

³⁰ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 41–42. old.

³¹ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 58. old.

a beszélgetésre is, ahol Barth többek között az „egyház és nemzet” összefüggéseinek a kérdésére válaszolt a *Theologische Existenz heute* 47. sz. füzet függelékében olvasható votum alapján.³² Jelen tanulmányunkban csak a prédikáció és az interjú szövegét kívánjuk ismertetni.

A Jn14,1 alapján tartott igehirdetés emléke

Amikor szolgálata előtt magyar palástot adtak reá – von Kirschbaum kisasszony szerint ez egy sajátos, fekete selyemből készült köpenyféle – Barth professzort egy egész kis sereg vette körül. A prédikáció előtt megkérdezte, hogy milyen textust válasszon, mire a vendéglátói a gyülekezetet úgy jellemezték, hogy egy nagyon is szűkölködő és inkább kétségbeeső gondok között élő egyházközségről van szó. Tudnunk kell azt is, hogy az, hogy Vasady Béla tolmácsolta volna a prédikációt, az kizárt dolog volt, mert Romániában egy olyan törvény is létezett, hogy magyarországi egyetemi tanár nem szólalhatott meg nyilvánosan. Molnár Károly, a Sulyok püspök úr mellé kinevezett segédlelkész volt a fordító.³³ „Amikor a fiatal Molnár lelkipásztor Nagyvárad szószerkére együtt ment fel Karllal, s annak prédikációját: *„Ne nyugtalanodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek énbennem”* (Jn14,1), magyarra fordítva annyira átélte és saját ügyévé tette, mintha saját prédikációját mondta volna, akkor nagyon is jól lehetett érzékelni: itt sokkal többről van szó, mint pusztán fordításról, az őáltala is meghallott és hirdetett igé volt. Példázatba illő testvériség megélése és története volt ez, még akkor is, ha más-más nyelven szólt az igé, még akkor is, ha itt egy svájci, amott pedig egy magyar hirdette ugyanazt. Nem tudtunk szabadulni attól a gondolattól, hogy milyen új távlatok nyílhatnak e téren is az ökumenikus

³² Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*. i. m., 52–53. old.; A *Theologische Existenz heute* 47. számát nem állott módunkban tanulmányozni.

³³ Molnár Károly 1932 őszén iratkozott be a bázeli egyetemre, ahol 1933 nyaráig tanult, két féléven keresztül az Alumneum diákja. Hazatérve Sass Kálmánt követi Sulyok István püspök mellett, a segédlelkései szolgálatban, majd 1936 októberében szintén Sass Kálmán utóda Telegden. Sass Kálmán azt írja róla Welts-Schneider asszonynak Bázalbe, hogy az egyszerű emberekkel nem igen tud bánni, inkább professzornak való. Lásd: Welts-Schneider asszony nálam lévő kéziratos füzetének 32. oldalán olvasható feljegyzést.

együttműködés számára, ha az valóban azok összekapcsolására tesz kísérletet, akik az egyház Ige szerinti értelmezését vallják.”³⁴

Az átélt fordításra és annak hatására nézve von Kirschbaum kisasszony véleménye megegyezik a Molnár Kálmán által leírtakkal, aki ki is emelte a szép magyarosságú és bravurós tolmácsolását. A Nagyváradon megjelenő „Reformátusok Lapja” rövidesen közölte is a Barth prédikáció kivonatát,³⁵ amelyet e helyen az olvasóink elé tárunk. Azt a kérdést, hogy gyorsírással jegyezték-e le, vagy mégiscsak létezett egy kéziratos szöveg, eleinte nem állt módunkban megválaszolni, de id. Csúry István nyugalmazott lelkipásztor hagyatékában öt évvel ezelőtt még két példányban is létezett a prédikáció gépelt, gót betűs szövege. Az egyikben Barth tisztán olvasható kézírásával ez állt németül: „Sulyok István püspök úrnak a szíves fogadtatás emlékére”³⁶

Részletek dr. Barth Károly theol. Profeszornak az Oradea-újvárosi templomban október 7-én tartott prédikációjából:

„Ne nyugtalanodjék a ti szívetek: higgyetek Istenbenben és higgyetek én bennem.” (Jn 14,1)

I. Egy kedves, boldogító felhívással kezdődik a felolvasott Ige, amelyet szívesen hallgatunk és szeretnénk, hogy bárcsak igaz lenne, hogy ne nyugtalanodjék a szívünk. Jól tudjuk, mit jelent a nyugtalan szív. Nyugtalanok vagyunk a nagy és nehéz feladatok előtt, amelyeket az élet ifjakra és öregekre, asszonyokra és férfiakra ró. Nyugtalanokunk azon kérdések és nyomorúságok miatt, amelyeket az élet minden nap elénk tár, a halál előtt, amely egy kedvesünket szakítja el, az előtt a tény előtt, hogy öregek leszünk, hogy betegek leszünk, és hogy a halállal szembe kell néznünk. Nyugtalanokunk a világ sötétsége miatt, amelyről azt látjuk, hogy évről-évre nő, amiatt, hogy bizonytalanokodó és támasz nélküliek vagyunk, és közülünk mindenki a maga módján bűnös, aki nem tudja a jót cselekedni, és az élet-

³⁴ Ferencz Árpád (szerk.): *Világok vándorai*. i. m., 54. old.

³⁵ *Reformátusok Lapja*. X.évf. 31. sz., Nagyvárad, 1936. november 1, 377–381. old. Dr. Pálfi Józsefnek köszönöm a másolatot.

³⁶ Ft. Csúry István püspök 2013. aug. 20-i szíves szóbeli közlése. A nagyapjától származó példányokat kölcsön kérték, így most nem idézhetjük pontosan ezt a becses emléket.

ben azt kell aratnia, amit vetett és úgy kell a halállal szembe nézni, amint azt megérdemli. Ne nyugtalankodjunk az Isten igazságossága előtt?

Szívünknek ebbe a nyugtalanságába csendül bele egy hang, egy szó, amely ezt mondja: ne féljete, ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Felfigyelünk és halljuk az örömhírt, és ezt kérdezzük: Igaz-e, jogos-e, lehetséges-e, hogy ne féljünk az Isten ítélete előtt? Vajjon van-e ennek a szónak hatalma arra, hogy minket ebből a nyugtalanságból kiragadjon? Hatalom-e azzal a nyugtalansággal szemben, amelyben mi mindnyájan élünk ebben a világban, amelyben féllünk és rettegünk?

És micsoda öröm, hogy az a hang, amely ezt mondja: nem pusztán a mi saját szívünknek, vagy jóakarátú embereknek a hangja, hanem az Isten szava! Isten mondja ezt a szót, s akkor ez egyszerően s feltétlen igaz, amely az én szívem nyugtalanságának is megálljt kiált, és ha még annyira nyugtalankodom is, hogy egész lényemben remegek az előtt, amitől félek, már látom a fényt, amely bevilágít ebbe a rengeteg sötétségbe. Van egy hatalom, egy győzelem minden felett, amely engem nyugtalanít és rémíteni akar. A nyomorúságnak vége van. Ha Isten szól, s neki van ereje, hogy engem kiragadjon, tehát én nem félhetek.

Bárcsak meghallhatnánk ezt a hangot a maga egyszerűségében, mint Isten szavát, amely a mi életünkben kicsinyeknek, nagyoknak, gyülekezetben, népeknek az életében egyaránt érvényes: ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Micsoda vigasztalás volna ez, több mint vigasztalás, segítség, több mint segítség, megváltás minden nyomorúságból; több mint megváltás, az igaz élet kezdete, az igaz emberi élet kezdete. Ma halljuk Istennek ezt a szavát, amint ezt mondja, hogy ne nyugtalankodjék a ti szívetek.

II. Micsoda vigasztaló szó ez, Isten hangja; és hogyan van az, hogy mi, akik ezt hallottuk, mégis nyugtalankodók maradtunk? Nem vagyunk olyanok, mint voltunk? És szégyelljük magunkat, mert talán nem jól értettük az Igét. Ez az Ige nagy titokkal van körülvéve. Jézus ezt a szót tanítványaihoz intézte, és ezt a szót csak abban a körben hallják a maga erejében és a benne rejlő biztató bizonyossággal.

Minden azon fordul meg, hogy ezt a szót Jézus mondja. Számunkra attól függ az ereje és áldása, hogy mi az Ő tanítványai vagyunk-e, akik Tőle halljuk ezt az Igét. Mi ebben a körben élünk, ahol Jézus beszél hozzánk és tanítványai között halljuk ezt a hangot és úgy halljuk, mint Jézus szavát, a megváltást és élet üzenetét.

Jézus mondta ezt, aki egyszer s mindenkorra beszélt úgy, amint sem előtte, sem utána egyetlen ember sem szól. Azmondotta, Aki igazságban hatalommal beszélt. Azmondotta, Akinek szava volt a sokszor kínzott, nyugtalankodó emberhez. Az Ő ajakán ez nem volt könnyű szó, olcsó vigasztalás, hanem gyógyító, erősítő, békességteljes szó volt. Ő az örök Isten egyszülött Fia, Aki maga igaz Isten volt, Aki maga Isten igaz ítélőszéke elé állott, Aki előtt bevalljuk, hogy mi életünk nyomorúságát megérdemljük. Az örök hatalmas Isten beszélt így: Jézus Krisztus, Isten Fia, aki az Atyával egyenlő. Aki emberré lett, olyanná, mint mi, és a mi életünk nyomorúságába jött, a mi kísértéseinkbe, testvérünké lett, részt vett a szívünket betöltő rettegésben, társunk volt egész a halálig. Helyettünk Istennek azt az ítéletét hordozta, amit nekünk kellett volna hordoznunk. Helyettünk állott Isten ítélete elé. Ez a Jézusmondotta: ne nyugtalankodjék a ti szívetek.

Ő mondta egyszer s mindenkorra, Aki tegnap és ma és mindörökké ugyanaz. Ő most is itt beszél, mindenkinek mondja: én éretted lettem ember, éretted szenvedtem, nem hallod, hogy én mondom neked, miért nem hallhatod?

A másik feltétel az, hogy mi a Jézus tanítványai legyünk. Ez a követelmény be van-e töltve? Mi Jézus tanítványai vagyunk, kivétel nélkül, mindnyájan felvettünk egyszer a keresztség által a kegyelmi ígertbe, ennek a Jézusnak a szövetségébe. Ő hívott minket, szólott hozzánk. Hogyne lennénk az Ő tanítványai? Nem vagyunk-e mindnyájan testének, az Ő egyházának tagjai? Nem hallgatjuk-e az Igét, nem élünk-e az úrvacsorával? Hogyne lennénk az Ő tanítványai? Vagy talán nincs minden rendben, hogy nem tudunk azzá lenni, amik vagyunk, az Ő tanítványaivá, nem halt meg érettünk, mire várunk? Ha ebbe a szent körbe beletartozunk, halljuk az Ő szavát, a testté lett Igének, a hatalmas Istennek szavát: ne nyugtalankodjék a ti szívetek.

Hogy állunk ezzel a másik feltétellel? Be van-e töltve? Tudunk-e örülni vagy habozunk, visszafordulunk? Van-e valami kérdezni valónk? Mit kérdezzünk, mi van más lehetőség, mint ez, hogy: Uram, hová menjünk, örök életnek beszéde van te nálad. Ezerszer hűtlenek voltunk, rossz tagjai voltunk a mi egyházunknak, de hála Istennek, nem tudok mást, mint ezt az egyetlen egy vigasztalást életemben és halálomban, hogy én az Uramhoz tartozom, aki Isten között és köztem békességet kötött az örökkévalóságban. Igazán az a szent közösség, amelyben az Ige hirdettetett, zárt kör. Beletartozol-e? Oh, mondj rá igent, nem büszkén, önbizalommal, hanem alázatos szívvel, mint egy az utolsók közül. Benne vagyok ebben a körben? És halld az Igét és az

Igének a békeességét s az erejét, amely ma is szól hozzátok: ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Adj hálát annak, Aki győzelmet adott ezen a rettegésen.

III. Jézus Krisztus szavában, amelyet tanítványához intézett, valami mást is hallottunk: Higyjete Istenben és higyjete én bennem. A hitről szól ez a beszéd, amely azt mondja, hogy a mi szívéünk nem rémülhet meg. Higyjete Istenben és higyjete én bennem. Ezt nem úgy kell érteni, hogy először Istenben higgyünk és azután Jézus Krisztusban. Jézus Krisztus úgy mondja ezt, ha Istenben hisztek, bennem hisztek. Az Istenben való igaz hit = Jézus Krisztusban való hit. Mit értsünk ez alatt, hogy higgyünk? Mit jelent hinni? A textus a feleletet megadja, csak éppen meg kell érteni. Csodálatos dolog, de úgy van, hogy mi nem határozzuk meg a hitnek a fogalmát, és nem azután értjük meg, hogy mit jelent Istenben hinni. Mi Jézus Krisztusban hiszünk, erre hív fel az Ige. Higyjete én bennem. Ez az, ami a szívetek félelmét elűzheti. És gondoljunk arra, amit hallottunk. Az az ember, aki az ítélet alá állott, a Jézus Krisztuson keresztül hallja meg ezt a vigasztaló szót. A mi életünkben a hit azt jelenti: a Jézus Krisztus életéhez kötve lenni, benne hinni. Abból táplálkozik a hitünk, hogy Ő a mi bűnös testünket magára vette és emberré lett, olyanná, mint mi, élt és szenvedett, feltámadt és mennybe ment. Ez a fény világosítja meg a mi életünket, amely abból árad, hogy elismerjük és belátjuk, hogy a mi szegény, nyomorult létünkbe jött Jézus feltámadással és mennybemenetelével, ezt az életet felmagasztalta, megdicsőítette és ez az élet él vele és benne az Isten dicsőségére. E nélkül az élet nélkül a mi életünk el sem gondolható. Ha ez az életünk törvénye, akkor hiszünk Jézus Krisztusban. Jelenti azt, hogy engedjük, hogy Ő uralkodjék felettünk. Az alatt az igazság alatt ebben a rendben élünk, amit Jézus Krisztus hozott. Ha belátjuk ezt, akkor értjük meg, mit jelent Istenben hinni. Ha hagyjuk érvényesülni azt, ami érvényes: az Isten beszédét.

Van Urunk, aki felettünk van, erősebb, mint mi, nagyobb, mint a mi szívéünk, nagyobb, mint a mi jó vagy rossz művéünk. Hála Istennek, nagyobb mindennél, ami közönséges a mi életünkben, olyan hatalom, amelyből, és amely alatt élünk. És ha az Ő szava szentírás s parancs a mi életünkben, akkor hiszünk Istenben. És ha ezt értjük, mit jelent Jézus Krisztusban és ezért Istenben hinni, akkor megértjük, mit jelent ez a szó: hinni – engedelmeskedni; amennyiben a hit engedelmeskedés az Úrral szemben.

Ez a hatalom betölti a szívéünket feltétlen, határtalan bizalommal. Mi magunkban szoktunk bizakodni. A művészetünkre, a tudományunkra,

a kegyességünkre vagyunk büszkék. Ennek a bizalomnak mi vagyunk az alanyai, de a hitnek és az engedelmességnek a bizodalma hozzákötöttség Istenhez, aki testvériünké lett és keresztre feszítettet és feltámadt. A bizodalom a nyugtalanság ellentéte. Végre, végre bizonyosságban lehetünk, biztos lépéseket tehetünk az élet sötétségében, ahol semmi világosság sincs. Azt jelenti: Istenben bízni, nem magunkban bízni. Hanem menni Vele fájdalomban, szenvedésben egész a halálig, a sírig és mindig vidáman. Örömet jelent ez a bizodalom. Nem úgy örülünk, hogy az élet könnyebb lesz, kevesebb dolgunk lesz, nem!

Ez az öröm nem azon nyugszik, hogy minden jól megy. Továbbra is szembe kell nézni a veszedelmekkel, körülvesz a szomorúság, vár ránk a halál. De ez a vidámság még akkor is megmarad, ha mindent elveszítünk, mert Ő győzött a halálon. Higyjete Istenben és ezért higyjete én bennem. És ezt úgy kell érteni, mint az életünkben hirdetett parancsot. Mi szegényesen állunk ennek az Igének a nagyságával szemben, de a mi gyámoltalanságunkban halljuk, hogy szól hozzánk az Ige, azt mondja: ne félj, csak higgy! Erre talán az lesz a válaszod: de én nem tudok hinni, nem tudok imádkozni, csak egyet tudok, hogy te vagy az Úr rám nézve is, ha ezt teszed, engedelmeskedel, akkor kezdődik az igazi vidámságod. Adja Isten, hogy az Ő Szent Lelkével világosítsa meg az Úr az Ő Igéjét a mi szívéünkben, s áldhassuk azért, hogy úgy szerette az Isten a világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adta érte, hogy valaki hiszen Ő benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. (Tileagd, 1936. okt. 7.; Molnár Károly)

Az egyik újságíró, felületesen, a prédikáció üzenetéből azt tartotta fontosnak megemlíteni, hogy a prédikáció a kultúrának a valláshoz való viszonyát fejtegette valamint az egyház és az állam viszonyát. Mivel egyedül az Írás szava a mérvadó, nincs helye semmiféle papi vagy pártpolitikának az egyházi életben. A riporter szerint azt mondta a professzor, hogy „A megoldás a Hegyi Beszédben található, csak éppen meg kéne azokat valósítani”.³⁷

³⁷ Napló.1937. okt. 9. szám, 7. old.; A Fehér Dezső által alapított Nagyváradi Napló 1936-ban már csak Napló címmel jelenhetett meg, mert amint e tanulmányban több helyen is láthatjuk, tiltott volt a magyar helységnevek használata. Kupán Árpád barátom szíves közlése.

E szívet-lelket átjáró prédikáció utóélete ugyanolyan hitvalló vitézkedéssel párosuló, mint amilyennek minősíthető a Barthék előadó körútja. Hazaérkezve, német nyelven is megjelent az egyik németországi hitvalló lelkész ajánlásával: „Ez a prédikáció egyházunk tanítójának a németországi hitvalló gyülekezetekhez küldött testvéri köszöntése. A nyáron arra kértem Barth professzort, hogy a harc és a kísértések keresztútjában álló testvérekhez megerősítés, útmutatás céljából küldjön néhány sorból álló levelet. Ime, itt a levél: Isten Igéjének magyarázata.”³⁸ Barmen-Gemarle presbitériuma³⁹ jelentette meg az igehirdetést egy hét oldalas füzetben⁴⁰, és evangéliumi büszkeségnek a tudata tölti el a késői olvasót, hogy a királyhágómelléki lelkipásztorokat, a nagyváradi hallgatóságot és a németországi hitvalló egyház gyülekezeteit 1936 karácsonyán éppen ez a prédikáció⁴¹ fűzte testvéri közösségbe annak a Karl Barthnak a világjáró szolgálatával, akit Németországban eltiltottak a prédikálástól.

„A bolsevizmusnak épp úgy vissza kell vonulni a hit elől, mint a fasizmusnak...”

Már jeleztük, hogy ennek a rövid interjúnak a meglétét a Barth iratok között mi eddig nem találtuk. A riportert, vagyis a kérdezőt (és a tolmács kilétét) sem ismerjük. Az interjú Barthék elutazásának napján, vagyis 1936. október 8-án, csütörtökön jelent meg.⁴²

³⁸ Barth tanítványának, Nagy Barnának, a németországi kiadás alapján megjelent prédikáció fordítójának a megjegyzése. A prédikáció „A vizsgálatás Igéje” címmel jelent meg az Igazság és Élet 1937./III./ 4. (áprilisi) számában a 131–138. old.

³⁹ von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 52. old.

⁴⁰ Das Wort sie sollen lassen stahn: Predigt gehalten in der Reformierten Kirche zu Großwardein (Rumänien) am 7. Oktober 1936. Montanus und Ehrenstein, 1936. A füzet nem járt a kezünkben, ezt a címet a világhálón láttuk: http://books.google.nl/books/about/Das_Wort_sie_sollen_lassen_stahn.html?id=9-jrPgAACAAJ&redir_esc=y

⁴¹ A prédikáció lelőhelye a Barth műveinek összkiadásában: Karl Bart- Gesamtausgabe. Abt.I. Predigten 1935–1952. Herausg. Hartmut Spiecker und Hinrich Stoevesandt, Zürich, 1996, 47–56. old.

⁴² Szabadság, nagyváradi napilap, i.m. 1936. okt. 8. sz. 2. old.

„A „Szabadság” munkatársának alkalma volt rövid beszélgetést folytatni az oradeai reformátusok nagynevű vendégével: Barth Károllyal. A bázeli professzornak a következő kérdéseket tettük fel:

– Tapasztalata szerint a mai tömeglelekben a nemzeti érzés áll-e föllette a vallásnak, vagy pedig a vallás a nemzeti érzésnek? A felfegyverzett bolsevista, vagy fasista fanatizmus visszavonul-e még valaha a tiszta keresztyén hit elől: Mi a véleménye professzor úrnak a nemzeti állam és az egyház között Németországban jelenleg folyamatban lévő küzdelemről?

Barth professzor, kérdéseinkre a következőkben válaszolt:

– Mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy az, amit ma nemzeti érzésnek nevezünk, nem a régi értelmű politikum többé, hanem világnézet, sőt maga is hit. Az önök kérdése tehát úgy fogalmazható, hogy mi a viszonya a nemzeti és vallási hitnek? Tulajdonképpen ezen a kapcsolaton áll vagy bukik az egyházak léte is. Ha a vallási hitnek sikerül megteremtenie a maga jó befolyását a nemzeti hitre, nincs mit félnünk a tömeglelektől, de ha ez be nem következik, az egyház csődöt mondhat. A fasizmus és bolsevizmus föltétlenül vissza kell, hogy vonuljon a vallási hit elől. Ebben a harcban azonban az egyház külső erősségeiből, hatalmából igen valószínűen sokat fog veszíteni. Ha e földi veszteségre az egyház készen áll, akkor nincs mitől tartania, különben a fasizmus és bolsevizmus háttérbe szorítása a vallás által technikailag csaknem lehetetlen. A nemzeti állam és az egyház között folyamatban lévő harc végső kimenetelére nézve Németország lesz a példaadás a többi államok szempontjából. Én nem csodálom, hogy ugyanaz a Németország, amely hajdan a reformáció bölcsőjét ringatta, ma legnagyobb ellensége az egyháznak. Azért nevezem Németországot legnagyobb ellenségnek, mert veszélyesebbnek tartom a keresztyénségre akár az orosz, akár a spanyol bolsevizmusnál. Míg ugyanis Orosz- és Spanyolország külső erőszakkal nyomja el a vallási megnyilvánulásokat, addig Németország a maga nemzeti hitét szegezi szembe a vallási hittel. Ahol a hívőket csak fenyegetik, vagy megfélemlítik, ott a vallás nem szűnik meg létezni. Ezerszer veszedelmesebb azonban az, ha az igazság helyett a rabulisztikát nyomultatják be az egyházba, aminthogy az manapság Németországban történik. Egészen különvéleményem azonban, hogy a nemzeti szocializmus még így sem fog diadalt ülni a vallási hiten.”

Barth prófétai látása helytel-közzel beteljesedett, bátor szókimon-
dása miatt pedig azt szeretnénk, hogy németre⁴³ való fordítása révén,
a hajdani figyelmeztetése közismertté váljon. Bizonyára az óvatosság és
a tapintat diktálta, hogy nem esett szó a zsidók kegyetlen üldözéséről

⁴³ „Ein Mitarbeiter der Zeitung „Szabadság“ hatte die Gelegenheit, um ein kurzes Gespräch mit Karl Barth, ein sehr renommierter Gast der Reformierten Grosswardeins (Oradea/Nagyvárad), zu führen.

Dem Professor aus Basel wurden folgende Fragen gestellt:

– Steht ihrer Meinung nach im gegenwärtigen kollektiven Bewusstsein das Nationalgefühl über dem Glauben, oder der Glaube über dem Nationalgefühl? Wird der bewaffnete Bolschewismus oder der faschistische Fanatismus jemals weichen vor dem reinen christlichen Glauben? Was ist Ihre Meinung zu dem momentan in Deutschland herrschenden Streit zwischen dem Nationalstaat und der Kirche?

Professor Barth antwortete folgendermaßen auf diese Fragen:

– In erster Linie muss klargestellt werden, dass unser heutiges Verständnis des Begriffes „Nationalgefühl“ nicht mehr als Politikum im ursprünglichen Sinne des Wortes gedeutet wird, sondern ein Weltbild ist, dass sogar als „Glaube“ bezeichnet werden kann.

Ihre Frage lässt sich vielleicht auch folgendermaßen formulieren: „Was ist das Verhältnis zwischen dem nationalen und dem religiösen Glauben“?

Im Grunde genommen hängt die ganze Existenz der Kirche von diesem Verhältnis ab. Wenn der religiöse Glaube in der Lage wäre, seinen eigenen, guten Einfluss auf den nationalen Glauben auszuüben, so bräuchten wir die „Massenseele“ nicht zu fürchten. Ist dieses aber nicht der Fall, dann könnte das den Untergang der Kirche bedeuten.

Darum ist es absolut notwendig, dass der Faschismus und der Bolschewismus dem religiösen Glauben weichen. In diesem Kampf wird die Kirche aller Wahrscheinlichkeit nach viel von ihrer äußerlichen Macht und Kraft einbüßen. Wenn sie bereit ist, diesen irdischen Verlust zu tragen, dann braucht sie sich nicht zu fürchten. Ist dieses nicht der Fall, so ist das Zurückdrängen des Faschismus und Bolschewismus durch den religiösen Glauben technisch gesehen unmöglich.

Im Hinblick auf die Ergebnisse des heutigen Streites zwischen dem Nationalstaat und der Kirche wird Deutschland als ein Beispiel für alle anderen Länder gesehen werden.

Es überrascht mich nicht, dass gerade Deutschland, einst die Wiege der Reformation, heute der größte Feind der Kirche ist. Ich benenne Deutschland als größten Feind, weil ich dieses Land als eine ernstere Gefahr für das Christentum sehe als den russischen oder spanischen Bolschewismus.

Während Russland und Spanien mit äußerlicher Gewalt religiöse Manifestierungen unterdrücken, stellt Deutschland den nationalen Glauben gegenüber dem religiösen Glauben. Wo Gläubige unterdrückt und eingeschüchtert werden, da hört der Glaube nicht auf zu bestehen. Es ist tausendmal gefährlicher, wenn anstelle von Wahrheit irreführende Rabulistik in der Kirche aufgezwungen wird, so wie es heutzutage in Deutschland geschieht.

Dennoch ist es meine persönliche Überzeugung, dass der Nationalsozialismus selbst auf diese Art und Weise nicht triumphieren wird über dem religiösen Glauben.“

vagy a romániai állapotok bírálatáról. Az 1936-os „Levél” a bizonyítéka annak, hogy Kolozsvár és Nagyvárad felkeresése után, a meghívottaknak és a vendéglátóknak kölcsönös volt a tájékoztató és helyzetfelmérési igényük, von Kirschbaum kisasszony egyenesen az egyház „romániai fogságáról” ír. „Tilos minden olyan rendezvény, mely nem kimondottan egyházi jellegű. Karl előadásai „Isten kegyelmi kiválasztásáról” csak, mint „vallásos gyakorlat” engedélyeztetett!”⁴⁴ Barthéknak tudomásuk van arról, hogy az egyházi lapokat is cenzúrázzák, és hogy a lelkipásztorokat besúgók veszik körül. A gyermekek román iskolákba való kényszerítése, a kiharcolt felekezeti iskolák keserves fenntartása, a magyar nyelvhasználat korlátozása: ezekről mind hallottak. Csak a készülő temetői törvényről nem olvasunk, arról hogy román felírata kell legyen a sírköveknek... A magyarokat nemzetiségi alapon szorítják ki munkahelyeikről, dolgozni Bukarestbe vándorolnak, előbb-utóbb az ortodox egyházban kötnek ki. Jogosan írja tehát: „Ez az egyház egy gondok között élő egyház. Ez a nagy nyomorúság itt és most, mint bárhol a világon, egyszerre jelent nagy-nagy reménységet és nagy-nagy veszélyt is. Hiszen nemcsak az egyház, hanem a nép is igen szorult helyzetbe került. Sok mindent láttunk, melyek hittel és reménységgel töltöttek el bennünket az erdélyi református egyház tekintetében, de ugyanakkor – s a gondolataink ismét haza szállnak – sok mindent láttunk, melyek mintha útját állnák az Ige vigasztalásának és ígéreteinek. Még sohasem talákoztunk az egyház és nemzet problémáinak ilyen közvetlen, elementáris és valóságos szövevényével. Az egyházhoz, mely az Ige helyes hirdetéséért és meghallásáért küzd, egy nagyon elszánt akarat is társul, éspedig az, hogy éppen az egyházban és annak segítségével őrizze ezt a népet. Romániai fogságában maga az egyház, a magyar kultúra és nyelv hordozója, a magyar hagyományok ápolója és megtartója, az ifjúság nevelésének felelőse.”⁴⁵

Az összegezés, az egyházra háruló felelősség ilyen lényegbevágóan való megfogalmazása és főleg az azzal való együttérzés, svájci-német te-

⁴⁴ Von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 43. old.

⁴⁵ Von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i. m., 44. old.

ológusaink féltő szeretete a megrendülésen túl a mai olvasóra is vigasztalólag hat.

Nagyváradon, nem is sejtve, hogy Barthék sokkal többet láttak, halottak és tudnak, az egyházzól és a nemzetről szóló kérdés megbeszélésekor az egyik idősebb lelkipásztor keserűen fakadt ki és a szemükbe mondta: „Hát persze, Ön német és nyugatról jött, hogyan is érthetné a helyzetünket itt keleten?”⁴⁶ Ezt a megnyilatkozást azonban nem veték rossz néven, sőt jónak tartották, hogy ilyen nyíltan mondták ki azt, ami Barthékat is enyhe nyugtalansággal töltötte el az utazásuk folyamán. Azon a következtetésen viszont, amelyet az alábbiakban idézünk, ma is elgondolkozhatunk: íme, a legjobb indulatú külföldi szimpatizánsaink is úgy látták, mintha a magyar református egyháznak teljesen az államhoz viszonyuló döntésétől függött volna a helyzete, a jövőendő és a háború vagy a béke ügye, jóllehet ez utóbbit nem nevezi néven.

Egy dolog biztos: míg a bolsevista veszedelemről szóló barthi nyilatkozat elfogadhatónak tűnt, a fasizmussal való párhuzamba állítása nem kis bátorságról tanúskodott és valószínűleg ezért került elhallgatásra ez az interjú az elmúlt évtizedekben. A Barmeni Hitvallás ismeretében teljesen nyilvánvaló, hogy az egyház számára mindkét ideológia tisztátalan, és fertőző voltak miatt a keresztyén ember elhatárolódik az újpogányság „hitétől”. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a nacionalista politika sohasem akarta elismerni a királyhágómelléki egyházkerületet, sem az első, sem a második világháború után, mivel olyan intézménynek tartotta, amely a pusztaság létével is a beolvasztás útjában állott. Barth nagyváradi látogatásának elmosódása szoros összefüggésben áll a hozzá kapcsolódó emlékek szándékos elfeledtetésével.

Függelék:

Barth nagyváradi prédikációjának teljes szövege

Az emlékeztetkiesést részben úgy hidálhatjuk át, hogy végre a teljes váradi prédikáció német és magyar szövegét közöljük, miközben abban reménykedünk, hogy a jövőendőben csak előkerül egy váradi Barth-fény-

⁴⁶ Von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 53. old.

kép, vagy olyan részletes nagyváradi összefoglaló, mint a Tavasz Sándor-féle kolozsvári jegyzőkönyv az ottani látogatásról.

Az eredeti prédikációt a hozzáfűzött apparátussal együtt közöljük, amely a kiadó munkája.⁴⁷

Johannes 14,1

7. Oktober 1936, Reformierte Stadtkirche Großwardein^{a)}

Jesus sprach zu seinen Jüngern: Euer Herz erschrecke nicht! Glaubet an Gott und glaubet an mich!

Euer Herz erschrecke nicht!

Nicht wahr, das sind liebe, freundliche, wohlthuende Worte, die wir gern hören und gerne richtig hören möchten in unseren Herzen, daß es wahr würde in uns, daß unser Herz nicht mehr erschrecke? Wir wissen es ja nur zu gut, was das heißt, ein erschrockenes Herz haben. Wir sind erschrocken vor den großen und schweren Aufgaben, die das Leben uns allen, den Alten und den Jungen, den Männern und den Frauen stellt. Wir sind erschrocken vor den Fragen und Sorgen und Nöten, die das Leben uns nun täglich bringt. Wir sind wohl alle erschrocken vor dem Tod, der uns einen lieben Menschen weggenommen hat. Wir sind erschrocken angesichts der Tatsache, daß wir älter werden und krank werden können und dem Tod entgegengehen müssen. Wir sind erschrocken vor der Finsternis der Welt, dieser Finsternis, die uns denken lassen möchte, sie nehme von Jahr zu Jahr zu, vor der Macht der Lüge, der Gewalt und des Unrechts, von der wir alle beherrscht sind. Und wir sind wohl auch erschrocken vor der Tatsache unserer eigenen großen Unwissenheit und Hilflosigkeit, vor der Erkenntnis, daß wir alle, jeder in seiner Weise, Sünder sind, die nicht das Rechte tun und die in der Not und Qual des Lebens ernten müssen, was sie gesät haben [vgl. Gal. 6,7], und die endlich dem Tod entgegengehen müssen als solche, die den Tod verdient haben. Müssen /2/ wir nicht erschrecken vor dem allem? Stehen wir nicht alle in Gottes Hand und in Gottes Gericht? Wie sollten wir das leugnen können?

Aber nun ertönt in diese unsere Lage hinein, in diese Erschreckenheit unserer Herzen hinein eine Stimme und spricht: Euer Herz

⁴⁷ Karl Barth: Predigten 1935–1952. Gesamtausgabe. Herausgegeben von Hartmut Spieker und Hinrich Stoevesandt. Theologischer Verlag Zürich, 1996. 47–56. old.

erschrecke nicht! Nicht wahr, da lauschen wir, da horchen wir auf, da hören wir eine gute Botschaft, da fragen wir uns wohl: Hat diese Stimme recht, ist das denn möglich, *nicht zu erschrecken* mitten im Gericht Gottes? Und da fragen wir uns wohl: Hat denn diese Stimme Macht, uns herauszurufen, herauszureißen aus der Erschrockenheit unseres Herzens? Gibt es das, eine Gewalt gegenüber der Macht des Schreckens, unter der wir stehen? Gibt es das, einen Sieg über die Welt, in der wir Angst haben [vgl. Joh. 16,33]? – Wenn es nun so wäre, daß die Stimme, die uns das sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, nicht etwa bloß die Stimme unseres eigenen Herzens wäre oder die Stimme eines guten, wohlmeinenden Menschen, sondern die Stimme des ewigen Gottes selber, müßten wir uns dann nicht sagen: Wenn Gott mir das sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, dann *gilt* es, dann ist es einfach wahr, dann ist dem Erschrecken meines Herzens Einhalt geboten, dann ist dem Menschen ein Ende gesetzt, und wenn mein Herz noch zittert, und wenn meine Seele noch unruhig ist, und wenn ich in meinem ganzen Wesen noch bebe und erschrocken bin vor dem, was mir Angst macht, vor Gottes Gericht, so sehe ich doch schon das Licht, das hineinleuchtet in diese meine Dunkelheit, und weiß: Es gibt eine Gewalt, es gibt einen Sieg über Alles, was mich erschrocken machen will. Es gibt ein Ende dieser meiner Not. Wenn Gott es mir sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, dann ist es wahr und dann hat es Kraft, dann kann ich im letzten, tiefsten Grund nicht mehr erschrecken. Oh, liebe Freunde, wenn wir sie jetzt hören könnten, diese Stimme, in aller Einfalt und Offenheit und Freudigkeit, wenn wir sie hören könnten als *Gottes* Stimme, diese Stimme, die hineinruft in unser Leben, in das Leben der Großen und der Kleinen, in das Leben jedes Einzelnen und unser aller, in das Leben der Völker und der Menschheit hinein: Euer Herz erschrecke nicht! Was wäre das für ein Trost! Und mehr als Trost: Was wäre das für eine Hilfe!^{b)} Und mehr als Hilfe: Was wäre das für eine Erlösung von den Übeln, die uns quälen! Und mehr als Erlösung: Was wäre das für ein Beginn eines neuen Lebens, das Leben von Menschen, die leben dürfen mit einem unerschrockenen Herzen. Können wir sie hören, werden wir sie hören, diese Gottesstimme, die uns auch heute und hier das zu sagen hat, was wir hören sollen: Euer Herz erschrecke nicht!

Liebe Freunde, wie kommt es dazu, daß wir diese Stimme hören, wirklich hören können: Euer Herz erschrecke nicht!? Wir fühlen es wohl: es ist eine gute, liebe, tröstliche Stimme, und wir lassen es uns auch wohl sagen: /3/ sie ist *Gottes* Stimme, und doch erreicht sie uns nicht. Und doch sind wir immer noch erschrocken, und doch gleitet dieses Wort immer noch ab an unseren Herzen, und wir bleiben zurück als die, die wir waren. Und wir müssen uns schämen und müssen leiden und müssen dastehen als die, die hören und doch nicht hören. Wirklich, dieses Wort ist von einem großen Geheimnis umgeben! Euer Herz erschrecke nicht! Das ist nicht ein Wort, das von irgend Jemandem zu irgendwelchen Menschen gesagt ist. *Jesus sprach zu seinen Jüngern*. Mit diesen beiden Worten: *Jesus* und *seine Jünger* wird uns gesagt, daß dieses Wort in einem ganz bestimmten geschlossenen Kreis gesprochen ist und in diesem Kreis und nur in diesem Kreis gehört, wirklich gehört wird in seiner Kraft und mit der ganzen seligmachenden Gewalt, die ihm innewohnt. Es kommt darauf an, liebe Freunde, daß *Jesus* das sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, und es kommt darauf an, daß wir *seine Jünger*, unter seinen Jüngern seien, um es von ihm zu hören: Euer Herz erschrecke nicht! Dann, wenn wir in diesem Kreis stehen, wenn Jesus zu uns redet und wenn wir unter seinen Jüngern sind, dann hören wir diese Stimme und hören sie als Gottesstimme, als die Stimme der Erlösung und des Lebens.

Jesus hat es gesagt: Euer Herz erschrecke nicht! Das heißt: Der hat es gesagt, der mit göttlicher Autorität, mit Gewalt und in der Wahrheit geredet hat wie keiner vor und keiner nach ihm. Der hat es gesagt, der es sagen durfte zu uns so vielfach gequälten und bedrängten und betrübten Menschen, in dessen Mund es keine billige Tröstung, sondern trostvolle, friedevolle Wahrheit ist. Der hat es gesagt: Euer Herz erschrecke nicht, der selber der ewige Gott war, selber der göttliche Richter, der uns sündige Menschen vor seinen Richterstuhl ruft, vor dem wir als Angeklagte erscheinen müssen [vgl. 2. Kor. 5,10], vor dessen Augen wir alle uns erkennen und bekennen müssen als solche, die in Not und Drangsal ihres Lebens [sind], die den Tod tausendmal verdient haben. Der ewige, der heilige, der allmächtige Gott hat hier gesprochen. Denn das ist Jesus Christus, Gottes eingeborener Sohn, dem Vater gleich von

Ewigkeit und eines Wesens mit ihm^{c)}, mit ihm der Schöpfer, mit ihm der Versöhner, mit ihm der Erlöser unseres Lebens. Dieser ewige Gottessohn ist Mensch geworden und eingegangen in die ganze Qual und Not unseres Lebens, ist unser Bruder geworden in der Anfechtung und Not des Fleisches, unser Genosse geworden bis in den Tod hinein, teilhaftig geworden jenes Schreckens, der unser Herz erfüllt, sich beugend unter Gottes Gericht. Jawohl, *Gott selber* trägt an unserer Stelle die Strafe, die wir tragen sollten. Er, dieser Jesus, hat gesprochen: Euer Herz erschrecke nicht! Er hat es gesprochen ein für allemal: er gestern, heute und in Ewigkeit [vgl. Hebr. 13,8]. Er redet auch jetzt und hier, er sagt es jedem von /4/ uns: Hier bin ich für dich Mensch geworden, und nun *höre!* Kannst du nicht hören, wenn *ich* es dir sage?

Die andere Bedingung, die erfüllt sein muß, damit wir wirklich hören können, ist die, daß wir dieses Jesus *Jünger* seien. Können wir hier mit der gleichen Gewißheit sagen: die Bedingung ist erfüllt? Wir *sind* Jesu Jünger? Die Verheißung, daß wir es sein sollen, ist ausnahmslos einem jeden von uns gegeben. Wir sind alle im Bund der Taufe aufgenommen worden in die Verheißung der Gnade, und das heißt: in die Verheißung der Teilnahme an der Jüngerschaft dieses Jesus, des Gottessohnes im Fleisch. Wir gehören ihm, er hat uns gerufen, wie sollten wir nicht seine Jünger sein? Sind wir es? Sind wir nicht alle Glieder an seinem Leib [vgl. Eph. 5,30], Glieder seiner heiligen *Kirche*? Haben wir nicht Anteil am Wort, am Sakrament, haben wir nicht Anteil an der Gnade der Verkündigung? An der Gnade des Glaubens? Wie sollten wir seine Jünger nicht sein? Ist nicht Alles in Ordnung von ihm aus? Was braucht es noch, als daß wir fröhlich, zuversichtlich, gehorsam das seien, was wir sind: Christen? Hat er uns nicht genannt nach seinem Namen? Ist er nicht für uns gestorben und auferstanden? Auf was warten wir noch, um unser Recht als seine Jünger anzutreten? Um einzugehen in jenen heiligen Kreis und also sein Wort, das Wort des ewigen Gottessohnes im Fleisch zu hören als tröstliche Gottesstimme: Euer Herz erschrecke nicht! –

Wie steht es mit dieser zweiten Bedingung? Ist sie erfüllt, oder zögern wir hier? Weichen wir hier zurück? Haben wir hier etwas zu fragen? Aber, liebe Freunde, was sollte hier zu fragen sein? Was gibt es hier für eine andere Möglichkeit, als daß wir erkennen und bekennen: Herr, wohin sollen wir gehen? Du hast Worte des ewigen Lebens [Joh. 6,68]! Wie

sollten wir etwas Anderes tun und denken als das: wir sind tausendmal ungehorsam gewesen, tausendmal schlechte Jünger Jesu, tausendmal schlechte Glieder unserer christlichen Kirche. Aber Gott sei Dank: Ich weiß nichts Anderes, als daß dies mein einziger Trost im Leben und im Sterben ist, daß ich meinem Heiland angehören darf^{d)}, der zwischen mir und Gott, zwischen Gott und mir *Frieden* gestiftet hat in alle Ewigkeit. Wirklich, der Kreis, der heilige Kreis, in welchem das Wort gesprochen ist und zu hören ist, das Wort: Euer Herz erschrecke nicht! – dieser Kreis *ist* geschlossen. Sag du jetzt auch Ja dazu, gewiß aus einem demütigen und verzagten Herzen, nicht aus dem stolzen Bewußtsein, ein frommer Christ zu sein, sondern eingedenk dessen, daß du der Letzte bist, der dessen würdig ist. Aber sage Ja zu Gottes Gnade, und schon stehst du *in* dem Kreis und hörst das Wort, und das Wort darf seinen Segen und seinen Frieden und seine Kraft auch an dir, es wird es heute abend hier an uns allen bewähren: Euer Herz /5/ erschrecke nicht! Gott sei Dank, der uns den Sieg *gegeben* hat [1. Kor. 15,57] in Jesus Christus, der uns erlaubt hat, einzutreten und zu hören, was *er* uns gesagt hat.

In unseren Herzen ist jetzt ganz gewiß die Frage: Wie soll denn das zugehen, daß wir durch die Kraft des Wortes Jesu als seine Jünger nicht mehr erschrecken? Ja, wie soll das zugehen? Wir haben in unserem Textwort noch etwas Anderes gehört, und darauf laßt uns jetzt zum Schluß noch achten: Es heißt: Euer Herz erschrecke nicht! *Glaubet an Gott und glaubet an mich!* Dieses Wort vom Glauben, das ist die rechte Erinnerung, wie es dazu kommen soll, daß unsere Herzen wirklich nicht mehr erschrecken. Glaubet an Gott und glaubet an mich!, heißt es. Das ist nicht so zu verstehen, als sollten wir zuerst an Gott glauben und dann auch an Jesus. Der rechte Glaube an Gott ist der Glaube an Jesus Christus. – Ja, da haben wir alle uns schon oft gefragt und fragen uns immer wieder: Was ist denn eigentlich damit gemeint, wenn uns gesagt wird, daß wir glauben sollen? Glauben dürfen? Was ist der Glaube? Unser Text gibt uns die Antwort, daß wir, was Glauben ist, nur verstehen können aus dem, an das, nein an den wir glauben dürfen und glauben sollen. Es ist merkwürdig, aber es ist so: wir können nicht zuerst erkennen und sagen, was Glaube an sich ist. Sondern wir müssen, was Glaube ist, verstehen lernen daraus, daß der Glaube Glaube an Jesus Christus ist.

Auch dies, daß wir an Gott glauben dürfen und sollen, können wir nur da verstehen, wo wir erkennen, daß wir aufgerufen sind, an Jesus Christus zu glauben. Glaubet an *mich!* Und nun denken wir an Alles, was wir eben gehört haben von Jesus Christus, dem Gottessohn im Fleisch, dem Richter, der sich selber unter das Gericht gebeugt hat, dem Heiligen, der für unsere Sünde genug getan hat. An ihn glauben, das heißt: in unserem Leben an ihn, an die Tatsache dieses Lebens des Gottessohnes gebunden sein. An ihn glauben, das heißt davon leben, daß er unser armes, sündiges Fleisch sich zu eigen gemacht, daß er Mensch geworden ist wie wir und daß er in diesem unserem menschlichen Wesen gelebt und gelitten hat, gestorben ist und auferstanden und aufgefahren ist gen Himmel. Wenn diese Tatsache das Licht ist, das unser Leben erleuchtet, wenn wir uns selber sehen und verstehen dürfen in diesem Licht, wenn wir lernen und einsehen: was wir jetzt leiden als Menschen in unserer Armseligkeit und notvollen Existenz, das ist in Jesus Christus aufgenommen in die Gemeinschaft mit Gott, das ist von ihm getragen, das ist in seiner Verkehrtheit und in seiner Not auch sein Wesen gewesen, das hat er aber auch gut gemacht, das hat er in seiner Auferstehung von den Toten und in seiner Himmelfahrt überbracht zu seinem Vater im Himmel, so daß unser armes Leben jetzt schon richtig und heilig /6/ ist und in ihm in der Herrlichkeit Gottes – seht, wenn dieses Licht von Jesus Christus hineinfällt in unser Leben, wenn das gilt, wenn das das Gesetz unseres Lebens ist, dann *glauben* wir an Jesus Christus. Glauben an Jesus Christus, das heißt unter der Ordnung stehen, die er nach dem Willen Gottes aufgerichtet hat. Wenn wir das einsehen, dann können wir auch verstehen, was es heißt: an *Gott* glauben. An Gott glauben, das heißt gelten lassen, was in Jesus Christus wahr geworden ist. An Gott glauben, das heißt einen Herrn haben, der größer ist als wir selber, größer als unser Herz [l. Joh. 3,20], größer als unsere guten und unsere bösen Werke. Unendlich viel größer als das Beste, was wir Menschen jemals auf den Plan stellen könnten. Aber, ihm sei Dank, auch unendlich viel größer als der Schatten und die Finsternis und die Gemeinheit, die in unseren Herzen möglich und wirklich sind. Wenn er der Herr ist in unserem Leben, wenn sein Wort die Macht ist, unter der unser Leben gelebt wird, wenn sein Gebot als das Gebot dieses strengen und heiligen und gütigen Herrn, des Herrn, der Sünden vergibt und ein neues Leben

in uns schafft, aufgerichtet steht in unserem Leben, dann glauben wir an Gott. Wir glauben wirklich an Gott, wenn und indem wir an Jesus Christus glauben.

Und wenn wir verstehen, was es heißt, an Jesus Christus und – weil an ihn – darum an Gott glauben, dann können wir jetzt vielleicht noch ein Wort sagen darüber, was Glauben an sich und als solches heißt. Glauben ist eine ernste und strenge Sache. Glauben heißt gehorchen. Aber eben indem der Glaube ganz schlicht – aber gründlich – Gehorsam gegen den Herrn ist, kann es nicht anders sein, als daß er unser Herz erfüllt mit einem unbedingten und grenzenlosen Vertrauen, mit einem Vertrauen, in welchem wir nun auch tatsächlich leben dürfen. Unser Leben hat nun aufgehört, unsere eigene Sache zu sein. Wir haben es nun in die Hände des Herrn gelegt. Nicht wahr, wir möchten ja alle so gern vertrauen? Ach, wenn wir es doch könnten! Aber all unser Vertrauen, das Vertrauen des Menschen auf sich selbst und auf Andere, auf seine Kunst und Wissenschaft und Frömmigkeit, auf das, was er innerlich und äußerlich zustande zu bringen vermag, dieses Vertrauen pflegt immer wieder zuschanden zu werden. Es gibt nur ein wirkliches und mögliches Vertrauen. Dieses aber hat in aller Not und Enttäuschung unseres Lebens ganze Kraft. Es ist das Vertrauen auf Gott, und das heißt auf Jesus Christus, das Vertrauen des Glaubens, das Vertrauen jenes Gehorsams, das Vertrauen in jenem Gebundensein an ihn, der für uns der Unsrige, unser Bruder ist, für uns gekreuzigt wurde und für uns auferstanden und zum Vater gegangen ist. Vertrauen, das ist das Gegenteil von allem Erschrecken. Vertrauen, das heißt, endlich, endlich Sicherheit haben. Endlich, endlich gewisse Tritte tun [vgl. Hebr. 12,13] dürfen inmitten /7/ der großen Anfechtung des Lebens. Vertrauen, das heißt in der Finsternis das Licht sehen und leuchten lassen. Eben darum kann nur *Gottvertrauen* und in keiner Weise Selbstvertrauen das wirkliche und mögliche Vertrauen sein, nach dem wir alle uns sehnen. Als *Gottvertrauen* aber wird es wirklich jene Zuversicht sein, die sagen darf:

Ich will gehn in Angst und Not,
ich will gehn bis in den Tod,
ich will gehn ins Grab hinein
und doch immer fröhlich sein!^{e)}

Jawohl: Vertrauen heißt Fröhlichkeit. Meine Freunde, nicht jene Fröhlichkeit, die darauf beruht, daß wir das Leben leicht nehmen können, daß wir uns zu helfen wissen, daß es uns eben bisher gut gegangen ist und daß uns von allerhand Menschen geholfen werde. Nein, Vertrauen ist die Fröhlichkeit derer, die verloren sind, die Fröhlichkeit der Traurigen, die Fröhlichkeit derer, die ohne Rettung dem Tod gegenüberstehen. Aber gerade so ist Vertrauen echte Fröhlichkeit, das Standhalten im Gehaltensein durch Gott, wo Alles, wirklich Alles uns verläßt^{f)} und alle, wirklich alle Freude uns vergehen müßte.

Glaubet an Gott und glaubet an mich! Glaubet an mich, und darum glaubet an Gott! Gehorchet, und darum vertrauet! Und darum seid fröhlich, und darum: euer Herz erschrecke nicht! So ist es gemeint, so haben wir ihn zu verstehen, diesen gewaltigen, in unser Leben hineingerufenen Befehl, dieses so freundliche und tröstliche Wort: euer Herz erschrecke nicht! – Haben wir es uns jetzt zu eigen gemacht? Ach, nicht wahr, wie armselig stehen wir immer noch da gegenüber diesem Wort! Wie wenig wissen wir immer noch damit anzufangen! So wollen wir es uns denn gerade in dieser unserer Armseligkeit gesagt sein lassen, damit es etwas mit uns anfangen: Euer Herz erschrecke nicht! Wir möchten wohl fragen: Ach, wer bin ich, daß ich mir das gesagt sein lassen dürfte? Wir möchten wohl wieder und wieder fragen, ob wir denn Leute sind, die glauben können. Lassen wir uns gesagt sein, daß dieses Wort: Euer Herz erschrecke nicht! gerade auch in diese unsere letzten und tiefsten Nöte hinein gesagt ist. Wir dürfen sie ausbreiten vor Ihm, der das zu uns gesagt hat; wir dürfen und sollen ihm gestehen: Da bin ich und kann nicht fromm sein, kann nicht beten, kann nicht glauben, weiß nicht, wie man das alles macht. Ich weiß nur das Eine, daß du der Herr, auch mein Herr bist. Meine Freunde, wenn wir nur das wissen und gestehen, dann haben wir schon gehorcht und geglaubt, dann ist es schon geschehen, was geschehen muß, dann ist der Glaube schon da in unseren Herzen in seiner ganzen Kraft gegen alles Erschrecken. Gott gebe uns allen die Macht seines Wortes, daß wir es hören in seiner ganzen Tiefe, wie es uns gesagt ist! Komm, heiliger Geist, und erleuchte die Herzen deiner Gläubigen!^{g)} So dürfen wir bitten, und so werden wir nicht umsonst bitten. Denn also hat Gott die Welt geliebt, daß er seinen eingeborenen Sohn gab, auf daß alle, die an

ihn glauben, nicht verloren werden, sondern das ewige Leben haben [Joh. 3,16]. Amen.

a.) Am 23.9.1936 brach Barth, begleitet von Charlotte von Kirschbaum und eine Woche lang auch von seinem Freund Rudolf Pestalozzi, zu einer Reise nach Ungarn und dem (seit 1919 zu Rumänien gehörenden) Siebenbürgen auf. Am 7. Oktober, einem Mittwoch, kam er von Klausenburg nach Großwardein (rumänisch: Oradea, ungarisch: Nagyvárad), wo er am Spätnachmittag in der Großen reformierten Kirche diese Predigt hielt. Ein maschinenschriftlich vervielfältigter Bericht Ch. von Kirschbaums über diese Reise (im Karl Barth-Archiv) veranschaulicht die näheren Umstände, die die Besucher an die kirchlichen Verhältnisse im damaligen Deutschland erinnerten: «Auch hier paart sich der kirchliche Wille zur Volkskirche mit einem starren Konfessionalismus. Wir hörten nicht selten Töne, die unsere Gedanken nach <Erlangen> wandern ließen. Spricht man dort vom <Luthertum> als der dem Deutschen zugeordneten Konfession, so weiß der Ungar in beredten Worten dasselbe für sich vom Calvinismus auszusagen. <Das reformierte Bekenntnis ist die echte magyarische Religion!>» Die ungarischen Gemeinden hatten vor allem unter der Minderheitssituation im rumänischen Staat zu leiden. So heißt es in dem Bericht zur Textwahl für den Gottesdienst: «Als Karl vor der Predigt sich erkundigte, welchen Text er wählen sollte für die ihm völlig unbekannte Gemeinde, da wurde ihm nur entgegnet: es ist Gemeinde in großer Not, vielleicht in verzweifelter Not.» Und zum Ablauf des Gottesdienstes, bei dem Barth «den ungarischen Talar, einen merkwürdig kleidsamen Überwurf aus schwarzer Seide» trug: «Inmitten dieser von Gefahren umgebenen und ihnen zum Teil vielleicht längst verfallenen Kirche lebt durch alles hindurch das Bemühen, das Wort zu hören und zu verkündigen. ... Als der junge Pfarrer [Karl] Molnár in Großwardein neben Karl auf der Kanzel stand und dessen Predigt ... in seiner eigenen Sprache zu seiner eigenen Sache machte – man merkte es wohl: das war nicht nur Übersetzung, das war gehörtes und gesprochenes Wort –, da war das ein Vorgang von gleichnishafter Brüderlichkeit...»

b.) Zeilenvertauschung im Erstdruck, wo an dieser Stelle der Passus folgt, der an den Schluß des Absatzes gehört: «diese Gottesstimme...» (etc.).

c.) Vgl. den 2. Artikel des Symbolum Nicaeno-Constantinopolitanaum: «... consubstantialem Patri...»

d.) Vgl. Heidelberger Katechismus, Frage 1, BSRK 682,20ff.

e.) Anfang der letzten (15.) Strophe von P. Gerhardts Lied «Auf den Nebel folgt die Sonne», einem «Danklied nach ausgestandenem großen Kummer und Bedrängnis», in: P. Gerhardt, *Dichtungen und Schriften*, hrsg. von E. von Cranach-Sichart, München 1957, S.301; auch in: *Evangelisches Gesangbuch für Rheinland und Westfalen*, Dortmund 1930, 462, Strophe 7. – Drei hier nicht zitierte Zeilen schließen die 15. Strophe ab:

Wem der Stärkste bei will stehn,
wen der Höchste will erhöhn,
kann nicht ganz zugrunde gehn.

f.) Vgl. aus Strophe 2 des Liedes «Singt, singt Jehovah neue Lieder» (nach Ps. 98) von M. Jorissen (1806), GERS (1891) 20; GERS (1952) 25; EG 286: «Er trägt sein Volk auf seinen Armen und hilft, wenn alles uns verläßt.»

g.) Vgl. den nach der lateinischen Antiphon «Veni sancte spiritus» eingedeutschten Choral «Komm, Heiliger Geist», EG 125. Der Text steht nicht in den Schweizer Kirchengesangbüchern von 1891 und 1952. Barth war aber wohl mit dem Lied aus seinen Bonner Jahren vertraut. Es findet sich in: *Evangelisches Gesangbuch für Rheinland und Westfalen* (1930) als Nr. 5 im Anhang; dort: «... und erfüll die Herzen...»

Ezen prédikáció alább közölt teljes magyar fordítását⁴⁸ Nagy Barna készítette, ő szintén Barth tanítványa volt Bonnban.

A vigasztalás Igéje

„Monda Jézus az ő tanítványainak: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! higgyetek Istenben és higgyetek énbennem.*” (Jn 14,1)

Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Ugye kedves, barátságos és jótékony szavak ezek, amelyeket örömmel hallunk és szeretnők igazán meghallani a mi szívéinkben, hogy valóra válnának mibennünk, úgyhogy szívéink ne nyugtalankodjék többé? Hiszen nagyonis jól tudjuk, mit jelent a szív

nyugtalansága. Nyugtalankodunk azok miatt a nagy és nehéz feladatok miatt, amelyeket az élet mindnyájunkra, öregekre és fiatalokra, férfiakra és nőkre egyaránt reánk ró. Nyugtalankodunk azok miatt a kérdések, gondok és szükségek miatt, amelyeket naponként magával hoz az élet. Így mindnyájan nyugtalankodunk a halál miatt, amely elragadta valamelyik kedvesünket. Nyugtalankodunk a világ sötétsége miatt, amely – úgy látjuk – évről évre nő; a hazugság, az erőszak és a jogtalanság hatalma miatt, amely mindnyájunkon uralkodik. S bizony nyugtalankodunk a magunk nagy tudatlansága és gyámoltalansága miatt is; annak ismerete miatt, hogy mindnyájan, ki-ki a maga módján, bűnösök vagyunk, akik nem helyesen cselekszünk, s az élet nyomorúságában és kínjában azt kell aratnunk, amit vetettünk, és végül úgy kell a halál felé menetelnünk, mint akik megérdemeltük a halált. Nem kell-e nyugtalankodnunk mindezek miatt? Nem vagyunk-e mindnyájan Isten kezében és Isten ítélete alatt? Hogy tagadhatnók ezt?

De íme, ebbe a mi helyzetünkbe, szívünknek ebbe a nyugtalanságába belecsendül egy hang, amely ezt mondja: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Ugye, hogy felfigyelünk erre, hiszen jó hírt hallunk, s bizony megkérdezzük önmagunktól: Vajon igaza van-e ennek a hangnak? Lehetséges az, hogy ne nyugtalankodjunk Isten ítélete alatt? S azt is kérdezzük: Van-e hatalma ennek a hangnak arra, hogy kihívjon, kiragadjon minket szívünk nyugtalanságából? Van ilyen hatalom a nyugtalanságnak azzal a hatalmával szemben, amely mirajtunk uralkodik? Van győzelem a fölött a világ fölött, amelyben mi aggodalmaskodunk? Ha már most úgy állna a dolog, hogy ez a hang, amely ezt mondja: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*, nem csupán a saját szívünknek a hangja volna, nem csak egy jóhiszemű ember szava, hanem magáé az örökkévaló Istené, nem kellene-e akkor azt mondanunk: Ha Isten mondja nekem: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* akkor ez érvényes, akkor ez egyszerűen igaz, akkor az én szívem nyugtalanságának megállást parancsol, akkor ez határt szab az embernek, s ha egész lényemben még annyira remegek és nyugtalankodom is amiatt, ami engem aggaszt: Isten ítélete miatt, mégis már látom azt a fényt, amely beleragyog szívem sötétségébe és tudom: van hatalom, van győzelem mindazok fölött, amik engem meg akarnak félemlíteni! Van vége az én nyomorúságomnak! Ha Isten mondja nekem: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*, akkor ez igaz és akkor ennek ereje van,

⁴⁸ A prédikáció „A vigasztalás Igéje” címmel jelent meg a Vasady Béla által szerkesztett *Igazság és Élet 1937./III./ 4.* (áprilisi) számában a 131–138. old.

s akkor végeredményében, alapjában véve, nem nyugtalankodhatom. Óh, kedves barátaim, ha most ilyen egyszerű, nyílt és örvendező lélekkel tudnók meghallani ezt a hangot, ha úgy tudnók meghallani, mint Isten szavát, amely belekiáltja a mi életünkbe, a nagyok és a kicsinyek életébe, minden egyes embernek és mindnyájunknak életébe, a népek és az emberiség életébe: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Micsoda vigasztalás volna az! Sőt, vigasztalásnál is több: micsoda segítség volna az! Sőt segítségnél is több: micsoda megváltás volna mindazoktól a bajoktól, amelyek kínoznak minket! Sőt megváltásnál is több: milyen új élet kezdete volna! Olyan emberek élete, akik nem nyugtalan, hanem rettenthetetlen szívvel élhetnek. Vajon meg tudjuk-e és meg fogjuk-e hallani ezt az isteni szót, amely ma is és itt is azt akarja mondani, amit nekünk meg kell hallanunk: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*

Kedves barátaim, hogyan lehetséges meghallanunk, valóban meghallanunk ezt a hangot: *ne nyugtalankodjék a ti szívetek?* Érezzük ugyan, hogy jószágos, kedves, vigasztaló hang ez, s talán azt is elfogadjuk, hogy ez az Isten szava – és mégsem ér el minket. S mégis, még mindig nyugtalankodunk, és még mindig úgy lesiklik szívünkről ez a szó, hogy csak azok maradunk, akik voltunk. Szégyellnünk kell magunkat és szenvednünk kell, mert úgy állunk itt, mint akik hallunk és mégsem hallunk. Valóban nagy titok veszi körül ezt az Igét! *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Ez nem olyan szó, amelyet akárki mondhat akármilyen embereknek. Jézus mondta az ő tanítványainak. Ez a két szó: „Jézus” és az ő „tanítványai” – azt mondja nekünk, hogy ez az Ige egy egészen határozott zárt körben hangzik el, s ebben a körben és csak ebben a körben lehet meghallani, valóban meghallani: a benne rejlő erővel és boldogító hatalommal. Kedves barátaim, minden azon fordul meg, hogy Jézus mondja ezt: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*, és minden azon fordul meg, hogy mi az ő tanítványai legyünk, az ő tanítványai között legyünk, hogy Tőle hallhassuk: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Akkor, ha ebben a körben állunk, ha Jézus szól hozzánk, és ha mi az ő tanítványai között vagyunk, akkor meghalljuk ezt a hangot, és úgy halljuk, mint Isten szavát, mint a megváltás és az élet Igéjét.

Jézus mondta ezt: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Ez azt jelenti: Az mondta ezt, aki olyan isteni tekintéllyel, hatalommal és igazsággal szól, mint amilyen senki ő előtte és senki ő utána. Az mondta ezt, akinek

szabad volt így szólania hozzánk, sokképpen megkínzott, szorongatott és megszorodott emberekhez; az mondta, akinek a szájában ez nem olcsó vigasztalás, hanem vigasztalással és békességgel teljes igazság. Az mondta ezt: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!*, aki maga az örökkévaló Isten volt, maga az isteni Bíró, aki minket, bűnös embereket ítélő széke elé hív, aki előtt vádlottakként kell megjelenünk, akinek szemei előtt mindnyájunknak úgy kell magunkra ismernünk és úgy kell magunkról vallást tennünk, mint akik életünk nyomorúságát és szorongatottságát, mint akik a halált ezerszer megérdemeltük. Az örökkévaló, a szent, a mindenható Isten szólt itt. Mert ez Jézus Krisztus, Isten egyszülött Fia, aki öröktől fogva egyenlő és egy lényegű az Atyával, életünk teremtőjével, kiengesztelőjével és megváltójával. Ez az örökkévaló Isten Fia emberré lett és magára vette a mi életünk egész kínját és nyomorúságát, testvérünk lett a kísértésben és a test nyomorúságában, társunk lett egészen a halálig, meghajolván Isten ítélete alatt; részes lett abban a rémületben, amely a mi szívünket eltölti. Igen, maga Isten hordozza helyettünk azt a büntetést, amelyet nekünk kellene elszenvednünk. Ő, ez a Jézus mondta: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Ő mondotta, egyszer s mindenkorra: Ő, tegnap, ma és mindörökké. Ő szól most is és itt is, Ő mondja mind egyikünknek: ímé, én emberré lettem érted és most halld meg! Lehet szó arról, hogy ne halld meg, ha én mondom neked?

A másik feltétele annak, hogy valóban hallhassunk az, hogy ennek a Jézusnak tanítványai legyünk. Mondhatjuk-e itt ugyanolyan bizonyossággal: ez a feltétel is megvan? Jézus tanítványai vagyunk? Az ígéret, hogy azok leszünk, kivétel nélkül mindnyájunknak megadatott. A keresztség szövetségében mindnyájan felvettünk a kegyelem ígéretébe, ami azt jelenti: abba az ígéretbe, hogy mi is ennek a Jézusnak, a testben eljött Istenfiának tanítványai között leszünk. Az övéi vagyunk, ő hívott minket, hogyne lennénk az ő tanítványai? Azok vagyunk-e? Nem vagyunk-e mindnyájan az ő testének tagjai, az ő szent egyházának tagjai? Nincs-e részünk az Igében, a sákramentomban, nem részesülünk-e az igehirdetés kegyelmében? A hit kegyelmében? Hogyne lennénk az ő tanítványai? Nincs-e rendben minden Óáltala? Mi kell még ahhoz, hogy vidáman, bizakodással és engedelmesen azok legyünk, amik vagyunk: keresztyének? Nem nevezett-e minket az ő nevével? Nem halt-e meg és nem támadott-e fel értünk? Mire várunk még? Hogy tanítványi joga-

ink birtokába lépünk? Hogy belépünk abba a szent körbe, vagyis hogy meghalljuk az ő szavát, a testet öltött, örökkévaló Istenfia szavát, mint Isten vigasztaló szavát: *Ne nyugtalanodjék a ti szívetek!*

Hogy áll a dolog ezzel a másik feltétellel? Megvan-e ez, vagy pedig habozunk itt? Visszahúzódnak-e? Nincs-e itt valami kérdeznivalónk? De, kedves barátaim, mi lehetne itt kérdezni való? Lehet-e itt szó egyébről, mint arról, hogy megismerjük és megvalljuk: Uram, hová mehetnénk? Nálad vannak az örök élet beszédei! Tehetünk-e és gondolhatunk-e mást, mint ezt: százszor is engedetlenek voltunk, százszor is rossz tanítványai voltunk Jézusnak, százszor is rossz tagjai keresztyén egyházunknak. De Istennek hála: Én semmi mást nem tudok, csak azt, hogy életemben és halálomban az az én egyetlen vigasztalásom, hogy az én Idvezítőm lehetek, aki köztem és Isten között, Isten között és én között békességet szerzett mindörökké. Valóban be van zárva a kör, az a szent kör, amelyben megszólal, és amelyben meghallható az Ige: *Ne nyugtalanodjék a ti szívetek!* Mondj most te is igent erre, persze alázatos és töredelmes szívvel, nem azzal a büszke tudattal, hogy kegyes keresztyén vagy, hanem megemlékezve arról, hogy te vagy az utolsó, aki erre méltó. De mondj igent Isten kegyelmére, és már is benne állsz a körben és hallod az Igét és az Isten áldása, békessége és ereje rajtad is, mindnyájunkon, akik ma este itt összejöttünk – be fog telni: *Ne nyugtalanodjék a ti szívetek!* Hála az Istennek, aki a diadalmat megadta nekünk Jézus Krisztusban, aki megengedte, hogy belépünk és halljuk, amit Ő mondott nekünk.

Szívünkben most egészen biztosan feltámad a kérdés: Dehát hogyan történhetik meg az, hogy Jézus szavának ereje által, mint az ő tanítványai, ne nyugtalanodnánk többé? Igen, hogyan történhetik meg ez? A felolvasott Igében még valami egyebet is hallottunk, s most befejezésül hadd irányítsuk erre figyelmünket: *Ne nyugtalanodjék a ti szívetek!* *Higyjétek Istenben és higgyétek én bennem!* Ez a hitről szóló Ige mondja meg, hogyan teljesedhetik be rajtunk az, hogy valóban nem nyugtalanodunk többé a szívünk. Higgyétek Istenben és higgyétek énbennem! Ezt nem úgy kell érteni, mintha először Istenben kellene hinnünk és azután Jézusban is. A helyes Isten-hit a Jézus Krisztusban való hit. Igen, mindnyájan sokszor felvetettük már és mind újra felvetjük a kérdést: mit is jelent tulajdonképpen, ha azt mondják nekünk, hogy higgyünk, hogy hinnünk kell és szabad? Mi a hit? Textusunk szerint azt, hogy mi a hit,

csak abból érthetjük meg, amiben, helyesebben Akiben hinnünk szabad és hinnünk kell! Ez különös, de így van: nem lehet először megismerni és megmondani, hogy mi a hit magában véve. Hanem azt, hogy mi a hit, abból kell megértenünk, hogy a hit: Jézus Krisztusban való hit. S azt is, hogy Istenben kell és szabad hinnünk, csak akkor érthetjük meg, ha felismerjük: mi arra hivatunk, hogy Jézus Krisztusban higgyünk. Higgyétek én bennem! S most gondoljunk mindarra, amit épp az imént hallottunk Jézus Krisztusról, a testben eljött Istenfiáról, a Bíróról, aki maga hajolt meg az ítélet alatt, a Szentről, aki eleget tett a mi bűneinkért. Ő benne hinni azt jelenti: életünkben kötve vagyunk Ő hozzá, ehhez a tényhez: Isten Fiának életéhez. Benne hinni azt jelenti: abból élni, hogy Ő a mi szegény bűnös testünket magáévá tette, emberré lett, mint mi, s ebben a mi emberi mivoltunkban élt és szenvedett, meghalt, feltámadott és felment a mennybe. Ha ez a tény az a fény, amely életünket megvilágítja, ha megtanuljuk és belátjuk: amit mi most mint emberek, szegénységünkben és nyomorúságunkban szenvedünk, az Jézus Krisztusban felvetett az Istennel való közösségben, azt Ő elhordozta, mert a mi fonák és nyomorúságos életünk az Ő lénye is volt, de ezt Ő jóvátette, a halottakból való feltámadásával és mennybemenetelével menyeyei Atyjához vitte, úgyhogy a mi szegény életünk már most jó és szent és őbenne Isten dicsőségében részes. Lássátok: ha ez a Jézus Krisztustól való világosság reá hull a mi életünkre, ha ez érvényesül benne, vagyis ha ez a mi életünk törvénye, akkor hiszünk a Jézus Krisztusban. Jézus Krisztusban hinni azt jelenti, hogy ő uralkodik rajtunk. Jézus Krisztusban hinni azt jelenti, hogy olyan rendtartás alatt állunk, amelyet ő állított fel Isten akarata szerint. Ha ezt belátjuk, akkor azt is megértjük, mit jelent Istenben hinni. Istenben hinni azt jelenti: érvényesülni engedni azt, ami Jézus Krisztusban igazzá lett. Istenben hinni azt jelenti: Urunk van, olyan urunk, aki nagyobb nálunk, nagyobb a mi szívünkénél, nagyobb a mi jó és rossz cselekedeteinknél. Végtelenül nagyobb mindannál, ami jót mi emberek valaha is létrehozhatunk, vagy megvalósíthatunk. De – hála legyen neki! – végtelenül nagyobb mindannál az árnyánál, sötétségénél és aljasságnál is, amelyek a mi szívünkben lehetségesek és valóságosak. Ha ő az úr a mi életünkben; ha az ő Igéje az a hatalom, amely alatt életünket éljük; ha az ő parancsolata – ennek a szigorú, szent és jószágos Úrnak, ennek a bűneinket megbocsátó és bennünk új életet teremtő Úr-

nak a parancsolata – áll a mi életünk felett, akkor hiszünk Istenben. Akkor hiszünk igazán Istenben, ha és amikor Jézus Krisztusban hiszünk.

S ha megértettük, mit jelent Jézus Krisztusban, s – mivel Őbenne azért – Istenben hinni, akkor még talán arról is szólhatunk pár szót, hogy mit jelent a hit, mint olyan, magában véve. A hit komoly és szigorú ügy. A hit engedelmisséget jelent. Azonban éppen azért, mert a hit egészen egyszerűen, de alapjában véve engedelmisség az Úr iránt, lehetetlen az, hogy szívünk meg ne teljék feltétlen és határtalan bizalommal, olyan bizalommal, amelyben most már tényleg élhetünk is. A mi életünk most már nem saját ügyünk többé. Most már az Úr kezébe tettük le. Ugye, hogy mindnyájan nagyon szeretnénk bízni? Oh, bárcsak tudnánk! De minden bizakodásunk, az embernek önmagába és másokba, a maga művészetébe, tudományába és kegyességébe vetett bizalma, egyszóval az a bizalom, amellyel mindazok iránt lehet, amiket ő maga belsőleg vagy külsőleg létrehozni képes, az ilyen bizalom mindújra meg szokott szégyenülni. Csak egy valóságos és lehetséges bizalom van. De ez életünk minden nyomorúságában és csalódásában is teljes erővel érvényesül. Ez pedig az Istenbe, azaz Jézus Krisztusba vetett bizalom, a hit bizakodása, az engedelmisség bizalma, az őhöz kööttségben nyilvánuló bizalom az iránt, aki értünk a miénk, a mi testvérünk lett, értünk megfeszítettett és értünk feltámadott, s az Atyához ment. A bizalom ellentéte minden félelemnek és nyugtalanságnak. Bízni azt jelenti, hogy végre, végre biztonságához jutunk. Végre, végre biztos lépéseket tehetünk az élet nagy kísértései közepette. Bízni azt jelenti, hogy a sötétségben látjuk és ragyogni engedjük a világosságot. Éppen azért semmiképpen sem önbizalom, hanem csakis Istenbe vetett bizalom lehet az az egyedül valóságos és lehetséges bizalom, amely után mindnyájan sóvárgunk. De mint Istenbe vetett bizalom, valóban olyan bizonyosság lesz, amely elmondhatja: „Ha a halál árnyékában járnék is, De nem félnék még ő sötét völgyén is, Mert mindenütt te jelen vagy én velem...”. Olyan bizakodás ez, amely még a halál retentéseivel is vidáman néz szembe. Igen, a bizalom vidámságot jelent. Testvéreim, nem olyan vidámságot, amely azon alapul, hogy az életet könnyen vehetjük, hogy tudunk magunkon segíteni, vagy hogy eddig éppen jól volt sorunk és sokan segítettek rajtunk. A bizalom az elveszettek vidámsága, a szomorúak vidámsága, azok vidámsága, akik menthetetlenül néznek szembe a halállal. De éppen így igazi vidámság a

bizalom, szilárdság az Istentől való megtartásban akkor, amikor minden, de minden elhagy minket, s amikor minden, de minden örömeinknek el kellene múltania.

Higyjete Istenben és higyjete énbennem! Higyjete énbennem s azért higyjete Istenben! Engedelmeskedjete, s azért bízzatek! És ezért: legyete vidámak; és ezért: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Ez az értelme és így kell megértenünk ezt a hatalmas, életünkbe belecsendülő parancsot, ezt az annyira barátságos és vigasztaló szót: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Vajon most már elsajátítottuk, magunkévá tettük? Oh, ugye, hogy még mindig milyen szegényen állunk szemben ezzel az Igével? Mennyire nem tudunk még mindig mit kezdeni vele! Azért engedjük, hogy éppen ebben a szegénységünkben szóljon hozzánk, hogy az kezdjen velünk valamit: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* Szeretnők ugyan azt kérdezni: Oh, ki vagyok én, hogy szabad volna ezt a szót magamhoz szólni engedni? Szeretnők ugyan újra meg újra azt kérdezni, vajon olyan emberek vagyunk-e, akik tudnak hinni? De hadd szóljon bele ez az Ige: *Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!* éppen ebbe a legvégső és legmélyebb nyomorúságunkba! Mert ezt a nyomorúságot is fel szabad tárnunk Ő előtte, aki ezt mondta nekünk; meg szabad és meg is kell vallanunk neki: Itt vagyok, és nem tudok vallásos lenni, nem tudok imádkozni, nem tudok hinni, nem tudom, hogy kell csinálni mindezeket! Csak azt tudom, hogy Te az Úr, nekem is Uram vagy!

Testvéreim, ha csak ennyit is tudunk és megvallunk, akkor már engedelmeskedtünk és hittünk, akkor már megtörtént, aminek meg kell történnie, akkor a hit már a szívünkben van, s teljes erejével érvényesül minden nyugtalansággal szemben. Adja meg Isten mindnyájunknak az ő Igéje hatalmát, hogy egész mélységében halljuk meg azt, úgy, amint szól hozzánk! Jövel, Szentlélek és világosítsd meg híveid szívét! Szabad így könyörögnünk és így nem fogunk hiába könyörögni, mert úgy szeretete Isten e világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örökélete legyen. Ámen.

Végjegyzet

Ez a prédikáció azóta német nyelven is megjelent az egyik németországi hitvalló lelkész következő szavainak kíséretében: „Ez a prédikáció

egyházunk tanítójának a németországi hitvalló gyülekezetekhez küldött testvéri köszöntése. A nyáron arra kértem Barth professzort, hogy a harc és kísértések kereszttüzeiben álló testvéreihez megerősítés, útmutatás céljából küldjön néhány sorból álló levelet. Íme, itt a levél: Isten igéjének a magyarázata.”

Ez a két újraközlés alkalmat nyújt az összehasonlításra és gazdagítja Barth magyarországi és romániai látogatásának az elérhető emlékeit. Karl Barth teológiai tanítása alapján egy gazdag homilétikai irodalom bontakozott ki. Hatása országosan terjedt, még tudatosabban születtek az Ige szerinti prédikációk. Mindez a legfontosabb gyakorlati eredménye az általa kezdeményezett, tisztító hatású⁴⁹ újreformátori irányzatnak.

IRODALOM:

1. *A bolsevizmusnak épp úgy vissza kell vonulni a hit elől, mint a fasizmusnak... Barth Károly, a bázeli egyetem tanára Oradeán.* (szerző nélkül) In: Szabadság, LXVI évf. okt. 8, 2. p.
2. BRUNNER, Emil. *A mi hitünk.* Budapest: Sylveszter kiadás, 1935.
3. *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Nagyváradon 1936. november 25-én, a Református Egyház Kulturpalotájában tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve. Az Egyházkerület hivatalos kiadványa.* Resita: Deutsch testvérek könyvnyomdája, 1937.
4. BART, Karl. *Abt. I. Predigten 1935–1952.* Zürich: 1996.
5. BEYER, Hans. *Karl Barth und der Kirchenkampf in Siebenbürgen.* In: Die Spur. Vierteljahresschrift für evangelische Lehrer in Deutschland, Nr. 3., 1963.
6. BUSCH, Eberhard: *Karl Barth's Lebenslauf.* Chr. Kaiser Verlag, 1976.
7. BÚTHI, Sándor. *Időszerű igehirdetésünk kérdései.* In: Református Szemle, 1951. május.
8. DEÁK, Ödön. *Emlémem Barth kolozsvári látogatásáról.* In: Református Szemle, 1986/4.
9. Debreceni Protestáns Lapok. 1936/10. sz.
10. *Egyház szabadsága.* (szerző nélkül) In: „Szabadság”, LXVI évf. okt. 4.
11. FERENCZ, Árpád. *Der Einfluss der Theologie Karl Barths auf die Reformierte Kirche Rumäniens.* Zürich, 2005.
12. FERENCZ, Árpád (szerk.). *Világok vándorai. Úti beszámoló Karl Barth 1936-os és 1948-as magyarországi látogatásáról. Karl Barth és Vassady Béla levelezése.* Deb-

- recen: Debreceni Református Hittudományi Egyetem Karl Barth Kutatóintézete, 2007.
13. GÁLFY, Zoltán. *Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon* In: Református Szemle, 1986/4 sz.
 14. *Igazság és Élet.* 1936.
 15. JUHÁSZ, István. *Barth hatása a romániai református egyház teológiájára.* In Református Szemle, 1966/5–6 sz.
 16. Kirschbaum von, Charlotte. *Brief über unsere Herbstreise in den Osten (Ungarn und Siebenbürgen 1936). Eingeleitet und erläutert von Árpád Ferencz.* Im Eigenverlag der Karl Barth-Gesellschaft e.V., 2000.
 17. MOLNÁR, János. *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920–1942.* Nagyvárad: Királyhágómelléki Református Egyházkerület, 1999.
 18. MOLNÁR, János. *A Nagyvárad (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989.* Nagyvárad: Királyhágómelléki Református Egyházkerület, 2001.
 19. MOLNÁR, Károly. *Dr. Barth Károly látogatása.* In: „Reformátusok Lapja”, 1936. nov. 1, 389. old.
 20. Napló. 1937. október 9. sz.
 21. Reformátusok Lapja. X./31. sz., 1936. november 1.
 22. Református Szemle, LIX. évf., Kolozsvár, 1966, szept.-dec., 5–6. sz.
 23. M. NAGY, Ottó. *Feljegyzések Barthról.* In „Református Szemle” 1986/4.
 24. TULOGDI, József. *Egy igaz ember emlékezete. Dr. Biró Mózes lelkipásztor, orvos élete és munkássága.* Kolozsvár: k. n., 2011.
 25. VASADY, Béla. *Az Ige útján sántikálva.* Debrecen: magánkiadás, 1993.
 26. Wien, Ulrich Andreas. *Briefwechsel zwischen Karl Barth und siebenbürgischen Pfarrern in den Jahren 1930–1947.* In: Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde, Nr.18., 1995.

⁴⁹ Juhász István: Barth hatása a romániai református egyház teológiájára. In Református Szemle. 1966/5-6 sz., 342–365. old.

Rákos Loránt:

A „gyászévtized” kritikuma, protestáns prédikátorok az 1674. évi pozsonyi *delegatum iudicium* előtt

Bevezetés

A protestáns egyháztörténet a kritikumban kifejtendő korszakot „gyászévtizednek” nevezi. Feketébe borult évekként jegyzőkönyvezte, mert a protestáns egyházak soha nem vesztettek el ennyi lelkészt, prédikátort, munkatársat köreikből, mint az ellenreformáció ezen ténykedései alatt. Ma már ugyanis nem titkolt tény az – sem a római katolikus, sem pedig a protestáns egyházak előtt –, hogy a protestantizmus teljes megsemmisítése volt a cél, bármiféle eszköz igénybevételével. Az pozsonyi törvényszék eljárásában így hát a jogtalanság éppúgy megállapítható, mint a teológiai igazságtalanság. A következőkben látni fogjuk, hogy a protestánsok milyen értetlenül állnak majd a felsorakoztatott vádak előtt, a bírák pedig milyen előítélettel és elfogultsággal igyekeznek vádjaikat a valóság köntösébe öltöztetni.

A római katolikus egyház és a protestáns egyházak közti eme „affér” azt jelzi, hogy 1674, időben még nagyon közel volt a reformáció pillanatához; még mindig voltak elvarratlan szállak... Sőt, ez a csaknem másfél évszázad, elég volt arra is, hogy már Magyarországon is megfelelő és „ütős” stratégiát dolgozzon ki a római katolikus egyház és hatékony ellenlépéseket tegyen a reformációs fejleményekre.

Siker volt a sikertelenségben – és fordítva – a törvényszék eljárása és ítélete, mert hosszú távon a történelem mégiscsak rehabilitálta a protestánsokat.

Ennek jelenlegi ismeretében vizsgáljuk az 1674-es protestánsok eleni per lefolyását, hogy tudományosan is szétválaszthatóvá váljon a jogság és jogtalanság egymástól.

Történeti előzmények

Az 1671–1681. évek közötti időszakról a protestáns egyháztörténelem „gyászévtizedként” emlékezik meg.

A Wesselényi-féle összeesküvés leverése után, a Pozsonyban felállított rendkívüli törvényszék nem tétlenkedett a megtorlásban. Az egész országban kiterjedt nyomozást indítottak el. Először a köznemesség ellen dühöngött a törvényszék vérszomja, majd – az ellenreformációs időszakban lévén – jó alkalom mutatkozott arra is, hogy a római katolicizmus belekeverje az ügybe az akkorra már nem csupán a teológiai harcok ellenfelet jelentő protestánsokat is. A kreált vád tartalmaként azt jelölték meg, hogy a perbe fogott lelkészek és prédikátorok rokonszenveztek az összeesküvéssel, amely a magyar állam önállóságát, a törvényeket, s benne a protestáns vallásszabadságot lett volna hívatva megvédeni. Persze mindemellett azt is el kell mondani, hogy ezek a lelkészek nem vettek részt tevékenyen az összeesküvésben; csak mellékesen említjük, hogy az összeesküvés vezetői mind katolikusak voltak... Mindent egybevetve, ésszerűnek tűnt, hogy a perbefogás szándéka nem politikai tartalmú, hanem vallási és teológiai tartalmú volt. A törvénykezés első áldozata Bónis Ferenc, előkelő köznemes és Czeglédi István, kassai prédikátor, a jezsuiták rettegett irodalmi ellenfele volt.

Főként Szelepcsényi György, érsek-prímás, törvénykezési helytartó volt az, aki juriszdkciós végcélként tűzte ki azt, hogy a protestánsokat kiirtsa. Szelepcsényi morvaországi birtokain a protestánsok egyébként jó pénzért békét élvezhettek. A harc kétségtelenül a vallásügy végeleges elintézése volt.

A rendkívüli törvényszék felállításával egy időben jelent meg Bársony György váradi címzetes püspöknek is a „Veritas toti mundo declarata” (Az egész világ számára kijelentett igazság) című könyve, amely azt hirdette egyedüli igazsággént, hogy a bécsi béke óta hozott törvények nem érvényesek (így az 1608. évi I. tc. sem), mert ezeknek a törvényeknek többen már ellent mondtak. Ennek a háttérben pedig az állt, hogy ezen törvények közt van az is, amely biztosítaná az ágostai hitvallású evangélikusoknak és a helvét hitvallású reformátusoknak Magyarországon a vallásszabadságot, akik viszont nem gyakorolhatják úgy hitüket, hogy azzal ne lennének a római katolikusok sérelmére.

Természetesen a megjelent könyvre rengeteg ellenreakció született protestáns részről, főleg az erdélyi területeken; mégis a Bársony György-féle könyv és a pozsonyi törvényszék felállítása, együttesen lett ösztökéje és kezdete a magyarországi protestánsok gyászévtizedének.

Az ítélőszék működése és a vád

A pozsonyi rendkívüli törvényszék – amint már említettük – először protestáns köznemeseket vádolt meg; majd az alkotmány felfüggesztésének évében, 1673-ban 33 protestáns prédikátort (mások szerint 35 prédikátort) idézett be, akik közül 32 evangélikus és 1 református volt. Először csak Pozsonyból és a felső-magyarországi vármegyékből (bányavárosokból) idéztek be személyeket, de ez a kör szép lassan kiszélesedett egész Magyarországra. A beidézések 1674-ben folytatódtak. A törvényszék eljárását Szelepcsényi Pohronc György, érsek-prímás elnökölte, akinek személye semmi jóra nem kínált garanciát. Gróf Nádasdy Ferenc, egykori országbíró, a következőképpen jellemezte az érseket: „Tót ember, ocsmány, fősvény, undok erkölcsű, oktalan, disznó, részeges”. A meglehetősen kemény jellemzésből azt a tényt megerősíthetjük, hogy Szelepcsényi már a tárgyalás alatt is igen sokszor részeg volt, néha már délben sem lehetett érteni a beszédét.

A perbe fogott lelkészek elleni vád felségsértés, hazaárulás és a római katolikus vallás megsértése volt. A vád alkalmas volt arra, hogy az abból következő ítélet végérvényesen megsemmisítse, ill. semlegesítse a protestáns lelkészeket, prédikátorokat. A vádlottak védekezésének és ártatlanságának hangoztatását figyelembe sem vették a bírák. Az önmagukra nézve terhelő vallomást erőszak és kínzás alkalmazásával, illetve halálbüntetés kilátásba helyezésével akarták kicsikarni tőlük. Majd azt követelték, hogy adjanak magukról térítvényt és reverzálist. Ez a térítvény három vagylagos pontból állott:

(1) „A protestáns hitvallású lelkészek, iskolaigazgatók, kántorok, tanulók, harangozók minden egyházi, úgynevezett prédikatori és minden iskolai hivatalukról önként lemondanak (soha többé sem templomban sem az iskolában többé nem tanítanak) saját aláírásukkal, s azt gyakorolni többé sem titokban sem nyilvánosan meg nem kísérlik. Életüket Magyarországon belül Ófelsége többi hűség alattvalói életmódjához alkalmazzák, s élnek békességben és zavarágás nélkül, mindezekre fejük és minden jószágaik elvesztésével kötelezik magukat.”

(2) „Magyarországon és a hozzá kapcsolt részekén kívül számkivetésbe mennek, s erről térítvényt írnak alá, hogy önként, minden

kényszerítés nélkül választották a számkivetést, s kötelezik magukat arra, hogy ezt fejük és jószágaik elvesztése terhe alatt 15 napon belül teljesítik és sem örökös tartományban, sem a birodalomban, a király ellenségénél nem keresnek oltalmat.”

(3) „Áttérnek a római katolikus vallásra.”

A bíróság leginkább ezt az utolsó pontot favorizálta.

Az első tárgyalás végeredménye végül is az lett, hogy egy prédikátor áttért, a többiek pedig vagy lemondtak állásukról, vagy pedig elköltöztek az országból.

A törvényszék első (próba)tárgyalása ezek szerint sikeresnek mondható, hiszen beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Sőt olyannyira sikeresnek tartották, hogy az 1674-es évben beidéztek az ország (33 vármegye) összes (kb. 700) protestáns lelkészét és prédikátorát a törvényszék elé, de nemcsak a királyságból, hanem a hódoltság területeiről is. Azonban a hódoltság területeiről a beidézettek nem jelentek meg, a török hatóságok nem engedték el őket, és a tiszántúli területekről sem érkeztek meg a lelkészek.

Így a március 5-i idézésre a Dunántúl és Felső-magyarország területéről érkező csaknem 400 lelkész és tanító állt a törvényszék elé. A vád ugyanaz és ugyanolyan értékű volt, mint 1673-ban bevádolt sorstársaiknál. Persze most is mellőzve mindenféle komoly bizonyítási eljárást (kivéve néhány tanú meghallgatását). A beidézettek tisztában voltak vele, hogy mi vár rájuk, és hogy mit kívánnak tőlük bíráik. Otrókócsi Fóris Ferenc, rimaszécsi lelkész, visszaemlékezésében így írja le megjelenésük okát: „Hogy pedig mi, akik az Isteni dicsőség iránt való szeretetből megvetve a halált, minden dolgainkat a minden veszedelmekben legbölcsebb kormányzóra, Istenre bíztuk alázatosan, vajon vakmerően-e, vagy helyesen cselekedtünk-e, hogy Pozsonyban, amaz ünnepélyes és általános idézésre megjelentünk s hogy vajon megjelenésünkkel használtunk-e valamit egyházainknak, avagy sokat ártottunk volna-e, ha egytől-egyig odahagyva azokat, futásban kerestünk volna menekülést, minden józan gondolkodású ember eldöntheti... Mivel itt, költött ürügy alatt, magának Istennek és Krisztusnak az ügye forgott szóban, melyet elhagyni s a bennünket levő reménységről számot nem adni a legnagyobb szégyen és gyalázat lett volna Isten iránt. Mivel a lelkészek tömeges megjelenését az egyházakat esetleg fenyegető nagyobb vesze-

delem követelte, hogy ellenségeinknek legyen egy darab ideig kikkel megbirkózni, mert ha mindnyájan elmenekülünk, vagy elbujdosunk, ellenségeinknek még valószínűbb ürügye lett volna arra, hogy a pásztorok megszökése miatt magukra maradt egyházakba pópapokat állítsanak... Mivel ha mindnyájan elmenekülünk, mi magunk szolgáltattuk volna a legfőbb okot ellenségeinknek arra, hogy az egész világ elé úgy állítsák oda Magyarország református lelkészeit, mint lázadókat, azzal az egyszerű megokolással, hogy egy sem merészelt megjeleni, jóllehet ártatlanok voltunk a lázadásnak minden reánk fogott vádjában. Ezekhez járultak még az egyházaknak, bölcs államférfiaknak tanácsai és kérései, amelyekkel bennünket a megjelenésre ösztönöztek. Meg akartuk mutatni a felső hatóságok iránt való engedelmisségünket... Mivel úgy a mostani, mint a magyar nemzet későbbi nemzedéke (ha ugyan Isten megtartja e nemzetet) méltón tarthatott volna bennünket a haza árulóinak és pestiseinek.”

Március 5-én este a reformátusok összegyűltek, hogy vezérszónokot válasszanak, aki a vádakra majd kellően válaszol. A választás egyhangúlag Sellyei M. Mihályra, a dunántúli egyházkerület püspökére esett. Őt az evangélikusok is elfogadták szószólójuknak.

Másnap reggel kezdődött meg a per a tanácssteremben, a Iudicium delegatum extraordinarium Posoniense. A bíróság – Szelepcsényin kívül még – a következő személyekből tevődött össze: Széchenyi György, a bécsi és kalocsai egyházak érseke és a győri püspökség adminisztrátora; Erdődi Pálffy Tamás, nyitrai püspök, udvari magyar kancellár; Kollonich Lipót gróf, bécsújhelyi püspök, a Jeruzsálemi Szent János rend lovagja, a Magyar Kamara elnöke (később bíbornok lesz); Sennyei István, veszprémi püspök; Gubasóczi István pécsi püspök és esztergomi vikárius; Balogh István, nagyszombati kanonok, Forgách Ádám gróf, Ghymes örökös grófja, országbíró és tárnokmester; Eszterházi Pál gróf, Fraknó örökös grófja, királyi főudvarmester és bányavidéki főkapitány, valamint kúriai ítélmester, Erdődi Pálffy Miklós gróf, Pozsony vármegye örökös főispánja, királyi főtanácsos és koronaőr; Nagykárolyi Károlyi László, Szatmár vármegye főispánja; Majthényi János személynök; Orbán Pál országbírói ítélmester; Morótz István, pozsonyi alispán és alországbíró; Tersztyánszky György, személynöki ítélmester; Széchy István, koronaőr és királyi táblai ülnök; Kerekes Menyhért, mosoni alispán és királyi

táblai ülnök; Vályi Mihály, az esztergomi káptalan jegyzője; Pálffy János Antal gróf, királyi táblai ülnök; Erdődy György gróf, királyi táblai ülnök; Török György, királyi táblai ülnök; Sente Bálint, alhelytartó; Lapsánszky János, a királyi tábla titkára; Mednyánszky János, helytartói ítélmester; valamint Pesti András, országbírói ítélmester. A felperest képviselő ügyész Majláth Miklós és a királyi jogügyek igazgatója Horváth György volt.

Majláth István felolvasta a vádiratot, mely szerint a beidézetek:

„1. Túllépték szolgálatuk megszabott kereteit (csalárd utat választottak, félrevetették Isten és ember félelmét, lenézték a törvények komolyságát és a fensőbbség tekintélyét, eltértek hivatásuk és kötelességük vezérfonalától).

2. Istenkáromlást tettek a katolikusok ellen, és ezzel királyuk, a katolikus rend, a szentek és legfőképp Szűz Mária ellen vétettek. (Vagyis: levetkőzve minden emberi és isteni félelmet, a léleknek nem tudni mely vakmerőségétől indítatva az egész ország római katolikus rendjét és magát az apostoli királyt is bálványimádónak neveztek, hitszegőnek, pogánynak, töröknél hitványabbnak és pópap kutyának, a boldogságos Szűz Máriát, a meghalt szenteket, ezeknek és a megfeszített Krisztusnak képeit a néphez intézett beszédekben szidalmazták, hogy egyes papok kiverték a plébánosok kezéből a szentelt ostyát.)

3. Fellázdak a katolikus állam, a Magyar Királyság köznyugalma, a római katolikus hit ellen, lázadást szítottak az állam és Őfelsége a király ellen. (A lázadásra két levelet is bemutattak, mind a kettőt, szerintük, Wittnyédi István írta, az egyik rejtjeles változatban íródott. Címzettjeik Bethlen Miklós, az erdélyi kancellár fia, udvarhelyszéki főkapitány majd erdélyi fejedelmi tanácsos és Keczer Ambrus voltak. Az elsőt Eperjesen írták 1669. május 10-én, a másodikat pedig 1669. december 30-án. Bethlen Miklós saját maga is cáfolta a levelek valódiságát. A vádak között szerepelt az is, hogy részt vettek a miavai, turolukai és szenici zendülésekben.)

4. Gyűléseket tartottak, felkelőkkel leveleztek, lázítottak, s mindezek mögött „országvesztő törökösségük” állt. (A vád állítása szerint egy helyen 500 protestáns lelkész gyűlt össze s meg akarták támadni Bécsset, Pápán a gyerekek, ifjak, tanulók zászlókkal és dobszóval

vonultak ki a mezőre, így örültek a lázadók megérkezésének, hogy egyes prédikátorok 5 000 tallérral segítették a törököket, hogy leveztek a török „Vezírrel”, pasákkal és bégekkel, magukat pedig Mohamed vallására ajánlották, Gyórt, Lévát, Veszprémet, Füleket át akarták adni a töröknek.)

5. Ellenszegültek a perbe hívó idézésnek és az idézést kézbesítő hivatalnokokat török börtönökbe vetették. (Példákat hoztak fel Hont és Nógrád vármegyéből.)

6. Katolikus papokat gyilkoltak meg (szám szerint kilencet, köztük a bolyki pátert), templomaikat megszentegtelenítették és kirabolták, gyülekezetük szószékéről tiltott, a katolikus vallást becsmérlő könyveket terjesztettek, gúnyiratokat nyomtattak, hamisan tájékoztatták a külországi fejedelmeket.”

A vádirat felolvasása után a királyi ügyész azt javasolta, hogy büntessék meg a bevádolt prédikátorokat, mert azok a kifejtett vádpontokban bűnösök, s az ország szentesített törvényei szerint halált érdemelnek. Ezért kéri a törvényszéket, hogy „az ostya megtiprásáért vágják le kezüket-lábukat, a szentek és képek megsértéséért égessék meg őket elevenen, a felség- és hazaárulásért pedig veszítsék el fejüket és minden vagyonukat.”

A vádakra a protestánsok vezérszónoka, Sellyei István válaszolt, és határozottan visszautasította azokat, s kérte a vádlókat, hogy igazukat bizonyítsák tanúkkal, mert azok nélkül semmit sem érnek. A törvényszék a perbefogottak számára hivatalból és formálisan védőket rendelt ki; ezek voltak: Szedei Nagy Ferenc, Heuszler Ferdinánd Menyhért és Kárándi Szalontai István. Azért formálisan, mert azokat a jogászokat (Katzer Sámuel és Csizmadia Ádám), akiket a vádlottak szerettek volna, elutasították. Bár a kirendelt védők is derekasan helytálltak a protestánsok ügyében. Arra hivatkoztak, hogy a vádak csak általánosítások, ezért kérték, hogy az egyes személyekre bizonyítsák a vádpontokat, méghozzá hiteles tanúkkal, mert a „Ius Tripartitum” szerint halott emberre hivatkozni nem lehet, annak érveit nyilvános törvényszék nem fogadhatja el, ugyanis csak szem- és fültanú vallomása érvényes. Szelepcsényi és Majláth viszont csak azt hajtogatták, hogy a per nem egyesek ellen folyik, hanem a protestáns egyházi férfiak lázadó közössége ellen, így nem szükséges nevekkal bizonyítani.

A törvényszék elfogult hozzáállásáról Kocsi Gergő Bálint vallomása árulja el azt, hogy a vád felolvasása előtt a bíráknál lévő katalógusban csak hat vagy hét protestáns lelkész neve szerepelt, a többi megidézett-ről annyit sem tudtak, hogy él-e, vagy hal-e. A megérkező protestánsok saját maguk diktálták be nevüket a katalógusba, és lassan így duzzadt fel a lista csaknem 700 névre. Ez a folyamat oly sokáig elhúzódott, hogy az ügyész csak az ítélet kihirdetése előtt három nappal, április 1-jén tudta felolvasni a teljes névsort. Sőt, a kb. egy hónapig tartó per folyamán előfordult az is, hogy Szelepcsényi bekérte a védőket és (egy tollvonással) cenzúrázta a védőbeszédeiket.

A vádak bizonyítására a királyi ügyész 179 tanút idézett meg, akik közül sokan meg se jelentek, tanúvallomásaikat írásban küldték el. A tanúk között sok szedett-vetett ember jelent meg: volt, aki oly zavarban volt, hogy a nevét sem tudta megmondani; volt, aki csak motyogott; voltak részegeskedők, bűnözők, hétporbás gazemberek, szóval bőven idéztek meg a csőcselék közül is tanúkat, akikről leritt, hogy morzsákért bármit képesek mondani. Azonban a védők kérésére a tanúk egyetlen bevádolt protestánst se tudtak megnevezni, aki sérelmet okozott volna nekik; csak általánosságban beszéltek. Sőt, a védők azt is bebizonyították a bíráknak, hogy a Wesselényi-féle lázadást nem is a protestánsok robbantották ki, hanem a „pápsták”, mert az egész pártütésnek az egykori érsek, Lippay György volt a vezéralakja.

A per lefolyása alatt a vádlottak nem voltak őrizetbe véve, esténként szabadon visszatérhettek szálláshelyeikre, járhattak-kelhettek Pozsony utcáin, sőt még haza is mehettek volna. De a protestánsok Pozsonyban maradtak, nem akartak megfutamodni, mert meg voltak győződve ártatlanságukról; ezen kívül pedig bíztak királyukban. (Bár ezzel kapcsolatosan Kollonich még márciusban a következőket nyilatkozta: „Ti erősen bíztok a ti királyotokban, de az ő gratiája soha nem fog nektek használni, mert adjon rólatok tízszer kegyelmes parancsolatot, azt én százszor megváltoztatom.”). A protestánsokat esténként is kísértették győzködéseikkel a törvényszéki tagok: „Ha el akarjátok kerülni a halált, alázátok meg magatokat, valljátok meg vétkeiteket, és kérjetez kegyelmet, írjatok alá valamelyik térítvénynek...” Ennek a nyomásnak többen engedtek is.

A monstre per néhány hét alatt véget ért. Április 4-re valamennyi bevádoltat összehívták. Szelepcsényi primás még megpróbált a lel-

kükre hatni; Kollonich még azt is megígérte, hogy aki aláírja valamelyik reverzálist, a büntetés elengedése mellett még 50 forintot is kap. Ezután következett az ítélethirdetés, és a bíróság bűnösnek találta a papokat felségsértésben és a folyamatosan tanúsított hűtlenségben (a lázadásban való részvételt törölték), ezért mindnyájukat halálra és teljes vagyonekzárásra ítélték. Az elítéltek némán hallgatták a szavakat, mire a csendből Széchenyi György rájuk förmedt: „Gazemberek, még csak meg sem köszönitek az ítéletet!” Erre Sellyei István válaszolt az utolsó szó jogán: „Ártatlanok voltunk s vagyunk, ezért akármilyen döntést is hoztatok, ha meg kell halnunk, igazságunkért szenvedünk halált.”

Április 7-én a többi bevádoltat: iskolaigazgatókat, harangozókat stb. is egybehívták, s felettük is kimondták a halálos ítéletet.

Az ítélet és végrehajtás

Az ítélet kihirdetése után nem történtek letartóztatások, mivel a bírák úgy gondolták, hogy a rettenetes ítélet hallatán a protestánsok majd megrettennek, és maguktól fognak kegyelemért könyörögni. Továbbra is folytatták az éjszakai zaklatásokat a reverzálisokkal körükben. Eközben a protestánsok királyhoz írt levelére válaszolva, Lipót a halálbüntetést számkivetésre enyhítette.

Kollonich – látva, hogy semmilyen számukra kedvező eredmény nem született – erősebb eszközökhöz folyamodott, és erőszakkal próbálkozott. A térítvényt megvető több protestánst megveretett, megtapostott, vasba veretett és bebörtönöztetett. A riadalomban 235 evangélikus alá is írta valamelyik térítvényt – ezek mind meg is kapták a kegyelmet –, azonban a reformátusok hajthatatlanok voltak.

1674. május 29-én kezdték száműzni az elítélt református és evangélikus prédikátorokat, tanítókat, harangozókat az ország hat különböző börtönébe. 89-en maradtak olyanok, akik rendíthetetlenek voltak, őrük várta ez a sors, amiben folyamatos gyötrelmek árán akarták belőlük kicsikarni az áttérési nyilatkozatot, azt bizonygatva, hogy egyetlen bűnük van: a vallásuk, illetve a felekezeti hovatartozásuk.

Az eljárás egészéből levonva azon személyeket, akik már az ítélet kimondása után engedtek a nyomásnak, azt kell mondanunk, hogy a ma-

radék kb. 89 lelkész fölött kimondott ítélet végrehajtása leminősítette még az akkori kezdetleges emberi jogokat is.

Hárman behaltak a várfogságba, tizennyolcan katolikusokká lettek, egy lemondott állásáról, egy pedig szökéssel menekült meg.

Negyvenegy protestáns lelkész volt, aki még mindezek után is állotta a nyomást. Velük kapcsolatosan gróf Kollonich Lipót tervét váltották valóra azzal, hogy ezt a 41 lelkészt eladták gályarabnak. Ez a büntetésmód addig a magyar jogban ismeretlen volt; amúgy is csak a gyilkosságért halára ítélt rabokra és török hadifoglyokra alkalmazták ezt a büntetést, de a protestáns lelkészeket is halálraítéltekként számolták. A nápolyi gályarab-vásárra – az erőltetett hajtás (1675 március-július) után – a 41 lelkész közül már csak 30-an érkeztek meg. Fejenként 50 aranyért adták el őket. Láni György korponai, Simonides János breznóbányai evangélikus tanítónak és Masnicius Tóbiás illavai evangélikus lelkésznek sikerült elmenekülniük, még mielőtt Nápolyba értek volna.

Miskolci Mihály füleki, Huszti Mihály sajókeszi, Kóródi János csöglei, Szécsi János sági református lelkészek, Gócs Mihály kálnai, Ilyés Gergely malomsoki, Mazari Dániel tamási és Tritkovics János lestei evangélikus lelkészek, még a gályákra jutás előtt meghaltak.

1675 májusában valóban a gályákra láncolták Sellyei István pápai püspök-lelkészt, Kocsi Csörgő Bálint pápai professzort, Harsányi István rimaszombati, Czeglédi Péter lévai, Bátorkeszi István veszprémi, Sajószentpéteri Márton hetényi, Alistáli György szőnyi, Füleki István naprágyi, Kálnai Péter putnoki, Karaszna Mihály keleméri, Komáromi Sülye István ácsi, Köpeczi Balázs szkárosi, Körmendi György barsi, Otrokócsi Főris Ferenc rimaszécsi, Szalóczi Mihály zubogyi, Szilvási István császári, Szodói Balogh András sárói, Szomódi János szendi, Ujvári János mezőörsi, Jablonczay János bélyei református lelkészeket és Simonyi Péter simonyi református tanítót, Borhidai Miklós szentandrás, Bugány Miklós sajógömöri, Leporini Miklós poltári, Nikléczi Boldizsár alsósztrégovai, Nikléczi Sámuel újbányai, Turóczi Végh András füleki, Zsedényi István gördicsei evangélikus lelkészeket, Paulovics Mihály turócszentmártoni és Steller Tamás besztercebányai evangélikus tanítókat.

Háromnegyed év után – többek között diplomáciai közbenjárásra – az erősen meggyötört, szakállas lelkészeket, zsoltár énekük halla-

tára, 1676. február 11-én Michiel de Ruyter, holland református tengernagy szabadította meg. Ekkorra már csak 24-en voltak életben, és az admirálisnak még 2 prédikátort sikerült kiszabadítania a nápolyi börtönből. Lassacskán a többi börtönben senyvedő lelkészt is szabadon bocsátotta Lipót császárkirály, de a hazájukba való visszatérést még hosszú ideig nem engedte meg nekik. Svájc, Hollandia és Anglia fogadta be őket.

A protestáns gályarabok története valóban beárnyékolja mind az egyháztörténet, mind pedig a jogtörténet ezen időszakát és a gyászévtized különös tartalma jól érzékelteti még az eltitkolt igazságot is. Hangozzanak most végszóként De Ruyter admirális azon szavai, amiket a gályarabok megtalálása pillanatában mondott: „Sok győzelmet vívtam életemben minden rendű ellenségeim felett, de ez az én legfényesebb diadalom, mellyel Krisztusnak ártatlan szolgálait az elviselhetetlen terhek alól kiszabadítottam.”

Befejezés

A protestáns egyháztörténet ezen szakaszában, az ún. „gyászévtizedben” bekövetkezett az, amire senki sem számított. Ez a tíz év beváltotta azokat a félelmeket, amiknek sosem lett volna szabad megtörténniük. Az egyházak közti viszony bibliai megalapozásának örökös biztosítékként kellett volna szolgálnia ahhoz, hogy a testvér testvér maradjon. Azonban a „gyászévtized” eseménysorozata csak azt bizonyítja, hogy sem egyháztörténetileg, sem pedig jogtörténetileg nem mondhatja az ember azt, hogy sikerült volna ezt a biztosítékot szem előtt tartani. Sőt meglehetősen maradandó sérelmet okoztak ezek az egyházak egymás lelkületében olyannyira, hogy még az ökumené jegyében is nehézkesen közelednek egymáshoz, még a XXI. században is.

Az biztos, hogy valaki valahol hibázott, hogy egy „efféle eset” megtörténhetett. Kétségtelen az is, hogy a protestánsok 1674-es ügye nemcsak egy jogeset, nemcsak jogilag vizsgálendő, hanem igazsága teológiai alapvetéseket is megkíván, hiszen itt Isten és a király nevében hozott ítéletekről van szó. S valljuk meg, e hivatkozási szempontból nehéz összeegyeztetni a teológiai igazságokat a koncepciós ítéletekkel, és a korabeli tételezett törvényeket a mégis csak törvényellenes jogkövetkezmények-

kel. Márpedig a pozsonyi *delegatum iudicium* valami hasonló szituációt hozott létre a történelemben.

Ennyi idő elteltével csak a konzekvenciákat vonhatjuk le, miszerint egyetlen közös hitvallás alapján álló egyház sem engedheti azt meg még egyszer magának, hogy az evangélium szellemiségében, a jog eszközeit kihasználva – mintegy legitimációt nyújtva eljárásának – gyűlölséget tápláljon a másik iránt, az élet Igéjének hirdetése helyett.

Úgy gondolom, hogy az egyháztörténet kellő minőségű precedenst nyújtott ahhoz, hogy az egyházak ezt szüntelenül szem előtt tartsák. Talán az emberi emlékezés ebből a szémszögből nem fogja elfeledni a protestánsok szenvedését, ami mementóként fog állni az idők folyamán.

IRODALOM:

- BÍRÓ, Sándor – BUCSAY, Mihály – TÓTH, Endre – VARGA, Zoltán. *A Magyar Református Egyház Története*. Sárospatak: Sárospataki Református Kollégium Teológiai Akadémia, 1995. ISBN 963046095
- KOVÁCS, Gyula. *Gömöri protestáns gályarabok. 10.* In: Gömörország, V. évfolyam 4. szám 2004. tél.
- KOVÁCS, Gyula. *Gömöri protestáns gályarabok. 11.* In: Gömörország, VI. évfolyam 1. szám 2005. tavasz.
- RÉVÉSZ, Imre. *Egyháztörténelem*. Budapest: Kálvin János Kiadó, 1995. ISBN 9638392118
- S. VARGA, Katalin. *Vitetnek ítélőszékre...* Pozsony. Kalligram Kiadó, 2002. ISBN: 8071494321

Duray Miklós: Európát ma nem elrabolják...

*Előadás a Százak Tanácsának műhely-konferenciáján
Elhangzott: Budapesten; 2013. szeptember 27-én*

Európa mitológiai gyökerei

A görög mitológia egyik csodálatos története az állítólag szépségesen szép Európé elrablása. Agénór lánya a beléje szerető, a fehér bika képében őt elrabló és Krétára elhurcoló Zeusztól, akitől három gyermeke is származott, végkielégítésként három ajándékot kapott: egy mindig célba találó eszközt (dárdát) személyes önvédelmére vagy másra, egy társat (kutya) a zsákmányszerzésre és egy rajta kívül álló erőt (bronzszobrot) a védelemre.

Amennyiben Európé leszármazottai vagyunk, számot kellene adnunk arról, hogyan sáfarkódtunk Zeusz ajándékaival, hiszen mi vagyunk az örökösök. Megvédtük-e, azaz folyamatossá tettük-e a „szépség” szellemiségét, vagy másra is használtuk az önvédelmi dárdát? A zsákmányszerző kutya életünk megtartására kellett-e vagy buja gazdagodásra? Hogyan viszonyulunk ahhoz az eszméhez, ami az ó-görögöktől a kereszténységen át a máig átíveli az Európa-eszmét?

A 20. században többször idéztük vissza – néha felszínesen sopánkodva – ennek a történetnek a jelképes üzenetét, Európa elrablását. Elrabolták a mi Európánkat, értékeinket, eszménket és szellemiségünket – mondtuk az első világháborút lezáró békekonstrukció, a fasizmus, a náciizmus a kommunizmus kapcsán. Erre kényszeredetten, elsősorban mi magyarok azt válaszoltuk: hazánk Európa. Mi úgy értelmeztük: ezt is elrabolták, nem csak a szűkebb pátriát.

Nem érdemes belebonyolódni a szövevényekbe. Azt azonban hozzávetőlegesen tudjuk, mikor született az Európa-eszme és mikor fogalmazódott meg a vele szemben álló szemlélet, mióta folyik az Európa-eszme elrablása, ami azóta is tart, hogy elkezdődött – szerencsére még nem teljesült be.

A mitológiai történet ma már csak a jelképesége miatt érdekes, mert nem arról szól, ami ma történik Európában és a világunknak abban

a részében, ahová Európa sugározta ki közvetlen hatását. Arról azonban szólni annyira csábító volt a királylány, hogy még Zeusz sem tudott neki ellenállni. Ez a megállapítás a mai Európának egy korábbi, talán reneszánsz-kori képére érvényes még, de egyes érdekek számára ma is. El kell orozni Európát a felépítőket, azok utódait és azoknak az utódait elől, mert még mai, rogyant állapotában is használható valamire. Ha másra nem: paravánnak.

Európa kulturális gyökerei

A mai Európát sokan úgy jellemzik, hogy ez a zsidó-keresztény kultúrkör megvalósulása, noha sokkal inkább a görög-római-keresztény hagyományok megtestestítője (kellene, hogy legyen). Hiszen Róma a görög értékek nélkül soha sem lett volna naggyá és Európa a görög-latin alapokon kibontakozott kereszténység nélkül soha sem vált volna fogalommal.

A zsidó hagyományok oly szempontból fontosak, hogy a kereszténység ezekkel szemben, vagy ezektől elhatárolódva fogalmazta meg magát, elsősorban a megbocsátás és a szeretet eszméjével, a gyűlöletnek és a felelősség átruházásának elutasításával, valamint a pénz világaról a lelki életnek illetve a szellemi értékeknek a leválasztásával. Ettől újszövetség az, amit krisztusi eredetűnek tartunk. Ez nem hitbéli, hanem értékrendi kérdés. Ez azt jelenti, hogy egy zsidó is lehet értékrendileg keresztény és egy keresztény is lehet ószövetségi értékrendet valló ember. Lehet, hogy van ebben sorsszerűség, de semmiképp sem előítéletesség.

Ezt igazolja az Új Szövetségben, Máté evangéliuma 21. fejezetének 12. és 13. versében leírt történet. Ez egy olyan történelmi, mondhatni, máig hatással bíró esemény volt, ami világtörténelmi jelentőséget nyert. Máté evangélista arról számol be, hogy Jézus kikergette az árusokat, a vásárosokat, az alkuszokat, a pénzváltókat a Templomból. Azokat zavarta ki az eszme házából, akik a „latrok barlangjává” tették a szent helyet. Hiába találunk visszautalást az Ó Szövetségben Ésaías és Jeremiás könyvében a megtisztulásra tett kísérletekre, egyik sem hasonlít Jézus határozott cselekedetéhez. Valószínűleg ekkor, ott a jeruzsálemi Templomban dőlt el a názáreti sorsa, mert ezzel a tetteivel lépte át a tűréshatárt. Szétrúgta azt a pusmogással összekutyult zagyvaságot, ami addig természetes volt. Tetteivel kiverte a biztosítékot a főpap az írástudók és a vének körében,

akik a messiást a saját világi hatalmuk (pénz, kereskedelem, gazdasági befolyás) megteremtőjeként képelték el. Valamivel később hiába mondta Jézus, hogy „Adjátok meg azért, ami a császáré a császárnak: és ami az Istené az Istennek.” (Máté 22., 21.) Ez csak annyira volt használható, hogy Pilátus moshassa a kezét.

Mindebből azonban ne vonjunk le egyházhoz, valláshoz vagy valamely közösséghez való tartozásra vonatkozó summás ítéleteket. Ez szemléleti és értékrendi kérdés.

Európa-eszme

Tulajdonképpen az említett evangéliumi történet a beléptető abba a szellemi térbe, amit ma Európa-eszmének nevezünk, egyben magyarázata a Ma válságokkal teli korszakának is. Ez az értelmezési kapuja a 20. és a 21. évszázad válságvonulatának, ami Európán és az Európából kiterjedő világon ismétlődően végigvonul, ami nem csak gazdasági és pénzügyi válságjelenségekben nyilvánul meg, hanem értékrendi, erkölcsi, társadalmi válságként is jelentkezik. Amit 1929-ben gazdasági világválságként értelmeztünk, noha termelési, piaci, pénzügyi és erkölcsi válságot jelentett, hiszen hogyan lehet másként értelmezni a kenyérgabonának az Óceán amerikai partjánál megtörtént tengerbe öntését – ahelyett, hogy a fölösleget szétosztottuk volna a rászorulóknak között. Amely jelenséget a 21. század első évtizedében Európa válságának is kezdtünk nevezni. Nem véletlen, hogy Angela Merkel második kancellárságának idején kijelentette: vége a multikulturalizmusnak Németországban – feltehetően, nem az ott élő muzulmánokra gondolt (hiszen őket egy életstílus vonzotta oda), hanem arra az amerikai társadalom típusra célzott, amelyben szemrebbetés nélkül felcserélhető a keresztény érték, vagy bármilyen hagyományos érték a pénzügyi értékrendjével.

Európa válsága

Európa válságának azonban ez csak értelmezési háttere.

A válság nem 1890-ben az osztrák-magyar dualizmus válságával, sem 1933-ban Hitler kancellárságával, sem 1945-ben, ahogyan Churchill fultoni beszéde alapján érthetnénk, de nem is 1967-ben a nagy közel-

keleti háborús bonyodalommal, még kevésbé 2001. szeptember 11-ével a New York-i kereskedelmi központ iker épülete ellen intézett repülőgép merénnyellett és nem is 2008-ban a Lehmann Brothers Holding bedőlésével kezdődött. Mindekkor csak rájöttünk, hogy válság van.

Az első világháborút lezáró Versailles-i békeokmány és annak hatalmi-politikai háttere azonban jelentősen hozzájárult a megismétlődő válságok elmélyüléséhez.

Ma már egyre inkább érezhető, hogy Európa válsága korábban kezdődött. Vélhetően az abszolutizmussal vette kezdetét.

Gondoljuk végig. Az abszolutizmust megelőzte a hitújítás, azt pedig a reneszánsz. A reneszánsz az újjászületést jelentette, a hitújítás pedig a latin rítusú kereszténységre ragadt formalitások és hazugságok levetkőztetését. De a folyamat érintett még egy fontos kérdést, aminek a hatása jövőbe mutató volt: mindenki anyanyelvén dicsérhesse az Urat.

A sokak számára érthetetlen (noha nem céltalan) latin nyelvű univerzalitást Husz János alakította át mindenki számára az anyanyelvén érthető és elérhető istendicséretté. Őt ebben a többiek csak követték. Ezzel, és nem a kálvini vagy lutheri indíttatású ideológiai vagy vallásfilozófiai okokkal magyarázható, hogy a korabeli Magyarországnak mintegy 80 % „újhitű” lett. Ez a váltás azonban sokkal gyorsabban zajlott, mint néhány száz évvel korábban a kereszténység fölvétele. Főleg erószakmentesen.

Mit változtatott meg a „hitújítás”?

Európa „születése” – alapértékek

Létezik több mint ezeröttszáz éve egy olyan nagytársadalmi szivattyú, ami kelet felől nyugati irányba mozgatja az embereket. Kezdetben ezek seregek és népek voltak, ma egyének, de tömegesen. Ezt nem lehet semmilyen fondorlat számlájára írni. Ezerkétszáz évvel ezelőtt azonban a népek kelet-nyugati irányú vándorlási hajlama megcsappant és kezdett kialakulni egy etnikai és állami/hatalmi szerkezet Európában, amiről látható volt, hogy állandó lesz. Az akkori Európa legerősebb hatalmát a hivatalosan 962-ben létrejött Német-római Birodalom jelentette. Ezért indult innen, I. Ottó kezdeményezésére az európai politika megfogalmazásának első kísérlete. Quedlinburgban 973 húsvétján ült össze az első európai csúcserkeztet, aminek nyilvánvaló célja az volt, hogy ki-

szorítsa Bizánc befolyását az európai területről (noha Bizánc és a befolyása alatt lévő bolgárok követe is részt vett a tanácskozáson). További célja volt, hogy egységes európai egyházi közigazgatást vezessen be (más akkor még nem volt). Valamint legyen egy egységes nyelvi érintkezési csatorna: a latin nyelv. Számunkra fontos, hogy a magyarok is (Taksony fejedelem szándéka és Géza fejedelem indítéka szerint) részt vettek az első európai csúcson. Az értekezlet üzenete ma is értékelhető és viszonyítható: legyen egy, a latin rítusú kereszténység szellemében egységes, vagy inkább egyetemes Európa. Az 1140 évvel ezelőtti Európában ez lett a közös eszme.

Az alapértékek megrendülése

A reneszánsz a polgárosodással, majd a hitújítás a nyelviséggel két quedlinburgi értéket rendített meg. Az egyik a merev hatalmi szerkezet volt, ugyanis a főnemesség, köznemesség és a papság mellett világra segítette a negyedik rendet, a polgárságot. A másik a nemzeti népiséget maga alá teperő latin egyetemesség volt, mert az istentiszteletek korábbi latin nyelvével felváltó nemzeti nyelv ezt a nyelvi egyetemességet kérdőjelezte meg.

Az akkori kor merevségéről vall, hogy ezt a változást nem tudta kezelni.

Az abszolutizmus (a reneszánsz és a hitújítás közvetett hatására) ezzel szemben fogalmazódott meg, ami a másság üldözését, másrészt a vertikálisan leképződő hatalom védelmét, a központi hatalom megerősítését, mai szóval élve a diktatúra bevezetését jelentette (itt indult növekedésnek a mai nemzetállam fogalom csírája is). Ne felejtjük el: ebben az időben francia területen felekezeti alapon a hugenották ezreit mészárolták le, faji alapon pedig a cigányok tízezreit.

Magyarország 1541-ben elvesztette állami függetlenségét, a Habsburg-ház hatalmi függvényévé vált, ami ugyan nem a korai abszolutizmus következménye volt, de annak a malmára hajtotta a vizet, ami a magyar Szent Koronának a Habsburg családra való átszállása után következett, és ez ugyancsak a másság elsöprésének jegyében zajlott. Térségünknek első ismert fasiszta ideológusa Kollonich Lipót volt, aki 1670-ben kijelentette, hogy Magyarországot koldussá, katolikussá és németté teszi.

Ez a szemlélet az addigi Európában, de a Kárpát-medencében biztosan – főleg Magyarországon – ismeretlen volt. Jusson eszünkbe. Az Árpád-háziak idején, Magyarországon a szászok, a kunok, a jászok autonómiával rendelkeztek, a palócok azért maradhattak meg a mai napig, mert senki sem akarta megszüntetni másságukat, a székely székek ugyancsak kiváltságok alapján léteztek, aminek ma is tudatformáló a hatása és Európa első vallási türelmi rendelete történelmi magyar területen, Erdélyben látott napvilágot 1568-ban.

Az abszolutizmus, visszautalva Kollonich szavaira, a hatalmi, ideológia és faji kizárólagosságot jelentette. Mondhatnánk: példát fogalmazott meg a huszadik és a huszonegyedik században duhajkodó kóros elméknek és a piaci pultok alatt a kofák szoknyája mögött rejtőzködő alattomos gazembereknek, például egy Szamuelynek, Hitlernek, Beneš Edvárdnak és a hozzá hasonlóknak.

A 17. századi Nyugat-Európa korai fasizmusának egy másik, szűkebb keresztmetszetű ideológusa Montecuccoli tábornok volt, aki a háborúk, az abszolutizmus idején lefolytatott, vallásháborúnak álcázott intervenciók, imperialisztikus hódítások alapelveként fogalmazta meg egyetlen eszmeiségét: pénz, pénz, pénz.

Tiszta sor: minden erőszakos hatalom pénzügyileg rászorulttá válik, mert a háború mindig többbe kerül, mint a béke. A háború a fegyvert gyártókat, a hadtáp beszállítóit és a hitelezőket erősíti, az államhatalmat pedig függővé teszi. A doberdói fennsíkon és az Isonzónál a magyar (osztrák-magyar) katonák, ha még tehetnék, tanúsíthatnák, hogy fűrészpórral töltött kézigránátokat kaptak a kezükbe. Nem a szemben álló olaszok fortélyának okán, hanem az otthoni beszállítók, kereskedők révén, akiknek ugyancsak voltak beszállítóik. Ez így működött már a 18. században is – a hadtápot ellátó kereskedők a legrosszabb minőségű portekájukat adták el a hadseregnek. Előtte kivásárolták a családjuk férfi tagjainak hadra fogását a kincstártól.

Ma már ettől sokkal átgondoltabb eszközök is szolgálnak a függőségi rendszerek kialakítására. Például a módszeres bevetés és elbutítás a sajtó, a televízió, a reklámok, divatcégek, a multinacionális vállalatok kínálatának segítségével.

A rendszer lényege változatlan: a központtól, a hálózattól, az ebben működő pénzügyintézetektől, és a hitelt nyújtó banktól, vagy a farok végén

himbálózó bojtól, a kereskedőtől függ az állam, a gazdaság, a piac, az ember. Noha a piacgazdaság elmélete szerint ennek fordítva kellene működni, mert állítólag a kereslet befolyásolja a kínálatot, a vásárló határozza meg a keresletet. Akárcsak a demokráciában, a választópolgár dönti el, ki legyen kormányon. Számtalan tapasztalat igazolja azonban, hogy sem a „piac” gazdaság, sem a „demo(sz)” krácia nem alulról felfelé működik, hanem fordítva.

A demokrácia értékrendje szerint az államnak az embert, a polgárt kellene szolgálnia, mert az ő akaratából jött létre. A piacgazdaság elmélete szerint is a vevő az első számú szereplője a láncolatnak, mert nélküle nincs kereslet. Abban a rendszerben, amit korábban kapitalizmusnak nevezünk, átmenetileg kommunizmusnak, egy időben piacgazdaságnak, ma globális mit tudom minek, azonban az állam szerepe azért másodlagos, mert az ember is másodlagos, tehát a vevő is csak eszköz. Az állam-ellenesség ebben a szemléleti rendszerben valójában ember-ellenesség, mert az államot, mint szervezeti rendszert az ember alkotja.

Az üzletközpontú rendszerekben a központ, a hálózat dönti el, hogy hová irányítsák az ember figyelmét. Például mit vásároljon, vagy a pénzintézet által nyújtott hitel szerint merre és hová lépjen. A központ döntése szerint a pénzintézet dönti el a társadalmi szokások módosulásának irányát is, mert megszabja a pénz áramlását. Azt is meghatározza, mennyi gyerek szülessen egy családban, mert tőle függ, hogy mennyi gyereket képes felnevelni a szülő. És tőle függjön a nyugdíj is, mert ő határozza meg a nyugdíj-járulékot. Ezért kell felemelni a nyugdíj korhatárt. A kötelező magán nyugdíjbiztosítási rendszer, amit a nyugdíjbiztosítás második pillérének is neveztek a „Nemzetközi” Pénzügyi (Monetary) ismertebb nevén Valutaalap nyomására jött létre. Aminek a lényege: minél több pénzt kihúzni az egyének és az állam zsebéből. Következémszerűen az a jó, ha korán meghalnak az emberek – ebből tejel a központ. Mindebben azonban az a legjobb, ha nincs az embereknek jövőképe, de van identitászavara, mert akkor mindkettőt kívülről lehet irányítani.

Ebben a rendszerben zavaró körülmény az ember által létrehozott és működtetett állam, mert az a rendet szolgálja és vetélytársa a más célok szerint működő szervezetnek.

Ezzel kapcsolatban azonban létezik egy örökzöld-kérdés: van-e olyan rendszer, ami nem uralkodik el a létrehozója, az ember fölött?

Európa elrablása...

Európa elrablása tehát folyamatban van. Már réges-régen nem a Fehér Bikáról és a szépséges királyleányról szól a történet, hanem teljesen másról. Talán nem is tudni pontosan, hogy miről. Egy áttekinthető nagyságú halmaz még értelmezhető, de ezen felül már nem, sőt nem is ellenőrizhető, mert öntörvényűvé válik, a benne kialakuló vonzások pedig a Brown-mozgásra hasonlító jellegük miatt alig követhetők nyomon. Körülbelül olyan ez az állapot, mint a középkori várak falába épített potytyantós illemhelyek esetében: fent csinállok, de kiszámíthatatlan, hogy lent hová vagy kire esik. Egy biztos, hogy a gravitáció törvénye szerint zajlik az esemény: csak annak a nyakába hullhat, aki lent van. Ebben a sajátos, szerkesztett káoszban csak azok ismerik ki magukat, akik létrehozták a rendszert, vagy azok sem. És ha mégis, valaki, kívülálló átlátja, akár halálra is lehet.

Az 1848. február 15-én megjelent Kommunista Kiáltvány azonban minden eddighez képest egy új korszak nyitányát jelentette és minden későbbi, akár 21. századi kérdésünkre is megadja a választ.

A „kísértet járja be Európát, a Kommunizmus kísértete” nem egy olyan reformot harangozott be, mint a reneszánsz vagy a hitújítás, hanem Quedlinburgtól a nemzeti megújulásig terjedően minden hagyományos eszmének az elutasítását. A társadalmi gyűlölet szellemének az elterjedését. „Minden eddigi társadalom története osztályharcok története” – hirdette a kiáltvány. Ami nem volt igaz, hiszen az előtte lévő évszázadokban nem a különböző társadalmi rétegeknek az ütközése volt a jellemző, hanem a hatalmi érdekek összehangolása. Erről szólt az évszázadokon át művelt dinasztikus politika, ami a dinasztiaiknak nagyon sok pénzébe került és emiatt hitelfüggővé váltak.

Csak nem az történt 1848-ban, hogy a kommunisták a hitelezők forradalmát hirdették meg? A vissza nem fizetett hitelünk fejében mi akarjuk irányítani az államot? Ha nem kaphatjuk vissza a pénzünket, adjátok nekünk eddigi hatalmatokat!

A hitelezők és a hitelt felvevők között azonban létrejött egy türelmi egyezmény. Az Osztrák-Magyar Monarchiában ezt a kiegyezés időszakának nevezik, Európa nyugati felében ez volt a dinasztikus korszak leáldozása. Ennek jött el a végső határideje 1914-ben. A végelszámolás

1918-ban következett be. A második világháború ennek a végelszámolásnak a revíziójaként következett be. A hitelezők győztek.

A tragédia nyugat-európai szereplői, azaz a Szovjetunió által uralt európai területtől nyugatra eső területen sejtették, de lehet, hogy tudták is, hogy a hitelezők és az adósok közötti háború áldozatai lettek. Hiszen Anglia sem teljesítette korábbi ígérését Palesztinával kapcsolatban, noha a királyság sokszázezer angol ember életét adta érte. A második világháború borzalmi azonban felülírták a 17. és a 18. század „vallásháborúnak” álcázott ellentéteit.

Az 1945. május 8-i fegyverletétel után nem sokkal az Európa-eszme megtisztítására, a kölcsönös bizalom helyreállítására, Európát Európává tevő értékrend visszaállítására törekedtek Nyugat-Európa politikusai. Európának abban a térségben kezdődött ez az újraébredés, ahol annak idején a Német-Római Birodalom létezett. Az újkori faszizmustól, náciizmustól, kommunizmustól és szocializmustól nem érintett francia, német és olasz területek kereszténydemokrata politikusai kísérletet tettek egy új „quedlinburgra”, melynek eredményeként 1950–1952-ben létrehozták a Szén- és Acélközösséget. Az alapgondolata az volt, hogy közösen ellenőrizhessék azokat a stratégiai jelentőségű iparágakat, amik kulcsfontosságúak voltak a modern háborúk (első és második világháború) kirobbanása során.

Az alapgondolat valóban a quedlinburgihoz hasonlítható. Gyengéje viszont az volt, hogy hiányzott belőle az emberi tényező, mert kizárólag gazdasági alapon jött létre. A gazdaság kereskedelem, a kereskedelem pedig pénz. És amióta a pénz nem csupán csereérték, hanem termelőeszköz is, a gazdasági alapon megkötött megállapodások a pénz vonzáskörébe tartoznak. A pénz pedig a pénzintézetek és intézmények befolyása alatt áll, ami a gazdaságtól elkülönülő világ, távol áll az erkölcsi normáktól.

Figyelemre méltó, hogy a Szén- és Acélszövetség megkötésétől (1951), majd az első Római Szerződéstől (1957) számítva a mai Európai Unióban pont az a közös eszme hiányzik ami Quedliburgtól a 19. század végéig úgy-ahogy összetartotta Európát: a kereszténység értékrendje – ez hiányzik az unió alapokmányából is. Krisztus ugyan kiűzte a kufárokat a Templomból, ma azonban az EU-t a kufárok igazgatják. A brüsszeli központ számára büdösek azok a tagországok és nemzetek, amelyek nyíltan és kinyilatkoztatva tartják magukat a keresztény értékrendhez.

A minap olvastam, jöttemben-jártamban a budapesti Metro hirdetési újság első oldalán egy nagybetűs címet (2013. szeptember 19.) „Tart a jövőtől az új generáció”. Magyarul: a fiatalok félnek a jövőtől. Egy szociológiai felmérés adatait összegezték röviden ezen a címen (www.kutatópont.hu), aminek a lényege, hogy nincs a 15–30 éves magyarországi korosztálynak a saját helyzete javítására kialakult jövőképe, nincs politikai eszményképe és elfogyott a családalapításra elégséges ereje. Az egy nappal korábban megjelent Helyi Téma c. budapesti belvárosi újságban pedig az a cím keltette fel a figyelmemet, hogy „a szörtenített apa megzavarja a gyerek nemi identitását?” A kérdőjelet a szerkesztő követte el. A megkérdezett interjúalany, Bagdy Emőke egyértelmű volt: ha a fiúgyermek számára az apa férfiassága és a leánygyermeknek az anya nőiessége nem példakép, azaz, ha az apa nem férfi és az anya nem nőies, nemi identitászavarok léphetnek fel. Bár távolinak tűnik egymástól a két téma, mégis összefügg, mert a jövőkép nélküliség és az identitászavar (akár nemi, akár nemzeti) megtetőzve az értékrendi kuszassággal ugyanazt a kiszolgáltatottságot eredményezheti.

A minap az egyik szupermarketben szőlőmag olajat akartam vásárolni. Nem szerepelt a kínált árúk között, de volt palma olaj. És egyből fölremlt a szemem előtt az a légi felvétel, melyen az indonéziai kiirtott dzsungel helyén sýnylődnak a pálmaültetvények. A korábbi buja vegetáció, klorofilos asszimiláció, kitudja milyen nyüzsgő állatvilág helyében a teodolittal katonás sorba mért, megfelelő távolságra ültetett olajpalmák rondítottak sok ezerhektárnyi területen. A természetrombolás rémképeinek felemlegetésétől eltekintek, ezt mindenki megteheti magánszorgalomból saját okulására. A világháló számtalan kínálatot tár elénk. A konzekvencia: ez több mint Európa elrablása, ez már a Földünk elrablása. A rablók azonban valószínűleg ugyanazok, akik nem olvasták Máté evangéliumának idézett verseit.

Csupán megjegyzésként: a szőlőmag olaj elsősorban borászati hulladékból gyártható, a palmaolaj nyersanyagát termelni kell. Az utóbbi kiadósabb, az előbbi hulladékhasznosító, feldolgozása bonyolultabb, de munkahelyteremtő, ugyanakkor ezerféle biológiailag hasznosítható vegyületet tartalmaz.

A kulcsszó talán a munkahelyteremtés. Attól tartok, hogy a munkanélküliség is cél, nem következmény.

A kommunista rendszerben azzal is kézben lehetett tartani az emberek sorsát, hogy a munkanélküliséget büntetendő munkakerülésnek tekintették. A globális gazdasági viszonyok között – ami köszönő viszonyban sincs a klasszikus kapitalizmussal, annak csak néhány, piacvonatkozású elemét tartalmazza paravánként – a munkanélküliség a társadalom manipulálására szolgáló eszköz.

Attól tartok, hogy eljutunk egy felismerésig: a kommunista rendszer és a globalista kapitalizmus között csupán elhanyagolható a különbség. Az előbbi rendszerelvűen nyírta ki az ellenfeleit, az utóbbi pedig nyomon követhetetlen módszerekkel semlegesíti vagy számolja fel az elégedetleneket és a veszteseket. Egyetértek azzal, hogy nem mindegy: tankokkal vagy bankokkal. De ha a végeredmény ugyanaz?

Ha a végeredmény ugyanaz, lehet, hogy a megrendelő is azonos.

Szénási Szilárd:

Vallás, Hit, Istenkép.

A „hitben való növekedés” (Fil 1,25) pszichológiai aspektusai

Ebben a rövid tanulmányban szeretnék rámutatni a gyermekkor lelki fejlődésének azon szakaszaira, melyek nagyban befolyásolják a felnőttkor vallásosságát, a hit fogalmát és az istenképre is hatással vannak.

Az újkori lélektan képviselői – a korábbi felfogástól eltérően – a lelket és a testet nem választották el, hanem a lét egységes, egymást kiegészítő alkotóelemeinek tekintették. Továbbá egy újszerű megközelítéssel a felnőtt lélekelemzés helyébe a gyermeki lélek fejlődésének megfigyelése lépett. Onnantól kezdve az azt érő deformításokból vezettek le szinte minden elméletet. A gyermeket miniatűr felnőttnek tekintették. „A fejlődő ember (*nem gyereket ír Freud*) sokáig él együtt szüleivel, és függ tőlük”.¹ A gyermekről teljesen úgy gondolkodnak, mint a létezés egészen független típusáról, mint egyedi személyiségről. Továbbá mindent egy „primitív ember” lelki világán keresztül vezettek le, viselkedésének minden megnyilvánulását a legegyszerűbbtől a legösszetettebbig. „Freud és iskolája úgy tekintett a primitív lét tanulmányozására, mint a lélekgyógyászati irányok tartópilléjére. Valamint Taylor, Frazer, Levy, Bruhl és a hozzájuk hasonló antropológusok adták a geneológiát a modern pszichológia egyik fontos fejezetéhez...”².

A korosztály jellegzetességei

A gyermek az óvodáskor végére eléri az iskolai munkához, az iskolai élet megkezdéséhez szükséges fejlettségi szintet. Ugyanis 6–7 éves korban jelentős minőségi ugrás következik be a fejlődésben.

A 6–12 éves kor közötti gyerekek már egy sor konzervációs fogalmat birtokolnak szilárdan, és sikeresen kezdenek végrehajtani logikai műve-

¹ Freud, Sigmund, A pszichoanalízis foglalatja, Esszék, Budapest, Gondolat, 1982, 412. p.

² Jastrow, Joseph, The Journal of Psychology, Vol. 34, 1927, 169. p.

leteket is. Piaget ezt az időszakot a konkrét műveletek szakaszának nevezi. Ekkor a gyerekek képesek arra, hogy absztrakt fogalmakat használjanak, de ez csak azokra a tárgyakra korlátozódik, amelyek érzékszervileg is hozzáférhetőek számukra.

Ugyanolyan szempontok alapján kezdik nézni a többieket, mint önmagukat és rájönnek, hogy a kapcsolatok kölcsönösek. Megjelenik tehát a gondolkodásukban a reverzibilitás.

Megjelenik náluk a konzerváció is, vagyis tudatosítja, hogy akkor is ugyanazok maradnak a tárgyak, anyagok egyes tulajdonságai, ha a külső megjelenésük megváltozik valamilyen felszíni tekintetben.

Az erkölcsi ítéleteiknél a szándékra helyezik a hangsúlyt, a büntetést pedig emberi döntésnek tekintik, nem pedig isteni megtorlásnak.³

Erikson ezt az időszakot a látencia stádiumának nevezi, amire a teljesítmény vagy csökkentértékűség jellemző. „Az általános iskolás években a gyermekek olyan készségeket sajátítanak el, amelyeket a társadalom fontosnak tart. Ezek nemcsak az írást és az olvasást jelentik, hanem a fizikai készségeket, a felelősségvállalás képességét és a másokkal való együttműködést is. Az e téren mutatott erőfeszítések sikerének mértékében alakul ki a kompetencia érzése, míg a sikertelenség kisebbségi érzéshez vezethet.”⁴ Az identitás kialakulását támogató tapasztalat ebben a szakaszban: „Az vagyok, amit működtetni tudok”.

Freud ugyancsak a látencia szakaszának nevezi a kisiskoláskort. Jellemzője a vágyak lecsendesedése, lappangása. Okait a testi változásokban, az én megszilárdulásában, a decentralálás növekedésében kell keresni. A felettes én erősödése és a külvilág természeti és technikai jelenségei iránti érdeklődésük is hozzájárul a szakaszra jellemző működéshez. Intellektuális vagy szociális célok felé fordítják inkább szexuális késztetéseiket, melyek a pubertáskorra erősödnek majd fel újra.⁵

Kognitív fejlődésüket tekintve a kisiskolás korban lévők már képesek koordinálni a korábban még külön kezelt, vagy épen ellentétesnek tartott tulajdonságokat. „Így olyan reprezentációs rendszer jön létre, amelyben a korábbi izolált tulajdonságok integrálódnak. Ezzel magyarázható,

hogy a korábban vagy csak pozitív, vagy csak negatív én-prezentáció most egy árnyaltabb, pozitív és negatív jelzőket egyszerre tartalmazó önértékeléssé alakul. Míg az egyik területen, például a sportban, ügyesnek látja magát egy gyermek, addig ügyetlennek egy másik területen, például a barátkozásban.”⁶

A tanulási készséget meghatározó észlelési funkciókban is hatalmasat fejlődik ekkorra a gyermek. Az alaklítás tekintetében 6–7 éves korra kialakul az ún. Gestalt-látás, amikor az egészet nem egészen, hanem részeivel együtt képes észlelni. A rész-egész viszonyainak, összefüggéseinek felismerése az írás-olvasás tanulás legfontosabb előfeltétele. Formaészlelését tekintve, a gyermek 5–6 éves korra képes egyszerre több tárgyat elrendezni nagyság, szín és forma szerint.

A térészlelés területén 5–7 éves kor körül mutatkozik a legintenzívebb fejlődés, ami ugyancsak fontos szerepet játszik az írás-olvasás tanulásában. Bizonyos betűtévesztési hibák mögött (b-d, d-g, p-g, p-d, n-h, stb.) ugyanis a térirányok felismerésének és megkülönböztetésének fejletlensége húzódik meg.⁷

Társas érdeklődésüket tekintve, elmondhatjuk, hogy a felnőttekről áttevődik a kortársakra. A felnőtt ugyan továbbra is fontos, de már nem kizárólagosan, nem függ tőlük olyan mértékben, mint korábban. Megélik a közösségbe való beilleszkedés jelentőségét és azt, hogy a csoportban elfoglalt helyet meg kell szerezni.⁸

Az iskolaérettségnek testi, lelki és szociális kritériumai vannak. A testileg egészséges gyermek hat éves kora körül eljut az első alakváltáshoz. Teste arányosan fejlett és teherbíró, mozgása összerendezettebb, harmonikusabb. Erőteljesen fejlődik nála a mozgáskoordináció és a finom motorika. Mozgását, viselkedését és testi szükségleteinek kielégítését képes szándékosan irányítani. A lelkileg egészségesen fejlődő gyermeknek folyamatosan fejlődnek a tanuláshoz szükséges képességei. Önkéntelen nála az emlékezeti bevésés és felidézés, szándékos a figyelem. Érthetően, folyamatosan beszél és önmagáról, valamint környezetéről rendel-

³ Atkinson, Pszichológia, Budapest, Osiris, 1995, 78, p.

⁴ Im. 98. p.

⁵ Stöckert, 75, p.

⁶ Kollár, Szabó, Pszichológia Pedagógusoknak, Budapest, Osiris, 2004, 59., p.

⁷ Jávorszky, E., Fejlődépszichológia, Budapest, Edutech, 73–74 p.

⁸ Bordás-Forró-Németh-Sredl, Pszichológiai jegyzetek, Komárom, Selye Egyetem, 2005, 187. p.

kezik elemi ismeretekkel. A szociálisan egészségesen fejlődő gyermek mind az iskolai élet, mind a tanítók elfogadására készen áll, ezáltal képes fokozatosan kialakuló együttműködésre, és egyszerre több szabályhoz alkalmazkodni. Az iskolai szocializáció akkor igazán hatékony, ha ráépül a családira, elismerve annak értékeit és szokásait, mivel ezek részét képezik a gyermek identitásának. Ha az iskola megkérdőjelezi vagy leértékeli a család világát, elbizonytalanodik a gyermek és ellenállás alakul ki benne az iskolával szemben.⁹

Jelentős szerepet tölt be tehát a pedagógus személyisége az iskolához, a tanuláshoz való viszony alakulásában. Az ő dicsérete, elismerése fokozza a tanulási kedvet a gyerekekben, emeli az önbizalmát. A csoportban is kedvezően alakul a jól teljesítő gyermek szociális pozíciója, és ez elősegíti, hogy a későbbiek folyamán a tanulást belső indítékok hatására végezze.¹⁰

A vallás

A vallásos érzület központi helyet foglal el az emberiség történetében. A vallás meghatározása és fogalmakba való zárása tútesz minden emberi lehetőségen. Sokan megpróbálkoztak már vele. Íme néhány példa:

F. M. Müller: „Vallásnak nevezünk minden tendenciát, amely az embereket képessé teszi arra, hogy a Végtelent a legkülönbélebb nyelveken és változó formában felismerjék.”¹¹

Engels: „A vallás lényege: az ember és természet megfosztása minden tartalomtól, és e tartalom átruházása egy túlvilági Istennek a fantomjára.”¹²

G. Menschig: „A vallás élményszerű találkozás a szent valósággal és a Szent által egzisztenciálisan érintett ember cselekvésrendje.”¹³

G. Allport: „Az érett vallásos érzelem tapasztalatra épült készség (diszpozíció), hogy az egyén kedvezően és bizonyos megszokottságok-

⁹ Kollár-Szabó, Im., 45–46. p.

¹⁰ Jávorszky, Im., 71–72. p.

¹¹ Lex Theo Kirch, Bd 8., Müller, 1876, 15. p.

¹² Pais, István, Ember és Vallás, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988, 175. p.

¹³ RGG, 1961

kal feleljen azokra a fogalmi tárgyakra és elvekre, amelyeket végső jelentőségűnek tart életére nézve, és amelyek kihatnak arra, amit a dolgok természetében állandónak és központinak tart.”¹⁴

G. Theiseen: „A vallás, funkcionális nézőpontból az életben, a világban való tájékozódást ajánlja fel, s úgy tekinthető, mint amely segít a létezés terheit hordozni, kötelességeit teljesíteni, a remény és a cselekvés perspektíváit megnyitni.”¹⁵

Gecse Gusztáv: „A vallás komplex társadalmi jelenség, amelyben az emberek egy közössége kapcsolatot létesít valóságosnak, az ember sorsára döntő hatással levőnek vélt természetfölötti erővel.”¹⁶

Ebből is látszik, mennyi fajta megközelítési mód létezik, amikor arról az alapvető emberi szükségletről beszélünk, hogy vallás, vallásosság. Nuttin motivációs elmélete rámutat arra, hogy hogyan alakult ki a vallási motiváció. Az emberben él egy vallásos lelkiület, szükséglet, vagy mondhatjuk ösztönnek is. Ezeknek a szükségleteknek három szintjét különbözteti meg. Az első a pszichofilozófiai, a második a pszichoszociális szint (emberközi kapcsolatok). A harmadik szint a számunkra legérdekesebb: az egyén szükségét látja annak, hogy értelmet találjon létének, hogy mi a célja életének, és ezzel túllépi a pszichofilozófiai és pszichoszociális szintet, és elér valami sajátosan emberit, a lelki (szellemi) szintet.¹⁷ R. Assagioli a freudi „egyéni” és jungi „kollektív” tudattalan mellett megnevez egy harmadik szintet, a „felsőbb tudattalant”, amelybe a vallásos tapasztalatok, misztikus tudatállapotok tartoznak. A vallási tapasztalatokat valóságnak fogadja el, és a transzperszonális tapasztalatok közé sorolja.¹⁸

A pszichológia a vallásos érzületfejlődést már a személyiségfejlődés egészen korai szakaszára a gyermekkorra helyezi, nézzük ezért röviden át a valláspszichológia álláspontját ezzel kapcsolatban.

¹⁴ Allport, G. W. The individual and his religion: An psychological interpretation, New York, MacMillan, 1960, 64. p.

¹⁵ Az első keresztyének vallása. Az őskeresztyén vallás és vallástörténeti leírása. Budapest, Kálvin Kiadó, 2001, 25. p.

¹⁶ Gecse, Vallástörténeti kislexikon, Budapest, Kossuth, 1973, 315. p.

¹⁷ Benkő, Antal, A személyiség erkölcsi és vallási fejlődése, In: Lélekvilág, Szerk., Horváth Szabó Katalin, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar és Rejtjel Kiadó, 1998, 41–43. p.

¹⁸ Benkő, A valláspszichológiától, I. m., 33–35. p.

Wincott az átmeneti tárgyméleletéből indul ki a vallásos attitűd meghatározásánál. A gyermek már csecsemőkorban nagy jelentőséget tulajdonít a körülötte lévő tárgyakra, ezek a köztest tárgyak az anyát helyettesítik. Megjelenik az első szimbólumátvitel a gyermek életében: a tárgyat ruhazza fel az anyai princípium jellemvonásaival (biztonságot ad, megvéd stb.). Sőt, továbbfejleszti és még nagyobb hatalommal ruhazza fel, mint amivel az anya rendelkezik, amivel csak „Isten” bír. A vallásos embernél Isten tölti be a közvetítő teret a külvilág és a belső között.¹⁹

A. M. Rizutto az istenkép kialakulását kutatta. Szerinte a gyermek már akkor vallásos érzülettel rendelkezik, amikor még külső hatások és információk nem is érik. Nincs tudása Istenről, Szentírásról, mennyországáról. A vallásosság számára a Paradicsomból való kiűzetéssel kezdődik. El kell hagynia az anyai védelmet. „Ekkor kezd el intézményes keretek közt is tanulni Istenről, és a Biblia történeteiben egy jobb világot fedez fel”,²⁰ félelmei szülik az istenképzetet, mert Istennel való kapcsolata elviselhetővé teszi a Paradicsomon kívüli állapotot. Az istenképzet ezért nem különbözik más tárgyprezentációktól, csak éppen nem kezelhető valóság. A gyerek rájön, hogy szülei nem tudnak mindent, és szüksége van egy istenre, aki igen. A szülők minden tette és saját istenképük átadása is befolyással van a gyerek istenképére.²¹

H. E. Erikson vallási fejlődéslelektan-elmélete mindenképpen idekívánczozik, ha csak minimálisan is, de konkrétan a vallásra vonatkozó részeivel, hiszen a freudi elveket követő pszichológust szinte minden „lelkigondozás” témában író keresztyén irodalom idézi.

– Csecsemőkor: bizalom vagy bizalmatlanság. Meghatározza az istennel való kapcsolatot is. Csak az lesz igazán képes a „reménységben való életre”, akiben él az alapvető bizalom.

– Kisgyermek – óvodáskor: Az akarat felfedezése, a határokkal élni tudás megtanulása, a bűntudat és a szégyenérzet közötti különbségtétel, olyan alapvető tapasztalatok, amelyek a későbbi vallási élet alapvető alkotóelemeivé válnak.

– Óvodáskor: a fantázia és a realitás egybemosódása a jellemző. A vallási fejlődés szempontjából a felelősségtudat alakulása, valamint a valóság és a fantázia közötti kapcsolat megtalálása.

– Iskoláskor: Kreativitás a kisebbséggel szemben. A vallási fejlődés e szakaszában érti meg a gyermek az alkotás értékét, és egyben érti meg Isten „kreáció”-ját is.

– Serdülőkor: identitászerep-zavar. A vallási fejlődés szempontjából Erikson különbséget tesz a totalitás és a teljesség között. A negatív identitás totálisan hat a világra. Képtelen az „egészet” az alkotó részek egységének tekinteni. Képtelen az összefüggések felismerésére.

– Fiatalfelnőttkor: intimitás vagy izoláció. A vallási élet fejlődésének szempontjából igen fontos szakasz. Az intimitás dominanciája és az akarat hiánya lehet a lelki alapja a szektásodási folyamatnak.

– Érett felnőttkor: az alkotó képesség szemben a stagnálással. A vallási lélektan számára ez a tézis azért fontos, mert választ ad arra a kérdésre, hogy miért kerülnek vallásos családok gyermekei folyamatos hitbeli válságba. Azért, mert a szülők csak dogmát adtak át, és nem életformát.

– Időskor: Az élet integráció vagy kétségbeesés. „Egészséges gyerekek nem félnek az élettől, ha a szülők elég integritással bírnak ahhoz, hogy ne féljenek a haláltól”.²²

Tehát minden életkornak megvan a saját „vallási szükséglete”,²³ amely azon igényünket fejezi ki, hogy életünk tágabb és távlatibb kérdéseit és összefüggéseit megértsük. Ez a szükségletünk akkor teljesül, ha meg tapasztaljuk a „vallási élményt”.²⁴ Ezek a nagyfontosságú revelációk megért új élmények, „metaátélések” belső meggyőződéssé formálódva adják a vallás alapját. A pszichológia még akkor is vallási élményről beszél ilyenkor, ha az egyén ezt nem annak értékeli.

Boyatzis Amerikában gyerekeken végzett felmérései alapján kimutatja, hogy a gyerekek vallásossága és a valláshoz való viszonya 95%-a pozitív, ebből több mint a fele naponta egyedül „önállóan” imádkozik. Ennek ellenére a gyermekkori vallásosságnak, a szakemberek alig szen-

¹⁹ Németh, Dávid, Hit és nevelés, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hit-tudományi Kara, 2002, 143–148. p.

²⁰ Robu, Magda, Vallása és személyiség, Budapest, 2007, 112. p.

²¹ Robu, Magda, I. m., 113. p.

²² Hézszer, Gábor, A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 1995, 67–76. p.

²³ Süle, Általános Valláspatológia, Sokolya, Gyuró art, 1997, 15. p.

²⁴ I. m., 16. p.

telnek időt.²⁵ Ezt a tényt támasztják alá Levenson kutatásai is, aki szintén Amerikában a 13–18 éves korcsoport vallásos elköteleződését vizsgálta. Arra jutott, hogy 85%-ban a fiatalok a vallás valamely formája felé kötődést mutattak.²⁶ De a leginkább a 30–39 év közöttiek mutatnak affinitást a vallás irányába. Az időskori vallásossággal P. Wink és M. Dillon foglalkoztak, főként a 60–70 éves korcsoporttal.

Ennek a vallási élménynek a legelső, kronológiailag az elején található élmény maga a „metanoia”. Ez a kapunyitás a szellemi és vallásos életre. A vallásosság élményének négy fázisát különböztetik meg: 1. Megérintettség, 2. Beolvadás, 3. Szétsugárzás, 4. Megéhezés.²⁷ Ezek mind személyes, élményszerű tapasztalások, de legyen egy empiria bármilyen erős és meghatározó hatással az életünkre, idővel veszít az erejéből. Ekkor lép be a vallásosság tartósítására, mint egy emlékeztető effektus, a „hit”. „A vallásosság a hiteles vallási élet betöltésének keresése, minden gondolattal és a vallásra vonatkozó jellegzetességekkel, és minden élettapasztalatot alapul véve, ami azt a vallást jellemzi”.²⁸ És hogy ez a vallási élménnyel párosuló, hiten alapuló, belső kapcsolat egy transzcendens hatalommal milyen régi, Eliade csak ezt írja: „a Homo Faber egyszerismind Homo Ludens, Sapiens és Religiosus is volt”.²⁹

A hit

Mindezek után, hogy a gyerekek valláshoz való viszonyát általánosan felvázoltam, az „istenhit” fogalmára is kitérnék. Freud, a híres analitikus, ezt a gyermek szüleihez fűződő viszonyából vezette le. „A vallásos érzéseket az apával való viszonyra, mint legmélyebb gyökérre lehet

²⁵ Boyatzis, CH. J., Religion and spiritual development in childhood, In. Paloutziak, 2005, 123–143. p.

²⁶ Levenson, Aldwin, D'Mello, Religious development from adolescence to middle adulthood, In. Paloutziak, 2005, 144–162. p.

²⁷ Süle, I. m., 21–22. p.

²⁸ McGrath, Arthur, Spiritual information and the sense of wonder. The convergence of spirituality and the natural science. In. Harper, Ch. L. Jr., Spiritual information. 100 perspectives on science and religion. London, Temleton Foundation Press, 2005, 14. p.

²⁹ Eliade, Hiedelmek I, Budapest, Osiris, 1998, 15. p.

visszavezetni”.³⁰ Mivel az istenhívők sok jellegzetességben hasonlítanak a gyermeknek a szüleihez való ragaszkodásához, ennek a konkrét mechanizmusnak a kialakulása még nem kellően tisztázott. „A szülőkhöz való viszonyunk... alapja az azonosítás (identifikáció)”³¹ Valamelyik, számunkra kedvesebb szülő határozza meg az istenképet. Az istenhit alapja a meggyőződés nélküli engedelmesség, mely ebben az értelemben csak megjelenési formája az istenképpel kiegészített teizmusnak. Itt a gondoskodásba vetett hit, amit gyermekkorban az apa képvisel, manifesztálódhat a serdülő, vagy felnőttkorra kialakult istenképpé. „A gyermek a szülőben valami nagyszerűt lát...”³² Egy ilyen szerető istenbe vetett hit kompenzálhatja az érzelmi sivárságot, vagy pusztán a szükséglet-kielégítés hiányát. A hit „...az Isten iránti szereteten és azon a meggyőződésen alapul, hogy Isten is szereti az embert, ... melylyel az ember a külvilág és embertársai részéről fenyegető veszélyekkel szemben fel van vértézve”.³³ A hit itt már bizalmi kapcsolat, ráutaltságból fakadó teljes és szükségszerű ráhagyatkozás a felsőbb személyre. Ez a fajta hit sokkal inkább jellemző a keresztyénségre, mint más vallásokra. A keresztyénség eleve szülő-gyermek párhuzamba tereli a hívők gondolkodását, és a valláshoz való viszonyukat is ez határozza meg. Ezt támasztja alá az is, hogy a keresztyénségen kívül, úgy a más vallásokban, mint a hitetlen szférában is, úgy beszélnek Istenről: „Hiszem (vagy ateisták: „nem hiszem”), hogy Isten van, létezik”, a keresztyén azt mondja „Hiszek Istenben”, tehát hiszek „Neki” nem „Benne”,³⁴ mintha az anyának, apának szavában bízának.

A lélektan nagy alakjai itt csak azt nem veszik figyelembe, hogy az említett családtagok iránti szeretet nem azonos az evangéliumokban megfogalmazott szeretettel. Természetesen ez a szeretet is, amivel hozzátartozóink felé fordulunk, megfelel bizonyos etikai elvárásoknak, viszont nem erkölcsi, sokkal inkább érzelmi és biológiai. A gyerekek iránti szeretet inkább mondható narcisztikusnak, mintsem erkölcsinek.

³⁰ Freud, Sigmund, Önéletrajz, Budapest, cserépfalvi, 1990, 173. p.

³¹ Freud, Sigmund, Pszichoanalízis, Budapest, Kossuth, 1997, 145. p.

³² Freud, Sigmund, Újabb előadások, Budapest, Filum, 1999, 74. p.

³³ Freud, Sigmund, A lélekelemzés legújabb eredményei, Debrecen, Pannonia, 1943, 194. p.

³⁴ Vergote, Mi és mi nem a vallás pszichológiája, Magyar Pszichológiai Szemle, 13. p.

A hit teológiai és lélektani problematikája

A hívők sajátja a hit, jellemzi őket, és meghatározza döntéseiket. Mivel a tudás és a hit határai sokszor összemosódnak, így a hívő, amikor valós dolgokról kell, hogy döntsön, a hitén keresztül teszi azt, a hitet teszik meg a realitás mércéjének, ami nem valóság, csak az hiszik, hogy aszerint kell cselekedniük. Ez így az irracionalitás határai felé tereli őket. Példának okáért Augustinus „Credo quia absurdum” – Hiszem, mert hihetetlen vagy, ahogy a zsidókhöz írt levél fogalmaz (11,1), a hit „*a nem látott dolgokról való meggyőződés*”. Eszerint az istenhit a reményen túl, még egy fontos elemet tartalmaz, mégpedig a hit dualisztikus világképét, a létezés megkettőződését. Ami azt a gondolatot erősíti, hogy van a térben és időben fizikailag érzékelhető szintje a létnek, és van a téren és időn kívül nem érzékelhető szellemi szint, avagy a mikrokozmosz és makrokozmosz lét, és ebből áll össze a hívő világképe.³⁵ Ambivalens viszony alakul ki a logikus gondolkodás, a ráció és credo területén, és minden gondolkodásbeli kognitív cselekedet területén. Ezért lehet az, hogy a magyarázatokban, amit a tudományosság a hittel szemben követel, felületes heurisztikák szerepelnek az észérvek helyett. A hit alá van rendelve az isteni tekintélynek,³⁶ így az emberi agy csak abszolútumokban és szuperlatívuszokban tud gondolkodni. A darwinizmus pontosan ezt az abszolútizált istenképet tette semmissé, mivel a legnagyobb tettét, a „kreációt” vette ki kezéből.

Az istenhit azért is tűnhet sokak számára magától értetődőnek, mert a gondolkodásmód alapvető mechanizmusain alapul, ezért a megértés nem okoz gondot, csak az elfogadása ütközik nehézségekbe. A hívők életében felmerülő feszültségek ide vezethetőek vissza, megérteni a hitelveket könnyebb, mint azt realizálni az életben. Freud számára a hit megrekedés a lelki fejlődés egy szintjén, amelynek az abszolútumokban való hitből át kell formálódnia egy önismeretből fakadó „megelégedettség”, hogy az egyéni boldogság bizonyos mértékig kiélégülhessen.³⁷

³⁵ Popper, Van ott valaki?, Budapest, Saxum, 2001, 32. p.

³⁶ Gecse, Vallástörténet, Budapest, Kossuth, 1980, 145. p.

³⁷ Lohmann, A hiszadik század Ödipusza, Budapest, Háttér, 2008, 105. p.

A felvilágosodás korában a merev egyházi struktúrákból előtörő „ész” diadalmaként ünnepelték, hogy a hitetlenség már nem bűn, és nem jár érte halálbüntetés. Az új eszme társadalomszervező törekvései azonban sorra csődöt mondtak. Ez előtérbe helyezte az „istenhit diverzitását” mint szükségszerű túlélő eszközt az evolúció folyamán kialakult kataklizmákban és krízisekben. Ebből szorosan következik, hogy mint eszközt használja a hívő a hitet, ezért több negatív attitűdöt is magán visel. A felsőbbrendűség érzése egy felsőbbrendű elhívására. „...Minden jogosultsággal rendelkeznek, mert isteni parancsolatból vezettetek le”.³⁸ Érezhető ez először is a más, nem az ő vallásukhoz tartozó hívőkkel szemben, másodsor a saját, de kevésbé lelkes hívőkkel szemben is. Ebből következik az ateizmushoz fűződő viszonyuk is. „Miután Pál apostol keresztyén egyházközsége alapjának az általános emberszeretetet tette meg, ennek elkerülhetetlen következménye lett a keresztyénség legszélsőségesebb türelmetlensége a kívül maradtakkal szemben”.³⁹ Míg más vallásokkal szemben negatívan állnak, de legalább „hit” alapon maradnak, addig az ateizmus nélkülöz minden hitalapot, így kritikájuk még élesebb. És mivel meg vannak győződve, hogy mindenki valamilyen szinten hisz, így az ateizmust egy „negatív vallásnak” tekintik. A szerető Isten nevében háborúzik, vagy vallási alapú üldözést folytat. A lélektan számára a hit egy csökevény, amely fejlődésre képtelen, csak gátat szab a szabad gondolkodás fejlődésében, és ellenfél. „...Ama három hatalom közül, amely a tudománnyal felveheti a küzdelmet, a vallás az egyedüli komoly ellenfél”.⁴⁰ A másik kettő ti. a filozófia és művészetek.

Bizonyságul, hogy a hit fejlődésképes, sőt fejlődése elengedhetetlen, ezen a ponton hívom segítségül J. W. Fowlert, aki a hit értelmét tágabb szinten értelmezi, szinte a vallással teszi egyenlővé. A hit eszköz az ember számára az élet értelmének kutatásában, kísérik azt akár vallásos, vagy nem vallásos cselekedetek. Hit nélkül élni huzamosabb ideig képtelenség, ez az emberi lét velejárója.

³⁸ Schneider, Sigmund Freud, Budapest, magyar könyvklub, 2001, 123. p.

³⁹ Freud, Sigmund, Rossz közérzet, Budapest, Gondolat, 1982, 376. p.

⁴⁰ Freud, Sigmund, Újabb előadások, Budapest, Fillum, 1999, 178. p.

Gyermeki hitfejlődés

A hitfejlődésnek következő fokozatait állapította meg. Csecsemőkorban az eredeti differenciálatlan hit a jellemző, ez az Istennel való első élmények kora. Megtapasztalja a hatalmas valakit, aki mindent adhat, de meg is tagadhat. „Ezeket nevezem előképeknek, mert jóval a verbalitás és a fogalmak kialakulása előtt alakulnak ki, és egybeesnek az öntudatra való ébredéssel, időszakával is”.⁴¹ Ebben a szakaszban alakulnak ki azok a fogalmak, mint szeretet, reménység, önbizalom. A gyermek küzd az elhagyatottság érzésével és a környezetéből származó deprimációval. Empirikusan nem átélhető szakasz. „Ezek az érzések vagy megalapozzák, vagy ellehetetlenítik a valamiben való hit későbbi alapjait. Az első fokozathoz való közeledés az, hogy konvergál egymással a nyelv és gondolkodás.”⁴²

A fejlődés első szakasza az intuitív vagy projektív hit. Ez a szakasz a fantázia és az imitáció korszaka. A gyermek hite kiegészül a szülők látható hitével, amelyek cselekedetben nyilvánulnak meg, és viselkedés, hangulat párosul mellé. Az empiria hiányát a gyerek képzelete tölti ki, de még nincs rendszerezett képzet a transzcendensről.⁴³

Ezt követi a mitikus, verbalitáshoz kötött hit. A logikus gondolkodás felfedi a gyerek előtt az ok-okozat, tér és idő fogalmát, ezen kívül már rendszerezni tudja a külvilágról szerzett tapasztalatait. Már képes a Szentírásból hallott elbeszéléseket saját életébe konvertálni. „A mitikus verbális hit a hitfejlődés azon szakasza, ahol a gyermek kezdi elfogadni a történeteket és megfigyeléseket, amelyek egy közösséghez való tartozását szimbolizálják. Ezeket a hitbeli dolgokat képes értelmezni, és megérti a morális szabályokat és attitűdöket”.⁴⁴

Hagyományos hit. „A harmadik szakasza a hitbeli fejlődésnek a szintetizáló konvencionális hit, melynek keretei túlmutatnak a családon, látótérbe kerül az iskola, kortársak, társadalom és még akár a vallás is. A szétágazó hatások közt szüksége van egy koherensebb, sokkal komp-

⁴¹ Fowler, J. W., *Stages of Faith. The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning.* Harper and row, Publisher, New York, 1981, 121. p.

⁴² Fowler, I. m., 121. p.

⁴³ Fowler, I. m., 133. p.

⁴⁴ Fowler, I. m., 149. p.

lexebb iránymutatásra. Az információk és értékek szintetizálására van szükség, hogy az identitás megfelelő módon fejlődjön.”⁴⁵

A negyedik szakasz az individualizáló hit. „A harmadik szakaszból a negyedikre való átlépés különösen kritikus. Az individualizáló-reflektáló hit vezeti át a serdülőt a felnőttkorba, ahol komolyan kell venni a felelősséget, elkötelezettséget, és a „valamiben” való hitét és attitűdjét”.⁴⁶

A következő a megszilárduló, összekötő hit. Az egyén megpróbálja rendezni élete diverzáns oldalait, erősödik az igazságkeresés, saját meggyőződéssel rendelkezik. Ez a hitfokozat alakít ki egy „secunder-nativitást”, amelyben a szimbolikus erő újra egységbe kerül a realitás érzésével. Viszont egyben át kell értelmezni a saját múltját, és ahogy Fowler fogalmaz: „ki kell nyitnia az ajtót” saját mélyebb identitásának rezdülésére. Újraértelmezésre kerülhet a szociális tudattalan is, melyben rejtve vannak előítéletek, vallási nézetek, etnikai érzület, amelyek mind hatnak a személyre.⁴⁷

És végezetül az általános hit. Ez a hit legmagasabb szintje. Nem minden ember képes ide eljutni. Ezen a szinten az emberiség problémái foglalkoztatják már az embert, kilép önnön bűvköréből, és Istenre bízva a saját és az emberiség jövőjét. Jellemzői ennek a hitnek: a szeretetben való átadása önmaguknak, a viszályokon való felülemelkedés és a vezető képességek kamatoztatása, és bár Fowler elméletének szakaszai közt nincs közvetlen összefüggés, és nem törvényszerűen következik be annak minden szakasza, mégis látjuk a hit endogén fejlődésének differenciálható szakaszait.

Allport szerint a hit első szintje a „nyers hiszékenység”,⁴⁸ ami a gyermekkorban gyökerezik, és feltétel nélkül hisz érzéseinek, megérzéseinek, képzeleteinek és annak, amit a környezetéből információként nyer. Az istenhit is ebből a korszakból származik, amikor a gyermek számára a kimondott szó azonos a faktummal. A második, a „kétségek” szintje⁴⁹

⁴⁵ Fowler, I. m., 172. p.

⁴⁶ Fowler, I. m., 182. p.

⁴⁷ Fowler, I. m., 197–198. p.

⁴⁸ Allport, G. W., *The individual and his religion,* New York, Macmillan Publishing Co. Inc., 1950, 139. p.

⁴⁹ I., o.

jobb esetben meghaladja, vagy marad az első szintjén. A szkepszis szerves része az emberi intellektus egészséges fejlődésének. Amíg az ember nem néz szembe elkötelezettségével, és az abban található valószínűtlenséggel, addig nem válik szabaddá egy independens meggyőződés kialakítására. Freud számára ez a kételkedő állapot, és a belőle származó rossz közérzet és lelkiismeret-furdalás, valamint a tanult és vélt következményei a hit alapjai esetleges megkérdőjelezésének, ami a hit talaján tartja az embert.

Istenkép

A gyermekkor tapasztalati világa és a szülőkhöz fűződő viszony, nagyban meghatározza a későbbiekben kialakuló belső istenképet, amely kép nagyon nehezen változik, hisz a gyerek személyiségi jegyeivel van szoros összefüggésben. Ezért a valláspszichológia disztinvál ezek között, és rámutat a lélekfejlődés deformitásaiból származó negatív istenképre is.

„...Az istenfogalom inkább kognitív, a gondolkodás terméke, a „teológusok Istene”: kevés benne az érzelmi elem, inkább a teológia és filozófiai gondolkodás eredménye”.⁵⁰ A valláspszichológiában az istenkép fogalma az egyén Istentől kialakított képe, amely érzelmekkel átszőtt tapasztalatokból, ismeretekből tevődik össze, Isten belső reprezentációja. Az istenkép jelentősége a vallásosság szempontjából, hogy meghatározza az isten és ember kapcsolatát, befolyásolja a vallásosság, valamint az egészség, a megküzdés és önértékelés kapcsolatát. Így mivel ez a tudományág valójában nem önmagát az istent szuverén módon vizsgálja, hanem az ember belső lelki alkata, tapasztalata alapján önmagában alkotott istenképet, a szó szoros értelmében nem beszélhetünk valós istenképről, hanem csak pillanatnyi lelkiállapot-vetületről, függően a környezeti hatásoktól, neveltetéstől, szociális helyzettől vagy éppen műveltségtől.

Így operálhat negatív és pozitív istenképekkel, melyek egy-egy aspektusát mutatják be az ember tapasztalati vagy elképzelt „istenének”. Minden fejlődési folyamatnak lehetnek elakadásai, vagy torzulásai, amelyek hamis, vagy egyenesen megbetegítő istenképhez vezetnek. A személyen belüli istenkép így helyesebb fogalom lenne. Frielingsdorff szerint, ha

⁵⁰ Robu, Martos, I. m., 111. p.

egy személy istenképe egyoldalú, Istennek csak egy aspektusát abszolutizálja és tekinti teljesnek, úgymond „egészségtelen bálványok” vagy „démonikus istenképek” alakulhatnak ki.⁵¹ Szerinte az istenkép három dimenziója alakulhat ki: perszonális, univerzális és differens isten.

Negatív (torz) istenképek:

– Démoni – halált hozó istenkép: ellentmondásos, a valódi istenkép félelmetes, büntető, de a tudatosan vállalt istenkép védő, szerető. Jung szerint ez a „démonkép az istenfogalom egyik legalacsonyabb és legrégebb foka”.⁵² Következménye a vallásosságra: perfekcionizmus, rigiditás, követelő, engesztelhetetlen magatartás, negatív aszketizmus, krízisek.

– Büntető, könyörtelen, haragos istenkép. „Onnan ered, ahonnan a legprimitívebb, s egyúttal legállandóbb emberi ösztönök veszik kezdetüket, a hatalmak erejétől való félelemből”.⁵³ Következményei: kóros büntudat, önbüntetés a kiengesztelés érdekében, meghunyászkodás, félelem, távolságtartás, eltávolodás. Jelentősége az ilyen istenképnek a hitvesztés, vallásos megküzdés területén van.

– Ítélező istenkép. Az isten szigorú bíró. Istent csak a cselekvés érdekli, nem foglalkozik az emberi fájdalommal. A születés előtti ambivalens tapasztalatok és utána „a szülők fegyelmezési stílusa is hatással van az istenképre”.⁵⁴ Vallásos attitűd: félelem, önértékelés csökkenése, a valódi én kibontakozásának elakadása, kóros büntudat, reménytelenség, eltávolodás Istentől.

– Teljesítményt váró, túlterhelő istenkép. Az istent diktátornak látja, akinek csak akkor értékes az ember, ha sokat dolgozik, teljesítménycentrikus. Gyökere valószínűleg az a gyermekkori, családban kialakuló értékrend lehet, hogy az értékelésért teljesítménnyel kell fizetni.⁵⁵ Hatása: Workaholic embertípus, segít, de önmagáért, a „jócselekedet” gyűjtése és elismerés miatt, az önértékelés a teljesítménytől függ, büntudata a cselekvésekre vonatkozik, önelégültség, szeretetlenség.

⁵¹ Robu, Martos, I. m., 117. p.

⁵² Jung C. G., Bevezetés a tudattalan pszichológiájába, Budapest, Európa, 1990, 178. p.

⁵³ Freud, Pszichoanalízis, Budapest, Kossuth, 1997., 199. p.

⁵⁴ Robu, Martos, I. m., 113. p.

⁵⁵ Robu, Martos, I. m., 119. p.

Pozitív istenképek:

– Teremtő, alkotó istenkép. Isten saját hasonlóságára teremtette az embert, hatalma van felette, de felemelte magához. Következmény: önbizalmat ad, és megélheti a hívő a világ (személyes világ) feletti kontroll lehetőségét.

– Isten a „jó pásztor”. Véd, szeretettel kísér, bízni lehet benne. A gyakorlatban a védettség érzése („Isten tenyerén élni”), remény minden helyzetben.

– Irgalmas, megbocsátó istenkép. Isten mindig megbocsát, feltétel nélkül elfogad. Következmény: önfogadás és mások elfogadása, megbocsátás önmagunknak és másoknak, az eltávolodás és a visszatérés lehetősége, egészséges büntudat.

– A szenvedést magára vállaló Isten képe. Szimbólum: „Az Isten báránya” Következmény: értelmet nyer az emberi szenvedés, a kudarc, a szenvedés nem Isten büntetése, a kudarc nem önértékelés-romboló, a szenvedő ember segítésére motivál.

Természetesen maga az istenkép kutatása szerteágazó ezen a téren, hiszen a pszichológiai ember megközelítése is az. Az istenkép lehet az anya, lehet az apa, általában az ellenkező nemű szülőhöz, ill. a kedveltebb szülőhöz hasonlít. Az istenkép milyensége függ az iskolázottságtól, a kulturális háttértől, felekezettől (pl. protestánsoknál inkább apai, katolikusoknál inkább anyai), és az életkor is nagymértékben meghatározza. De lehetnek az istenképnek szintjei: tudattalan istenkép vagy racionális istenkép, elképzelhető egy a tapasztalatokból összeálló istenkép is. „Az istenképben megjelenő egyéni sajátosságok azonban inkább a vallásos gondolkodás érettségével, valamint a vallásos autonómiával függenek össze”.⁵⁶

Amint az látható, nagyon komplex folyamatok egymásra hatása eredményezi a felnőtt kor vallásosságát, amelyek a gyermekkorban gyökereznek. Itt hangsúlyoznám a szülői példamutatás, nevelési elvek, erkölcsi magatartás fontosságát, hiszen a gyermek azzal azonosul, amit lát és tapasztal.

IRODALOM:

1. ALLPORT, G. W. *The individual and his religion: An psychological interpretation.* New York: MacMillan, 1960.
2. BENKŐ, Antal. *A személyiség erkölcsi és vallási fejlődése.* In: Lélekvilág. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar és Rejtjel Kiadó, 1998.
3. BORDÁS-FORRÓ-NÉMETH-SREDL. *Pszichológiai jegyzetek.* Komárom: Selye János Egyetem, 2005.
4. FOWLER, J. W. *Stages of Faith. The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning.* Harper and row. New York: Publisher, 1981.
5. FREUD, Sigmund. *A lélekelemzés legújabb eredményei.* Debrecen: Pannonia, 1943.
6. FREUD, Sigmund. *A pszichoanalízis foglalatja.* Esszék, Budapest: Gondolat, 1982.
7. FREUD, Sigmund. *Önéletrajz.* Budapest: Cserépfalvi, 1990.
8. FREUD, Sigmund. *Pszichoanalízis.* Budapest: Kossuth, 1997.
9. FREUD, Sigmund. *Rossz közérzet.* Budapest: Gondolat, 1982.
10. FREUD, Sigmund. *Újabb előadások.* Budapest: Filum, 1999.
11. HÉZSER, Gábor. *A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve.* Budapest: A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 1995.
12. JÁVORSZKY, E. *Fejlődépszichológia.* Budapest: Edutech.
13. JUNG, C. G. *Bevezetés a tudattalan pszichológiájába.* Budapest: Európa, 1990.
14. KOLLÁR-SZABÓ. *Pszichológia pedagógusoknak.* Budapest: Osiris, 2004.
15. MCGRATH, Arthur. *Spiritual information and the sense of wonder. The convergence of spirituality and the natural science.* In: Harper, Ch. L. Jr., *Spiritual information. 100 perspectives on science and religion.* London: Temleton Foundation Press, 2005.
16. NÉMETH, Dávid. *Hit és nevelés.* Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Hit-tudományi Kara, 2002.
17. PAIS, István. *Ember és vallás.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988.
18. POPPER, Péter. *Van ott valaki?.* Budapest: Saxum, 2001.
19. ROBU, Magda. *Vallás és személyiség.* Budapest: 2007.

⁵⁶ Robu, Martos, I. m., 130. p.

Literáty Zoltán:

A Jézus és korának orális kultúrája. Pillanatképek az „első igehirdetésekből”.

Az Újszövetségben két nagy korpuszt különböztetünk meg: az egyik a Jézus-tradíció az evangéliumokban, a másik pedig a Páli levelek. Mindkettő szorosan kapcsolódik az oralitáshoz, azaz a szóbeli kommunikációhoz.

A Jézus-tradíció először beszélt hagyományként létezett és terjedt el. Címzettei az „egész Izrael” voltak. Missziós célú beszédek voltak elsősorban a zsidó nép körében, így nem a „népek”-et kívánta megszólítani. Irodalommal akkor vált, amikor írásba foglalták az evangéliumokat és már a nagyobb keresztyén közösség számára elérhetővé tették őket Kr. u. 60/70 tájékán. Ezzel szemben Pál levelei először írott formában születtek meg, melyeket konkrét pogány gyülekezeteknek címzett. Ezek az írások aztán beszéd, felolvasás útján továbbléptek más közösségek felé is, és így váltak egy nagy közösség alapirataivá. Az oralitás tehát mindkét nagy újszövetségi korpuszt alapvetően határozta meg, akár megelőzve, akár követve azok írásba foglalását.

Jézus tudott írni. Erről olvasunk a Jn 8,6-ban. Hogy mit írt és miért, azt nem tudjuk. Ezzel ellentétben, viszont tudjuk, hogy sokszor tanított a zsinagógákban (Lk 4,15), illetve egy részletesebb feljegyzés is bizonyítja, hogy felolvasott Ézsaiás tekercséből. Mindez természetesen nem történhetett volna meg, ha nem tudott volna írni, olvasni. Rabbinak szólították, azaz mesterként feltételezhető, hogy komoly teológiai képzésben is részesült, mielőtt elhívta volna tanítványait.

Mégsem hagyott ránk semmit írásban. Miért? A válasz viszonylag egyszerű. Mert egy olyan kultúrában élt, ahol a szóbeli kommunikáció magas rangot töltött be a társadalmi értékek skáláján. A teológiai vita talán soha nem jut nyugvópontra a tekintetben, hogy melyik szó vagy mondat származik Jézustól, de abban az egyben teljesen biztosak lehetünk, hogy Jézus a beszéd segítségével adta át teológiai üzeneteit. Kimondott bizonyos szavakat, mondatokat, gondolatokat és teljesen bizonyos, hogy ezt kötött és jól azonosítható formában tette meg. Úgy

tanított, mint egy próféta, mint egy bölcselkedő, mint egy törvénytudó, és mint egy mesélő.

Nem Jézus volt az egyedüli ebben a kultúrában, aki nem hagyott hátra személyes írásokat. Útkészítője, a szintén nagy népszerűségnek örvendő Keresztelő János sem írt le semmit. Nem az írópróféták hagyományát követte, hanem a szó hatalmát birtokló karizmatikus próféták voltak példaképei. Nem hiába említik több helyen is parallel módon Ilés próféta méltóságával egy szinten. De Jézus még Keresztelő Jánoshoz képest is jobban beleillett ebbe a kommunikatív, ún. orális kultúrába. Míg a Keresztelő magához hívta az embereket, addig Jézus maga ment oda azokhoz az emberekhez, akiket a saját világukban megszólított. Sőt tovább növelte kommunikatív hatékonyságát azzal is, hogy tanítványait kettessel kiküldte a környező falvakba, hogy oda is vigyék magukkal az örömhírt. Jézus, egy Galileai ács fia, egy fiatal zsidó rabbi volt az, aki saját kora második leghatékonyabb kommunikációs mozgalmát indította útjára az ókori világ császári propaganda-kommunikációját követve a sorban. A szóbeli kommunikáció volt az egyetlen lehetőség arra, hogy a tömegekhez üzenetet juttassanak el, minden más „média” a császári hatalom ellenőrzése alatt állt, ami természetesen egyben nagyon pénzigényes is volt. A tehetősek – mai értelemben – óriásplakátokat helyeztettek el, amelyeket felolvastak az emberek számára, az olvasási képesség hiánya miatt, vagy bizonyos pénzürméken (mai értelemben szórólapon) politikai üzeneteket tudtak eljuttatni a címzettekhez.¹ Ám az egyetlen és egyben a leghatékonyabb kommunikációs mód a szóbeli híradás volt. Az evangélium így terjedt, szájról szájra. Ez a fajta meggyőző, kampányszerű, szóbeli ráhatás nem csak afféle szektás magatartás volt Jézus korában. Ugyanakkor Theissen amellett érvel, hogy a vándor-karizmatikusok általános jelenléte nem jellemző Jézus korára, talán Galileai Júdás mozgalmá tekinthető ugyanilyen folyamatnak. Éppen ezért a szinoptikus tradíció szóbeli hagyományának jobb megértése szempontjából fontos szerepe lehet egy ilyen összehasonlításnak, egy a korban közel eső másik mozgalom létének.

Josephus Flavius is ír róla, hogy a zsidó elit igyekezett megakadályozni a zsidó háború kirobbanását, ezért „az előljárók és a tanács tagjai

¹ Theissen, Gerd: A Jézus-mozgalom, Kálvin Kiadó, 2006. 71. p

kimentek a falvakba”, hogy a hátralék adót begyűjtsék és hogy „a népet engedelmességre bírják Florus iránt...”², azaz azt látjuk, hogy politikai kommunikáció hatékonysága érdekében is érvényesítették a szóbeli meggyőzést. Ha ehhez még azt is figyelembe vesszük, hogy Josephus Galileai Júdást a görög szövegben „szofistának”³ nevezi, akit úgy mutat be, mint aki saját filozófiai irányt képvisel, mégpedig egy nemzeti radikális irányvonalat, a farizeus, szadduceus és esszénus irányok mellett, akkor a szofista retorika meggyőzőereje⁴ is helyet kaphatott ezekben a szóbeli folyamatokban.⁵ Mert ahogy az elit kiszállt a falvakba, hogy élőlőszóval meggyőzze az embereket az adó befizetése hasznáról a béke érdekében, ugyanúgy képzelhető el a forradalmi hangulat terjedése is, és a Gamalában született Gaulani (goláni) Júdásnak⁶ nevéhez fűződő adóellenes lázadás kirobbanása is. Ez a Gaulanitisz Júdás⁷ nem más, mint Galileai Júdás⁸, aki szülőföldjét elhagyva, Galilea falvait végigjárva terjesztette ezt a – Josephus szerinti – idegen tanítást és lázított a Római Birodalom és az adófizetés ellen.⁹

A szóbeli kommunikáció virágzó kultúrája tehát az az időszak, amikor a Jézusról szóló szóbeli hagyomány kibontakozik. Jézus és az őt kö-

² BJ 2.405. Vö. Josephus Flavius: *A zsidó háború*. Ford. Révay József, Gondolat Kiadó, Budapest 1964, 185–186. p

³ Ibid. 2.117. url: <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=GreekTexts&query=Joseph.%20BJ%202.117&getid=0> (Letöltés 2013. 01. 04.) A „szofista” kifejezés természetesen tág jelentésű szó ebben a korban. Csak feltételezés, hogy Josephus annak retorikai értelmében használta.

⁴ Bővebben kifejtettem ezt a következő helyen: *Homiletika és retorika, Múltbeli kapcsolatok és jelenkori lehetőségeik, homiletikatörténeti áttekintés, Kézirat, Budapest, 2009. 24–34. p*

⁵ Ant. 18.23. Vö. Josephus Flavius: *A zsidók története*. Ford. Révay József, Gondolat Kiadó, Budapest 1966, 380–382. p Vö. Theissen: *A Jézus-mozgalom*, 39.p

⁶ Ant. 18.4. url: <http://artflx.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&query=Joseph.%20AJ%2018.1&getid=0> (Letöltés 2013. 01. 04.). Vö. *A zsidók története*, 379.p

⁷ Ant. 18.4

⁸ Vö. Ant. 18.9 – <http://artflx.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&getid=0&query=Joseph.%20AJ%2018.7> (Letöltés 2013. 01. 04.) és Ant. 18.23. – url: <http://artflx.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&getid=0&query=Joseph.%20AJ%2018.23> (Letöltés 2013. 01. 04.)

⁹ Ibid.

vető vándorprédikátorok tevékenységéhez mindenképpen hozzátartozik a hatalom gyakorlása. A hatalmat lehet donatív módon gyakorolni, azaz kedvezmények, vagy ajándékok nyújtása formájában. Lehet koerzatív módon gyakorolni, azaz erőszak gyakorlása, vagy fenyegetés által. És lehet perzuazív módon is gyakorolni, amikor a meggyőzés eszközeivel éri el valaki, hogy hatalmat tulajdonítanak számára.¹⁰ Ez utóbbinak a legnagyobb a legitimációs esélye egy csoport fölött. Az evangéliumok alapján azt látjuk, hogy mind Jézus, mind pedig a Jézus-hagyomány továbbadói, a hallgatók részéről is elismert hatalommal való felruházottságról számolnak be. Azaz a szóbeli meggyőzés és hatalomgyakorlás formáival találkozunk az Isten országa (itt értsd Isten úrsága, királysága) meghirdetésénél.

Amikor Jézus kiküldi tanítványait a környező falvakba, akkor nemcsak az Isten országa üzenetéről gondoskodik számukra, hanem az egész kommunikációs folyamatot is mederben tartja szigorú utasításaival a lehető leghatékonyabb megvalósítás céljából. A Jézust megelőző nemzedék tehát átélte az adóellenes szóbeli agitációt, Galileai Júdás mozgalmát és annak véres megsemmisítését. Ahhoz, hogy Jézus valóban hatékony kommunikációt tudjon megvalósítani, erőteljesen el kellett magát határolnia minden más mozgalmtól, vagy annak látszatától is. Jézus ezért parancsolja meg tanítványainak, hogy amikor egy faluba érnek, keressék meg a látogatásukra méltó otthonokat és oda térjenek be. Ha belépnek ebbe a méltó házba, akkor – a korabeli nyelvfilozófiai gondolkodás „mágikus” erejével – köszöntsék békességgel a ház lakóit. Ha azok mégsem fogadják el a békesség üzenetét, vagy nem fogadják be a békesség hírhözöit, akkor „vegyék vissza” a békességet róluk (Mt 10,11-13). A Lukács szerinti híradás arról beszél, hogy ha a házban „a békesség fia lakozik”, akkor az övék lesz a békesség, ha pedig nem a békesség fia lakik ott, akkor visszazáll a tanítványokra. Azaz itt is a Galileai Júdás féle mozgalomtól kívánja Jézus magát is és tanítványait is elhatárolni.¹¹ Az adózás elleni felhívás nem más, mint lázítás, azaz az üzenet is, a módszer is békétlenséget eredményez. Jézus viszont irénikus üzenetet hirdet meg és terjeszti azt a tanítványok által, ezért fontos, hogy jó helyen és jó időben

¹⁰ Bővebben ld. Theissen 184–186.

¹¹ A Mk 12,13-17 „adópenz története” is ennek fényében érthető jól.

szólaljanak meg tanítványai, a szóbeli üzenet tárgya itt az örömhír és nem a polémia.

Jézusnak még arra is van gondja, hogy nem csupán tartalmilag, de formailag is megkülönböztesse tanítványait a Galileai Júdás féle mozgalomtól. Josephus négy zsidó irányzatot nevez meg a korabeli görög filozófiai gondolkodásokkal összehasonlítva őket, ahol a körülírások és jellemzések alapján azt mondhatjuk, hogy a farizeusokat a sztoikusokkal¹², a szaduceusokat az epikureusokkal¹³, az esszenusokat pedig a püthagoreusokkal¹⁴ társítja. A cinikus szabadságeszménynek viszont a Galileai Júdás féle radikális irányzatot felelteti meg, amikor azt mondja, hogy ez az irányzat nem más, mint egy radikális farizeus, azaz filozófiai értelemben egy radikális sztoikus irányzat. Erre Hengel is felhívja a figyelmet „A zélóták” című híres művében, amikor a cinikus irányzatot egy radikális sztoikus irányzatként ismerteti.¹⁵ Galileai Júdás Gamallából érkezett, amely nem messze fekszik Gadarától, ahol a cinikus filozófia évszázadokon keresztül ismert volt. Elegendő csak a szatíra ősatyjára Menipposzra, vagy a gadarai Meleagroszra gondolnunk.¹⁶

Jézus tehát konkrét útmutatásokat ad tanítványainak, hogy formailag is megkülönböztesse őket a cinikus vándorfilozófusoktól. Megtiltja nekik, hogy tarisznyát és botot vigyenek magukkal. A cinikus vándorfilozófusok ugyanis szakállt viseltek, tarisznyát hordtak és bot volt a kezükben.¹⁷ Ha ilyen embereket láttak párban vándorolni, akkor mindenki biztos lehetett abban, hogy cinikusok haladnak el mellette. Olyan jól fel lehetett őket ismerni, ahogy ma egy református lelkész a palástja, vagy egy mormon hittérítő elegáns öltözeke és névtáblája alapján.

Jézus tehát, már azalatt a rövid időszak alatt is, amit tanítványaival együtt töltött, igyekezett felkészíteni őket a szóbeli kommunikáció tartalmát és formáját – ideértve a megjelenést is – illetően a legfontosabb részletekre.

¹² Vita 2. Vö. *Flavius Josephus Önéletrajza*. In: *A Zsidó Háború*, 482. p

¹³ Vö. Ant. 10.277. és 19.32.

¹⁴ Ant.15.371. Vö. *A zsidók története* 269. p

¹⁵ Hengel, Martin: *The Zealots*. Investigations into the Jewish freedom movement in the period from Herod I until 70 A.D., T. & T. Clark, Edinburgh, 1989. 80. p

¹⁶ Theissen: *A Jézus-mozgalom*, 74. p

¹⁷ Uo. 68. p

Ez a megállapítás felvet egy érdekes kérdést is, amelyet az ún. skandináv hagyományozás történeti értelmezés hozott be a kutatásba. Harold Riesenfeld nyelvészeti kutatásokra alapozta érvét, miszerint a görög szövegben szereplő „*paralambano*” és „*paradidomai*” kifejezések megegyeznek a zsidó rabbinikus szöveg-áthagyományozás kifejezéseivel. Ebből arra következtetett, hogy az őskeresztyén szöveg-hagyományozás is hasonlóan olyan következetes és merev lehetett, mint a zsidó volt annak előtte. Szerinte a tanítványok rá voltak kényszerítve, hogy emlékezetükbe vessék Jézus tetteit és szavait. Riesenfeld végső következtetése az volt, hogy nem az őskeresztyén közösség formálta primer módon a hagyományt, hanem annak kereteit már maga Jézus alakította ki.¹⁸ Birger Gerhardsson mestere, Riesenfeld alapjait fejlesztette tovább és a zsidó rabbinikus hagyományozás történetét, mint az őskeresztyén hagyományozáshoz legközelebb állót alapos történeti kutatásoknak vetette alá. Ennek a kutatásnak eredményeivel támasztotta alá saját és mestere következtetését, miszerint a formakritikusokkal ellentétben nem az ősegyház, hanem maga Jézus állt a hagyományozás mögött. Kulcsszava a memória, memorizálás. Ahogy a zsidó rabbi tanítványoknak szó szerint meg kellett tanulniuk mesterük mondásait, úgy Jézus tanítványai sem kerülhették meg ezt az izzadságos munkát. Ezek a memorizált adatok voltak aztán az írásba foglalás alapjai Gerhardsson szerint. Így a tradíció forrása nem a feltámadást követő tanítványi visszaemlékezés, hanem a Jézus által már a feltámadás csodáját megelőzően megtanított anyag lett.¹⁹

Véleményem szerint a hagyományozást csak a húsvét előtti Jézusra visszavezető, itt most skandináv iskolának nevezett, valamint ugyanezt a csak húsvéti utáni a tanítványi körhöz és az ősegyház közösségéhez

¹⁸ Riesenfeld, Harold: *Gospel Tradition and Its Beginnings*, Mowbray, 1957.16.; 26. p

¹⁹ Birger Gerhardsson: *Memory and Manuscript: Oral Tradition and Written Transmission in Rabbinic Judaism and Early Christianity With Tradition and Transmission in Early Christianity*, Gleerup, 1961. 328–335. p. Akad más is, aki megkérdőjelezi, hogy az evangéliumokat valójában megelőzte-e egy beszéd útján hagyományozott tradíció. Schmithals többek között azzal érvel, hogy elképzelhető az is, hogy néhány jó képességű író munkája az evangéliumi korpusz, s túlzottan nagy hangsúly kerül a megelőző szóbeli tradícióra. ld. Schmithals, Walter: *Vom Ursprung der synoptischen Tradition*, *Zeitschrift Theologie und Kirche* 94 (1997), 288–316. p

visszavezető formakritikai iskola szempontrendszere kizárólagossága indokolatlan. Mindkettőnek egyszerre van igaza. A hagyomány forrása maga Jézus ez nem is kérdéses. A formatörténet képviselői ugyan az ősgyülekezet(ek)ben kis irodalmi egységek formájában, szabadon keringő egyedi és sajátos hagyományról írnak, amelyeket nem Jézus személyéhez kötnek. De azt látnunk kell, hogy nem elkülönült hagyományanyag jelentette a kezdetet, hanem már az az élményanyag, amely Jézus minden keretet szétfeszítő üzeneteiben jelen volt. Hatalommal beszélt, felfigyeltek rá hallgatói. E hatalom miatt emlékeztek is rá hallgatói, épp emiatt a hagyomány gyűjtése az emlékezet révén már az elhangzás pillanatában elindult. „A Jézus-hagyomány létrejöttének alapvető elindítója az ember Jézus volt, a maga igehirdetésével, magatartásával és cselekvésével.”²⁰ Jézus mondásai, tettei, csodái valóban mély nyomot hagynak közvetlen környezetében, akik éppen ezért nem homályos, hanem éles emlékképekkel dolgoznak akkor, amikor a feltámadást követően hirdetik a kérügmát alátámasztva azt a történelmi Jézus életeseményeivel. Ez annak volt köszönhető, hogy a „tanítványozás” nagyon szoros közösségben zajlott, de nem feltétlenül iskolás módszerekkel. Mivel Jézus is faluról-falura ment tovább tanítványaival, ahol szinte mindig ugyanazt az üzenetet fogalmazta meg, ezért sem volt szükség iskolás módszerek alkalmazására a tanítványok esetében, a memorizálás anélkül is megvalósult.

Aztán a Jézusról szóló szóbeli hagyomány írott formát kapott az evangéliumokban. Először született meg Márk evangéliuma. De annak ellenére, hogy a hagyomány írott formát öltött, a szóbeli kommunikáció ugyanúgy megmaradt, hiszen a leírt evangéliumokat is felolvasták a gyülekezetek számára. Ezt nevezhetjük a kommunikáció szempontjából másodlagos oralitásnak, amelyet már a leírt anyagok határoztak meg. De az bizonyos, hogy az apostoli időkben ez elsődleges és másodlagos oralitás teljesen egybeolvadt és az egyik nem szüntette meg a másikat.

Kik is vettek részt ebben a szóbeli kommunikáció kultúrájában az Újszövetség leírása szerint?

Szintén a Szentírásban fedezhetjük fel a hagyományozásban résztvevő csoportokat. Itt is Theissen alapos kutatását hívom segítségül.²¹ Há-

rom csoportot lehet elkülöníteni. Az első nyilván nem csoport, hiszen azt maga Jézus alkotja egy személyben, aki – amint az előbbieken kifejtettem – mind halálát megelőzően, mind pedig halálát követően a maga karizmatikus hatalmával egyrészt felkelti az evangélium iránti igényt, felhatalmazást ad tanítványainak az Isten országa közelségének hirdetésére, másrészt pedig betölti az igényeket feltámadott és megdicsőült Úrként, továbbá a Szentlélekkel és a testvérekkel való közösségben realizálja a majd „felnövekvő” Isten országát. A hagyomány kialakulásában tehát fontos szerepe van Jézus Krisztusnak, aki maga is vándortanító (is) volt és az Isten országát hirdette.

Az első csoport a vándor-karizmatikusok csoportja, akik magától az Úrtól kapják a felhatalmazást arra, hogy szóban hirdessék az evangélium örömhírét, azaz folytassák azt a vándor életmódot, amit Jézussal elkezdtek. Ők voltak azok a tekintélyek, akik az Isten üzenetét megkérdőjelezhetetlen módon vitték egyik faluról a másikra. Személyüket az otthontalanság, vagyontalanság, védtelenség jellemezte. Ki voltak szolgáltatva a befogadók vendégszeretetének. Az őket elküldő Úr Jézus Krisztus felé átélt mély bizalmi kapcsolatuk, és radikális etoszuk maradéktalan megtartása tette hitelessé küldetésüket. A formakritika meglehetősen elképzelhetetlennek tartotta, hogy egyes jeles személyekhez kapcsolódott volna a hagyományozás dinamikája. Ám mégis azt kell feltételezzük, hogy a szájhagyomány legtöbbször nem konkrét és egyszerre anonim gyülekezetekhez kötődött, hanem jól ismert tekintélyekhez, hagyományhordozó személyekhez. Ez nem zárja ki, hogy a gyülekezet aktív részt vállalt a hagyomány ápolásában, vagy továbbadásában, de azt is joggal feltételezhetjük, hogy a gyülekezetek vezető tekintélyeit nem kerülték meg a hagyományozás útjai.

A második csoport az úgynevezett befogadók vagy szimpatizánsok voltak. Az utóbbi kettő egymásra utaltsága nem csak fizikai értelemben volt szükségszerű, de lelki, spirituális értelemben is, hiszen létüket, mint közösségi létet a vándor prédikátorok tekintélye, üzenete és lelki értelemben vett gondozása biztosította. De ugyanúgy visszafelé is hatottak az ilyen helyben maradó csoportok hitelményei a vándorló tanítványok prédikációira. Azaz nem igaz az, hogy csak a vándorló prédikátorok ápolták és adták tovább a Jézusról szóló hagyományt igehirdetéseik által. „Helyben” is beszéltek róla, s ennek hatása a vándorpredikátorok

²⁰ Hengel, 43. p

²¹ Bővebben ld. Theissen 35–88. p

munkájára is hatással volt. Két ilyen hagyományanyagot mutatok be a következőkben.

A szenvedéstörténet forrása – több mint valószínű – a Jeruzsálemi gyülekezet. Ennek részletes kifejtését a szenvedéstörténet irodalmi formájánál adom majd. A lényeg itt most az, hogy nem perikópaszerű rövid történetekben áll előttünk a passiótörténet, hanem egy egységes, Márk esetében az egész evangélium meghatározó részét képező, összefüggő narratívában. Ez a narratíva jelentést tesz két névtelen személyről a Mk 14,47 és 51–52 verseiben. Az egyik egy karddal védekező valaki, a másik egy ifjú, aki aztán mezítelenül menekül el a helyszínről. Ez a fajta névtelenségbe való burkolódás nem jellemző sem az evangéliumi, sem az Újszövetségben található egyéb leírásokra. Az feltételezhető, hogy a hagyomány szóbeli továbbadásának idejében ez a két ember még életben volt, akiknek az üldözések és letartóztatások elkerülése végett, érdekében állt anonimitásuk megőrzése. Így a passió történet kialakulását a 40-es évek végére vagy az 50-es évek elejére tehetjük, s még ha azt is hozzávesszük, hogy a legtöbb kommentáríró Márkot, a jeruzsálemi gyülekezet tagját, valószínűsíti az ismeretlen ifjú személyében, akkor érthető az is, hogy miért takarja ki ennek a két személynek az arcát.²² Ebből arra következtethetünk, hogy egy konkrét gyülekezethez tartozó hagyománnyal van dolgunk, azaz egy közösség hitélménye aztán tovább gyümölcösödött a vándorprédikátorok igehirdetéseiben.

Egy másik hasonló, hosszabb narratívát felölelő történet, amely szintén Jeruzsálemhez kapcsolódik, az úgynevezett „szinoptikus apokalipszis” története a Márk 13-ban. A 14. versben szereplő, konkrétan júdeaiaknak címzett felszólítás egy pusztító utálatosságról szól. Történelmileg nézve ez a konkrét megfogalmazás az úgynevezett Caligula-krízishez köthető. Caligula saját szobrát fel kívánta állíttatni, ha kell erő alkalmazása árán is a Jeruzsálemi templomban. Amikor ez megtörtént, és ott állt a „pusztító utálatosság” ... „ahol nem volna szabad”, akkor következett el az utolsó idők kezdete. Ez 39–40 között történhetett, s a krízishez legközelebb álló tanúk beszámolója alapján gondolhatjuk azt, hogy a jeruzsálemi keresztyén gyülekezet egyik eszkatológikus „prédikációjáról” van szó, amelyet továbbvittek magukkal a vándorprédikátorok, később

²² Ezt a feltételezést sok kommentáríró cáfolja is egyben.

pedig az írásba foglalást követően már minden más keresztyén gyülekezet számára is üzenetet hordoz.

A harmadik csoport Theissen szerint a Jézus-követők iránt nem különösebben érdeklődő, de velük valamilyen szinten érintkező társadalmi rétegek voltak. Olyan átlagos emberek, akik hallották, esetleg látták Jézust, vagy a későbbiekben valamilyen csoda szemtanúi vagy fültanúi voltak. Fontos megemlíteni itt őket, mert fontos érv ez az elbeszélési műforma a Jézus-hagyomány szempontjából. Már az evangéliumok is leírják, hogy Jézus csodaerejének, gyógyításainak híre nagyon gyorsan elterjedtek (Mk 1,28). A vándor-karizmatikus prédikátoroknak is egyetlen igazoló pecsétjük lehetett csak az igehirdetésük hitelességét bizonyítandó, a gyógyítás és a csoda karizmájának hatalma. Erről a hatalomról is beszámol Márk a Mk16,17-18. verseiben. Ez a kis utalás is azt az egyszerű tényt bizonyítja, hogy már a nagyon korai időben is híre volt minden csodaszerű eseménynek, nagyon hamar elterjedt az olyan emberek között is, akik nem nagyon érdeklődtek más keresztyén tanítások iránt. Maga Josephus is elismerően és tisztelettel ír Jézusról, akit nem is mer embernek nevezni, és kijelenti róla, hogy ő volt a Krisztus. Azt mondja róla, hogy „csodákat művelt.”²³ Hasonló elismeréssel ír Jézusról, mint az Ant 8,46-48-ban az ördögűző Eleázárról. Ez annak bizonyítéka, hogy nemcsak a társadalom alsó rétegeinek körében terjedt Jézus híre, hanem az elit is tudomást szerzett mind Jézus, később pedig a vándor-karizmatikusok csodáiról.

A Jézus-hagyomány tehát e három csoport tevékenységének köszönhetően terjedt elsősorban szóbeli kommunikáció formájában. E három közül a terjedés dinamikáját természetesen a vándor-prédikátorok biztosították, de azt is látnunk kell, hogy a három csoport egymásra is jelentős hatást gyakorolt a hagyomány kialakulásában.

²³ A zsidók története, 387. p. Ld. Ant.18.63. url: <http://artflx.uchicago.edu/perseus/cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&getid=0&query=Joseph.%20AJ%201-8.63.> (Letöltés 2013. 01. 04.)

Szerzőink:

Prof. ThDr. Karasszon István, PhD

A Debreceni Református Teológiai Akadémián és a Bázeli Egyetemen végezte teológiai tanulmányait. A budapesti Evangélikus Hittudományi Egyetemen szerzett doktori címet, majd itt is habilitált. Kutatóprofesszor, a Budapesti Református Teológiai Akadémia tanszékvezető tanára és a Selye János Egyetem Református Teológiai Karának tanszékvezető tanára, a magyarországi Országos Doktori Tanács tagja.

Hermán M. János, PhD

A kolozsvári Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézetben és a hollandiai Leidenben végezte teológiai tanulmányait, a budapesti Károli Gáspár Református Egyetemen szerzett doktori címet. Egyháztörténész, a nagyváradai Partiumi Keresztyén Egyetem adjunktusa.

ThDr. JUDr. Rákos Loránt

A révkomáromi Selye János Egyetem Református Teológiai Karán (SJE RTK) végezte teológiai tanulmányait, és itt szerzett magiszteri, majd teológiai doktori címet. A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán végezte jogi tanulmányait. A SJE RTK doktori (PhD) iskolájának doktorandusza. Zsinati tanácsos, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban, a Gömöri egyházmegyében, a kövecsesi, a naprágyi, a sajórecskei és a sajószentkirályi gyülekezetek lelkipásztora.

Doc. RNDr. Duray Miklós

A pozsonyi Komensky Egyetem Természettudományi Karán tanult, s szerzett geológusi diplomát majd ugyanitt kapta meg a természettudományok doktora címet. A Nyugat-magyarországi Egyetem (NYME) címzetes docense. Kisebbségi jogi és emberjogi aktivista. 1989 után hivatásos politikus: az Együttélés Politikai Mozgalom alapítója és elnöke, majd a Magyar Koalíció Pártjának alelnöke, 2010-ig parlamenti képviselő. Nemzetismeretet, nemzetpolitikát és a nemzetstratégiát oktat a NYME Benedek Elek Karán, Sopronban, NYME Apáczai Csere János Pedagógiai Karán, Győrben és a Nemzeti Közszerződési Egyetemen, Budapesten.

ThDr. Szénási Szilárd, PhD

A Calvin János Teológiai Akadémián végezte teológiai tanulmányait. A Selye János Egyetem Református Teológiai Karán szerezte magiszteri, majd a teológia doktora és a teológiai tudományok doktora címet. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban, a Komáromi egyházmegyében a martosi és imelyi gyülekezetek lelkipásztora.

Literáty Zoltán, PhD

A budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán (KRE HTK) szerzett teológus diplomát. Az ezt követő két esztendőben a belfasti Union Theological College-ban és az ütrechti egyetemen (Universiteit Utrecht) kutatott a homiletika területén ösztöndíjasként. Doktori munkáját a KRE HTK szerezte, jelenleg ugyanitt a Gyakorlati Teológiai Tanszék adjunktusa. A Magyarországi Református Egyházban, a Dunamelléki Református Egyházkerületben, az Északpesti Református Egyházmegyében, az Érdligeti Református Egyházközség lelkipásztora.

Teológiai Fórum

Teológiai Fórum

A Selye János Egyetem Református
Teológiai Kara
és a Calvin J. Teológiai Akadémia
tudományos folyóirata

Főszerkesztő:

Mgr. Lévai Attila, PhD,
a SJE RTK dékánja

Felelős szerkesztő:

ThDr. Somogyi Alfréd, PhD

Szerkesztőség levélcíme:

P.O.Box 54. 945 01 Komárno 1.

Grafikai elrendezés, nyomdai előkészítés:
Csető Péter

Nyomja: Rubiconprint kft., Somorja - Tejfalu

Egy szám ára: 2,- €

Bejegyzés: MK SR 3804/2007

ISSN 1337-6519

Teológiai Fórum

Vedecký časopis

Reformovanej teologickej fakulty

Univerzity J. Selyeho

a Teologického inštitútu J. Calvina.

Šéfredaktor:

Mgr. Lévai Attila, PhD, dekan RTF UJS

Zodpovedný redaktor:

ThDr. Somogyi Alfréd, PhD

Poštová adresa redakcie:

P.O.Box 54. 945 01 Komárno 1.

Grafická úprava: Csető Péter

Tlač: Rubiconprint s.r.o., Šamorín - Mliečno

Cena čísla: 2,- €

Registrácia: MK SR 3804/2007

ISSN 1337-6519

*Ez a lapszám a Bethlen Gábor Alap
támogatásával jelent meg*

BETHLEN GÁBOR
Alap